

Perspektiva studenata o slobodi govora u visokome obrazovanju

---

Leskur, Karla

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:269139>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-22**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

**PERSPEKTIVA STUDENATA O SLOBODI GOVORA U
VISOKOME OBRAZOVANJU**

Diplomski rad

Karla Leskur

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za pedagogiju

**PERSPEKTIVA STUDENATA O SLOBODI GOVORA U VISOKOME
OBRAZOVANJU**

Diplomski rad

Karla Leskur

Mentorica: doc. dr. sc. Ana Širanović

Zagreb, 2024.

Zahvala

Zahvaljujem svojoj mentorici doc.dr.sc. Ani Širanović na savjetima, podršci i posvećenosti tijekom cijelog mog akademskog putovanja. Vaše vrijeme, trud i veselje oko mog diplomskog rada mnogo su mi značili.

Hvala mojim roditeljima i bratu koji su uvijek bili moj oslonac, bezuvjetno vjerujući u mene i pružajući mi podršku i ljubav koja me vodila kroz sve izazove. Bez vas ne bih postigla ovaj uspjeh.

Iako više nije s nama, želim zahvaliti svojoj baki koja je uvijek vjerovala u mene i bila moja najveća navijačica. Njezina ljubav i podrška ostavile su neizbrisiv trag u mom srcu i uvijek će me inspirirati da nastavim naprijed.

Moji dragi prijatelji Nela, Nene i Domagoj, riječima nije moguće opisati koliko ste mi značili tijekom ovog putovanja. Hvala vam.

Posebno hvala mome dečku Karlu koji mi je uvijek oslonac i motivacija. Pored tebe se osjećam kao da ne postoji to što ne mogu postići.

Na kraju, želim izraziti zahvalnost svim profesoricama i profesorima koji su me inspirirali svojim znanjem, strašću i predanošću.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Sloboda govora.....	3
2.1. <i>Određenje temeljnih pojmova</i>	4
2.2. <i>Zakonska regulativa slobode govora</i>	11
2.2.1. <i>Međunarodna razina</i>	11
2.2.2. <i>Regionalna razina</i>	13
2.2.3. <i>Nacionalna razina</i>	15
3. Sloboda govora u visokom obrazovanju.....	17
3.1. <i>Odnos slobode govora u visokom obrazovanju i akademske slobode</i>	19
3.2. <i>Sloboda govora u visokome obrazovanju kao poprište sukoba konzervativnoga i liberalnoga gledišta</i>	24
3.2.1. <i>Sloboda govora u visokom obrazovanju iz konzervativne perspektive</i>	24
3.2.2. <i>Sloboda govora u visokom obrazovanju iz liberalne perspektive</i>	27
4. Problem i cilj istraživanja.....	30
5. Osnovne varijable	32
6. Način provođenja istraživanja	35
7. Uzorak.....	36
8. Postupci i instrumenti	40
9. Obrada podataka	41
10. Etički aspekti istraživanja	43
11. Analiza rezultata	44
11.1. <i>Percepcija ispitanika o vlastitoj slobodi govora</i>	44
11.2. <i>Reakcije na slobodno iznošenje mišljenja kolega</i>	48
11.3. <i>Stavovi ispitanika prema dolasku gostiju predavača</i>	55
11.4. <i>Stavovi ispitanika o tome je li okolina na fakultetu podržavajuća spram različitih identiteta i društvenih skupina</i>	58
11.5. <i>Stavovi ispitanika prema govoru mržnje</i>	65

12. Rasprava.....	70
13. Zaključak.....	77
Literatura.....	81
Prilozi.....	85

Perspektiva studenata o slobodi govora u visokome obrazovanju

Sažetak

Cilj ovog diplomskog rada bio je pobliže opisati slobodu govora i ukazati na njezinu važnost u visokom obrazovanju te istraživanjem utvrditi i opisati stavove, mišljenja i perspektive studenata o slobodi govora u visokome obrazovanju. Rad se sastoji od teorijskog dijela koji obuhvaća pojam slobode govora te njoj bliske i povezane pojmove, zakonske regulative koje ju oblikuju, njezino značenje u visokom obrazovanju, odnos slobode govora i akademske slobode te slobodu govora kao poprište sukoba između liberalnoga i konzervativnoga gledišta. Drugim dijelom rada obuhvaćen je istraživački dio u kojemu se putem anketnog upitnika ispitala perspektiva studenata odabranih fakulteta o slobodi govora u visokome obrazovanju. Rezultati su pokazali da se studenti generalno osjećaju slobodno dijeliti svoje ideje i mišljenja na fakultetu, iako je vidljiva nešto niža razina osjećaja slobode na predavanjima u usporedbi sa slobodom koju studenti osjećaju u vremenu koje provode na fakultetu izvan predavanja. Što se tiče reakcija studenata na izjave njihovih kolega, vidljiva je tendencija izbjegavanja konflikta ili kontroverznih tema. Dolasci gostiju predavača na fakultet pokazali su se veoma važnima za iskustvo studiranja, prema mišljenju studenata. Kada je riječ o govoru mržnje, gotovo polovica ispitanika definirala ga je kao "moćan i negativan govor koji nanosi štetu drugome".

Ključne riječi: sloboda govora, visoko obrazovanje, studentska perspektiva

Students' perspective on freedom of speech in higher education

Abstract

The aim of this thesis was to provide a closer description of freedom of speech and to highlight its importance in higher education, as well as to investigate and describe the attitudes, opinions, and perspectives of students on freedom of speech in higher education through research. The thesis consists of a theoretical part that encompasses the concept of freedom of speech and closely related notions, legal regulations shaping it, its significance for higher education, the relationship between freedom of speech and academic freedom and freedom of speech as a battleground between liberal and conservative perspectives. The second part of the thesis includes a research section in which the perspective of students from selected faculties on freedom of speech in higher education was examined through a questionnaire survey. The results showed that students generally feel free to share their ideas and opinions at the university, although there is a slightly lower level of freedom felt during lectures compared to the freedom students experience during their time spent at the university outside of lectures. Regarding students' reactions to their peers' statements, there is a tendency to avoid conflict or controversial topics. Guest lectures at the university have proven to be very important for students' learning experiences, according to students' opinions. As for hate speech, almost half of the respondents defined it as "powerful and negative speech that harms others".

Key words: freedom of speech, higher education, students' perspective

Izjava o akademskoj čestitosti

Ovime izjavljujem da je diplomski rad naziva *Perspektiva studenata o slobodi govora u visokome obrazovanju* rezultat isključivo mog istraživačkog rada na literaturi i/li istraživačkim podacima, uz mentoričino savjetovanje i vođenje, te da su svi izvori navedeni u tekstu i popisu literature korišteni u skladu s konvencijama pozivanja na izvore u akademskome pismu.

1. Uvod

U današnje doba sve se više priča o slobodi govora te je ona goruća tema društvene i političke debate. Smatram da je ova tema zaista važna za vrijeme u kojemu živimo, posebice uz postojanje interneta i "mora" informacije koje svakodnevno primamo. Društvene polemike su se prebacile na društvene mreže, globalne su i svima dostupne. Na ovaj je način puno više ljudi sada uključeno u raspravu o važnim društvenim problemima te ona postaje više inkluzivna, a ne elitistička. Sve to uvelike utječe i na raspravu o slobodi govora u visokom obrazovanju, a upravo tim kontekstom ćemo se baviti u ovom radu.

Moja motivacija za ovaj rad je cjeloživotna fascinacija slobodom govora i njezinim ograničenjima. Još otkako sam bila dijete, promišljala sam o tome osjećam li se kao da mogu biti u potpunosti svoja u različitim okolinama. U osnovnoj školi sam ponekad morala zadržati svoje stavove i uvjerenja za sebe jer nisu odgovarala stavovima većine nastavnika, druge djece i njihovih roditelja, a ponekad čak i vlastitih roditelja. Kada sam krenula u srednju školu, shvatila sam da je cijela filozofija škole i većine njezinih učenika jednaka mojoj. Tada sam se počela osjećati slobodnom izražavati svoja mišljenja i stavove jer sam znala da će naići na slaganje i voljela sam taj osjećaj. Kada sam došla na fakultet, bio je veoma sličan mojoj srednjoj školi po vrijednostima te sam samo nastavila otvoreno izlagati svoja mišljenja. Međutim, na jednom predavanju je kolegica izrekla mišljenje koje se u potpunosti kosilo s mojim i to me uhvatilo nespremnom. Dugo sam promišljala o toj situaciji i o vlastitoj reakciji. Tada sam zaključila da sam u prvom dijelu života bila u manjini te se nisam usudila ništa govoriti, dok sam tinejdžerske dane provela više-manje u društvu istomišljenika te sam se smatrala veoma liberalnom i otvorenom. No nijedna od ovih dviju situacija nije istinski prikaz društva i svijeta. Tek kroz zaista otvorenu raspravu u kojoj su sve strane spremne saslušati drugu stranu te pokušati kritički analizirati i argumentirati vlastita uvjerenja, možemo tvrditi da uživamo prava slobode govora. Gledajući na slobodu govora iz te perspektive, postoji li bolje mjesto za učenje i prakticiranje iste od fakulteta?

U radu ću se prvo dotaknuti pojma sloboda govora te pokušati opisati njegovo značenje i važnost. Zatim ću definirati temeljne pojmove koji su vezani uz slobodu govora i bitni za razumijevanje današnje slobode govora. Nakon toga ću se baviti zakonskom regulativom slobode govora na međunarodnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini. U nastavku ću se baviti slobodom govora u visokom obrazovanju, pa onda i odnosom slobode govora u visokom

obrazovanju i akademske slobode. Nadalje, dotaknut ću se i aktualne tenzije između konzervativnog i liberalnog gledišta na slobodu govora u visokom obrazovanju. Nakon teorijskog dijela rada, predstaviti ću problem i cilj istraživanja, osnovne varijable, način njegova provođenja, uzorak, postupke i instrumente, obradu podataka te etičke aspekte istraživanja. U završnom dijelu rada je rasprava o svemu napisanom u kojoj povezujem nalaze istraživanja s teorijskim okvirom, nakon čega slijedi zaključak rada.

Izrazi koji se koriste u ovom radu, a imaju rodno značenje, odnose se jednako na sve rodove.

2. Sloboda govora

Kant (1898, prema Jackson, 2021) tvrdi da sloboda postoji prije razuma i promišljanja o moralnim zakonima, ali tek kroz proces razuma i promišljanja o moralnim zakonima spoznajemo tu slobodu. Jedan od najpoznatijih Kantovih pojmova je kategorički imperativ. Taj problem Kant određuje ovako: "Radi tako da maksima tvoje volje uvijek može vrijediti ujedno kao načelo općeg zakonodavstva" (Hrvatska enciklopedija). To je prema Kantu apsolutni zahtjev praktičkog uma. Kategorički imperativ je zapravo etički zahtjev da nešto treba učiniti ili ne učiniti jer u sebi ima moralno opravdanje, pa po tome i univerzalno značenje. Upravo ovdje možemo uvidjeti potencijalnu potrebu za ograničavanjem određenih sloboda. Unatoč tome što je sloboda govora jedno od temeljnih ljudskih prava, ne postoji apsolutna sloboda govora niti bi trebala postojati, prema postulatima demokracije (Harel, 2012). John Stuart Mill (1912) u svome djelu *O slobodi* prvi postavlja postulat ograničavanja slobode. Naime, granicu povlači tamo gdje nečija sloboda šteti tuđoj slobodi. Drugim riječima, ljudska prava i slobode su slobode u onim granicama dok prakticiranje istih ne krši tuđa prava i tuđe slobode. Svako pravo ima svoj djelokrug i jamstvo (Malcolm, 2020). Na četvrtoj godini fakulteta profesorica nam je objasnila ovaj apstraktan koncept na primjeru dvoje učenika koji sjede zajedno u klupi te jedan odjednom raširi obje ruke i gurne drugog učenika do samog ruba stola. Učenik s raširenim rukama ima pravo raširiti svoje ruke ukoliko to želi, ali u ovom slučaju je time onemogućio drugom učeniku da sjedi u svojoj klupi i prati nastavu. Nadalje, Mill kao jedno od načela rasprave o slobodi navodi samozaštitu koja je, prema njemu;

jedina svrha zbog koje se čovječanstvo, pojedinačno ili kolektivno, ima pravo miješati u slobodu djelovanja svakog od svojih članova. [...] Jedini cilj, zbog kojeg se sila može pravedno primijeniti nad bilo kojim članom civilizirane zajednice protiv njegove volje, jest spriječiti ga da čini nepravdu drugima (Mill, S. 1912, str. 118).

Slobodu možemo gledati na puno načina i iz različitih perspektiva, a jedna od njih je egzistencijalizam. Veoma bitan predmet istraživanja ove teme iz perspektive egzistencijalizma jest pojedinac i njegovo viđenje sebe naspram očekivanja i viđenja drugih. Ljudi doživljavaju svojevrsnu zarobljenost u svijetu, budući da ih drugi percipiraju drugačije nego što oni sami sebe doživljavaju (de Beauvoir, 1949, prema Jackson, 2021). Pronalaženje dublje veze sa svojim "pravim ja" ključno je za napredak svakog pojedinca, pa i društva. Biti autentičan i hrabro se suočiti sa svim nesigurnostima umjesto da se oslanjamo na vanjska pravila, prema egzistencijalizmu, predstavlja najbolji način prema slobodi. Sloboda se ovdje shvaća kao oslobađanje od potrebe za konstantnom sigurnošću i krutim okvirima iskustava koja često

prevladavaju u uobičajenim uvjerenjima. Na temelju ovog gledišta, svijest je suštinski slobodna, jer ju njezina priroda sprječava da bude ograničena ili da ju vanjski čimbenici kontroliraju (Crowell, 2015, prema Jackson, 2021).

Prvo i osnovno pitanje koje se moramo zapitati jest zašto sloboda govora uopće postoji?

Sloboda govora osigurava razmjenu ideja i mišljenja u društvu. Ta razmjena dovodi do promjena u društvu koje osiguravaju njegov stalni napredak. Sjetimo se da su u prošlosti ljudi vjerovali da je Zemlja ravna ploča ili pak da je Zemlja u središtu Sunčevog sustava. Upravo zahvaljujući određenim pojedincima koje nije bilo strah izražavati svoja mišljenja bez obzira na opasne posljedice koje su ih mogle sustići, došli smo do mnogobrojnih saznanja o svemu oko nas i unutar nas. Kako bismo pojedincu osigurali da iznese svoje mišljenje bez straha od potencijalnih opasnosti, zaštitili smo slobodu govora kao jedno od temeljnih ljudskih prava (Hrvatsko Debatno Društvo, 2023).

2.1. Određenje temeljnih pojmova

Prije svega, obrazložit ću zašto sam se odlučila za termin sloboda govora kao vodeći u ovom radu i napraviti distinkciju između navedenog i nekih sličnih termina.

Slobodu govora možemo definirati kao pravo pojedinca da izrazi svoje mišljenje bez straha da će u tome biti spriječen ili da će biti kažnjen za izraženo mišljenje (Hrvatsko debatno društvo, 2023). Termin koji se često može vidjeti uz termin slobode govora, a koji se ponekad čak koristi kao sinonim jest sloboda izražavanja.

Koja je zapravo razlika između slobode izražavanja i slobode govora?

Sloboda govora i sloboda izražavanja su povezani, ali različiti pojmovi. Sloboda govora se odnosi na pravo pojedinca ili grupe da izrazi svoje mišljenje, ideje ili stavove bez straha od cenzure ili reperkusija. Ovo pravo obično se odnosi na verbalno izražavanje kao što su govori, pisanje, javno izražavanje mišljenja i slično. Sloboda izražavanja, s druge strane, je širi pojam koji uključuje sve oblike izražavanja, uključujući i vizualne umjetnosti, muziku, ples, kazalište, film, medije, prosvjede, nošenje simbola i drugo. To je pravo pojedinca ili grupe da slobodno izraze svoje ideje, stavove i kreativnost na različite načine (CSCE, 2023).

Iz navedenog možemo zaključiti da je sloboda izražavanja nadređeni pojam koji obuhvaća slobodu govora kao jedan od njezinih aspekata. Sloboda izražavanja uključuje i verbalne i

neverbalne oblike izražavanja, dok se sloboda govora uglavnom odnosi na verbalno izražavanje mišljenja. Međutim, smatram kako je pojam slobode izražavanja ipak preopširan da bi se mogao kvalitetno obraditi u jednom radu. Upravo zato, u ovom radu ću se baviti problemom slobode govora te mnogih pojmova i fenomena vezanih uz istu. Napominjem da će se kroz rad često spominjati i nadređeni pojam, pošto se u većini službenih dokumenata sloboda govora smatra samo dijelom prava koja se odnose na slobodu izražavanja te ne postoji mnogo radova koji se bave isključivo slobodom govora, a u nekima se čak ta dva pojma koriste kao sinonimi.

Kada pričamo o slobodi govora, svakako moramo spomenuti *govor mržnje*. Pod govorom mržnje (eng. hate speech) općenito se misli na verbalno izražavanje agresivnosti prema manjinskim društvenim skupinama. To je svaka "vrsta govora kojom se širi, potiče ili opravdava nacionalna i rasna netrpeljivost, ksenofobija, antisemitizam, vjerski i drugi oblici mržnje temeljeni na nesnošljivosti" (Malovic i sur., 2007, prema Vilović, 2011, str. 68). U kontekstu visokog obrazovanja, sloboda govora je veoma važna, ali uz nju postoje i druge, jednako bitne, demokratske vrijednosti. Iako bi bilo teško zamisliti demokratsku zajednicu koja ne priznaje i ne cijeni slobodu govora, jednako je pogrešno pretpostaviti da sloboda govora sama po sebi definira demokratske vrijednosti koje visokoobrazovne institucije prakticiraju i njeguju. Jedno načelo na koje se oslanjaju sveučilišta i fakulteti je fizička sigurnost, stoga govor koji negativno utječe na zajedničku atmosferu sigurnosti može biti razumno ograničen ili zabranjen. Jeremy Waldron (2012, prema Behrent, 2019) tvrdi da naše društvo i sveučilišta temelje svoje vrijednosti na "javnom dobru inkluzivnosti" (str.34), gdje svaka grupa mora prihvatiti da društvo nije samo za njih. Izjave koje direktno prijete toj inkluzivnosti nisu samo izrazi mišljenja koje ne volimo ili s kojima se ne slažemo, već predstavljaju namjerno oštećenje našeg društva putem poruka koje sugeriraju da prema mišljenju jedne grupe pripadnici druge grupe ne zaslužuju jednak građanski status. Stoga ograničenja takvog govora nisu samo odstupanja od načela slobode govora, već su nužna kako bi se očuvala demokracija (Behrent, 2019).

Jedan od bitnih pojmova u današnjem kontekstu slobode govora je *kultura otkazivanja*¹, odnosno "cancel culture". Prema Websterovom rječniku (2021), "canceling" i "cancel culture" odnose se na povlačenje podrške javnim osobama kao odgovor na njihovo sporno ponašanje ili mišljenje. To može uključivati bojkote ili odbijanje promoviranja njihovog rada. Praksa

---

¹ "Cancel culture" pojam je koji je nastao u američkom kontekstu te kao takav još nema službeni hrvatski prijevod. Iz tog razloga, kroz cijeli rad služit ću se pojmom "kultura otkazivanja" koji sam samostalno prevela te smatram da najbolje opisuje originalni pojam.

otkazivanja danas obično koristi društvene mreže kako bi se osobe osramotilo s ciljem kažnjavanja, što može uključivati bojkote, oštećenje reputacije, okončanje karijere ili podizanje pravnih tužbi (Norris, 2020). Tema kulture otkazivanja sve je češća i otvara mnogo etičkih pitanja o moralnosti i motivaciji koja stoji iza nje te, povrh svega, slobodi govora i upravo se zato o tome vode žestoke rasprave na fakultetima diljem svijeta. S jedne strane, neki vjeruju da je kultura otkazivanja pretežno pozitivna jer proziva rasistička i seksistička ponašanja te promovira društvenu i političku pravdu (Bouvier i Machin, 2021, prema Zembylas, 2023), a uz sve to omogućuje najranjivijim društvenim skupinama da se nose s nasilnicima (Bérubé, 2018, prema Zembylas, 2023). S druge strane, neki tvrde da je kultura otkazivanja opasna jer umanjuje slobodu govora i otvorenu debatu (Strossen, 2020, prema Zembylas, 2023) te zapravo služi samo kako bi se žrtva osjećala moralno superiornom (Bouvier, 2020, prema Zembylas, 2023), a u praksi ne mijenja ništa (Bouvier i Machin, 2021, prema Zembylas, 2023). Unatoč svim argumentima, rasprava o ovoj kulturi mnogo je šira i kompleksnija od binarne "za" i "protiv" podjele. Pobornici kulture otkazivanja tvrde da je to efikasna strategija za postizanje društvene pravde koju koriste žrtve koje nisu mogle ostvariti pravnu satisfakciju ili dobiti javnu ispriku u prošlosti (Norris, 2020). Na primjer, pokret #MeToo² doprinio je padu moćnih seksualnih predatora poput Harveyja Weinsteina, Kevina Spaceya i Billa Cosbyja. Aktivisti pokreta BlackLivesMatter³ također su se služili javnim sramoćenjem kada su isticali odgovornost autora rasističkih udžbenika, tragične slučajeve policijske brutalnosti prema Afroameričkim zajednicama, upotrebu rasnih stereotipa u prodaji potrošačkih proizvoda i sveučilišne odjele koji ne primaju Afroameričke studente (Norris, 2020). Na ovaj način, taktika javnog sramoćenja pružila je glas i utjecaj onima koji nemaju drugi način da pozovu moćne osobe na odgovornost (Henderson, 2020, prema Zembylas, 2023). Taktika kulture otkazivanja može se tumačiti kao oblik "javne pedagogije" (Sandlin, O'Malley i Burdick, 2011, prema

---

² Pokret MeToo najpoznatiji je pokušaj postizanja društvene promjene koji se fokusira na iskustva preživjelih žrtava seksualnog nasilja i seksualnih napada koji svakodnevno pogađaju u najvećem postotku žene. Pokret je nastao 2006. godine, no postao je viralan putem društvenih medija 2017. godine kada su brojne poznate glumice počele izlaziti u javnost sa svojim iskustvima seksualnog uznemiravanja koji su doživjele u filmskoj industriji. Od te godine pokret se počeo širiti na globalnoj razini pružajući solidarnost ženama diljem svijeta koje su pretrpjele nekakav oblik seksualnog nasilja (Studentski.hr). Preuzeto s: <https://studentski.hr/vijesti/sims/me-too-pokret-i-zastupljenost-zena-u-medijima> (Pristupljeno: 4.10.2023.)

³ Black Lives Matter (BLM) je decentralizirani politički i društveni pokret koji nastoji istaknuti rasizam, diskriminaciju i rasnu nejednakost s kojima se suočavaju osobe afričkog ili afroameričkog podrijetla te promicati antirasizam. Njegove primarne zabrinutosti su incidenti policijske brutalnosti i nasilja motiviranog rasom usmjerenog protiv Afroamerikanaca. Pokret je započeo nakon ubojstva Trayvona Martina, Michaela Browna, Erica Garnera i Rekie Boyd, među ostalima. Pokret i povezane organizacije obično zagovaraju različite promjene politika koje se smatraju povezanim s oslobađanjem Afroamerikanaca (Wikipedia). Preuzeto s: https://en.wikipedia.org/wiki/Black_Lives_Matter (Pristupljeno: 4.10.2023.)

Zembylas, 2023) koja ima svrhu educiranja društva o neprihvatljivosti zloupotrebe moći poput seksualnog uznemiravanja ili upotrebe rasističkih uvreda (Henderson, 2020, prema Zembylas, 2023). Javna pedagogija je oblik obrazovanja koji se odvija na neformalnim obrazovnim mjestima poput popularne kulture, medija, komercijalnih prostora, muzeja i interneta te putem utjecajnih ličnosti i aktivističkih platformi, uključujući javne intelektualce i osnivače društvenih pokreta (Sandlin, O'Malley i Burdick, 2011, prema Zembylas, 2023). Koncept javne pedagogije proizlazi iz kritičke pedagogije koja vidi javni prostor kao mjesto suprotstavljanja različitih mišljenja, stavova i vrijednosti s potencijalom za društvenu transformaciju (Giroux, 2003). Danas se svi boje da ne budu otkazani, što je i razumljivo s obzirom na to koliko se brzo vijest širi. Pitanje koje se tu otvara jest tko je taj koji odlučuje što je dozvoljeno, a što "prelazi granicu" u javnoj sferi. Clark (2020) tvrdi kako je sve povezano s dominantnim diskursima. Jedna od najčešćih kritika kulturi otkazivanja jest da ona predstavlja prijetnju liberalnim vrijednostima poput dijaloga, debate i slobode govora, a upravo ovdje možemo uvidjeti važnost i povezanost kulture otkazivanja s raspravom o slobodi govora. Također, nerijetka kritika koja se pripisuje kulturi otkazivanja jest da napada pojedinca bez razlikovanja težine djela koju je osoba napravila (Henderson, 2020, prema Zembylas, 2023). Ne postoji jasna distinkcija između nekoga tko je potencijalno godinama sudjelovao u nepravdi i diskriminaciji te nekoga tko je možda na jednom javnom nastupu izjavio "unpopular opinion", odnosno nepopularno mišljenje⁴. Puko otkazivanje ne pruža mogućnost osobi da se zaista pokaje za svoje greške i pokuša promijeniti svoje djelovanje, već se osoba samo "izbriše" iz naše stvarnosti (Norris, 2020). Na taj način stvara se još veći jaz između krivca i žrtve te se gubi svaka mogućnost stvaranja odnosa i otvaranja konstruktivnog dijaloga, a promjena nabolje je u suštini obrazovanja. Hooks (2020) naziva ovakav način javnog sramoćenja "*mob justice*"⁵ ili "*pravdom mase*" te kritizira romantiziranje ovakvog pristupa ozbiljnim problemima. Nadalje, kao plodonosni fenomen spominje kulturu javnog *prozivanja* koja je integrirana unutar društvenih i političkih diskursa koji kritiziraju strukture moći, za razliku od kulture *otkazivanja* koja je previše fiksirana na prošlost.

---

⁴ "Unpopular opinion" pojam je nastao u američkom kontekstu te kao takav nema službeni prijevod na hrvatski, ali isto tako nema ni službenu definiciju. Iz tog razloga, kroz rad ću se služiti doslovnim prijevodom "nepopularno mišljenje" koji sam samostalno prevela te smatram da najprikladnije opisuje pojam.

⁵ „Mob justice“ je pojam nastao u američkom kontekstu te kao takav nema službeni prijevod na hrvatski. Iz tog razloga, koristit ću se prijevodom „pravda mase“ koji sam samostalno prevela jer smatram da najprikladnije opisuje ovaj fenomen.

Prethodno spomenuto "*unpopular opinion*" ili "*nepopularno mišljenje*" odnosi se na mišljenje koje je suprotno široko prihvaćenom ili općeprihvaćenom mišljenju ili konsenzusu. To je izražavanje ideje ili stava koji se protivi vladajućim stavovima, uvjerenjima ili vrijednostima unutar određene zajednice, društva ili kulture. Nepopularna mišljenja mogu varirati ovisno o različitim temama, kao što su politika, religija, društvena pitanja, zabava i slično. Često izazivaju raspravu, neslaganje ili kontroverzu među osobama koje imaju različita mišljenja (Cooper, 2018).

U sveučilišnom kontekstu, pojam koji je donekle sličan kulturi otkazivanja, a na koji sve češće nailazimo, je "*no-platforming*" ili "*zabranjivanje platforme*"⁶. Zabranjivanje platforme odnosi se na praksu odbijanja pružanja javne platforme za izražavanje ideja ili uvjerenja koje se smatraju opasnim ili neprihvatljivim (Cambridge dictionary). Ovaj pojam je usko vezan uz "*disinvitation*" ili *povlačenje poziva* predavačima, čime ću se detaljnije baviti kasnije u radu.

Uz sve navedeno, moramo se dotaknuti *političke korektnosti*. U ranim osamdesetim godinama 20. stoljeća, pokret za političku korektnost proširio se u akademskim krugovima u Sjedinjenim Američkim Državama s ciljem promjene diskriminatornog jezika i pronalaska novih izraza koji bi odražavali spolne, rodne, seksualne, vjerske, rasne, političke i druge razlike među ljudima (Knežević, 2010). Glavna svrha koncepta političke korektnosti bila je podizanje svijesti i osjetljivosti ljudi, posebno onih u društvu koji uživaju privilegije, o problemima s kojima se suočavaju pripadnici manjinskih i marginaliziranih skupina. Ovo uključuje ispravljanje omalovažavajućih stavova dominantne većine prema manjinama koji se često iskazuju kroz nazive ili izraze koji imaju pejorativno značenje, a ljudi koji ih koriste toga često nisu ni svjesni (Knežević, 2010). Eco (2006, prema Knežević, 2010, str. 35) objašnjava da "priča o korekciji ima iznimnu važnost jer ističe ključni element političke korektnosti". Nije problem u tome što mi sami odlučujemo kako trebamo nazivati druge ljude, već je problem u tome što drugima ne dopuštamo da sami odluče kako žele biti nazvani. Ako neki naziv na bilo koji način vrijeđa ili smeta drugima, trebamo biti spremni prihvatiti njihovu perspektivu i predložiti neki drugi naziv (Eco, 2006, prema Knežević, 2010). U konkretnim situacijama, često je teško znati koji naziv može biti uvredljiv ili neprihvatljiv za one koji su njime obilježeni, stoga je važno saslušati njihove prijedloge i mišljenja te ih uzeti u obzir. U raspravama o političkoj korektnosti suprotstavljaju se dvije različite koncepcije govora. Protivnici pokreta za političku korektnost

---

⁶ "No-platforming" je pojam nastao u američkom kontekstu te kao takav i dalje nema službeni prijevod na hrvatski. Iz tog razloga, kroz rad ću se služiti prijevodom "zabranjivanje platforme" koji sam samostalno prevela jer smatram da najprikladnije opisuje značenje pojma.

smatraju da on predstavlja lingvistički totalitarizam i nametanje jezične kontrole koju zagovornici pokreta žele provesti (Knežević, 2010). Njihova osnova je *referencijalna* ili *nominalistička* koncepcija govora, prema kojoj je jezik samo alat, kognitivna tehnologija koja omogućuje imenovanje objekata i stanja u svijetu koji su postojali prije samog jezika. Prema njihovom stavu, promjene u samom jeziku ne mogu dovesti do promjena u društvenim uvjetima (Knežević, 2010). Kada se stvarni odnosi moći promijene, tek tada će lingvistički alati to registrirati. S druge strane, pobornici ideje političke korektnosti zagovaraju *konstruktivističku* koncepciju govora (Knežević, 2010). Prema tom stajalištu, odnos između jezika i stvarnosti nikada nije neutralan, a jezik nije odvojen od stvarnosti putem nekog "ontološkog reza". Govor se smatra sredstvom koje duboko oblikuje način na koji spoznajemo i predstavljamo svijet (Knežević, 2021). Jezik se shvaća kao mjesto na kojem se manifestiraju odnosi dominacije i isključenosti, ali i kao mjesto na kojem se ti odnosi dogovaraju, stvaraju i reproduciraju (Foucault, 2001, prema Knežević, 2010). Govor ne samo da bilježi postojeće nejednakosti, već i doprinosi njihovom stvaranju, oblikujući percepciju koje društvo ima o sebi i o skupinama koje ga čine.

Pojam na koji često možemo naići u suvremenoj literaturi koja se bavi ustanovama visokog obrazovanja (Donlevy, Gereluk i Brandon, 2019), ali i u svakodnevnom razgovoru o slobodi govora je "*trigger warning*" ili "*upozorenje o potencijalno uznemirujućem sadržaju*"⁷. Prema Oxfordskom rječniku, "*trigger warning*" je izjava na početku pisanog djela, videa ili nekog drugog medija, koja upozorava čitatelja ili gledatelja na činjenicu da djelo ili medij sadrži potencijalno uznemirujući sadržaj. O "*upozorenjima o potencijalno uznemirujućem sadržaju*" ću više izložiti kasnije u radu.

Još jedan česti i relativno novi pojam u literaturi vezanoj za slobodu govora u visokom obrazovanju je "*gag rule*" ili "*pravilo šutnje*"⁸. Prema Merriam-Websterovom rječniku, "*pravilo šutnje*" je pravilo koje zabranjuje ljudima slobodno govoriti ili izražavati svoja stajališta o

---

⁷ "Trigger warning" je pojam koji je nastao u američkom kontekstu te kao takav još nema službeni prijevod na hrvatski. Doslovni prijevod bio bi "upozorenje na okidač", pri čemu se riječ okidač odnosi na emocionalni okidač koji može uzrokovati emocionalnu reakciju na određeni sadržaj. Međutim, u hrvatskom jeziku i popularnim medijima koristi se izraz "upozorenje o potencijalno uznemirujućem sadržaju", tako da ću se koristiti tim izrazom kroz rad.

⁸ "Gag rule" je pojam nastao u američkom kontekstu te kao takav još nema službeni prijevod na hrvatski. Iz tog razloga, kroz rad ću se služiti prijevodom "pravilo šutnje" koji sam samostalno prevela jer smatram da najprikladnije opisuje značenje pojma.

određenoj temi. "*Silencing*" ili "*ušutkavanje*"⁹ još je jedan u nizu pojmova, ujedno i problema koji se javljaju u visokom obrazovanju. Prema Cambridge rječniku, "ušutkavanje" je sprječavanje nekoga da izrazi svoje stavove te da nekoga kritizira ili mu se suprotstavi.

"*Safe space*" ili "*sigurni prostor*" također je relativno novi pojam u visokom obrazovanju. "Sigurni prostori" na sveučilišnim kampusima namijenjeni su da budu nepristrani, slobodni od sukoba, kritike ili potencijalno prijetećih ideja ili razgovora (Merriam-Webster). Hill (2020) vjeruje da sigurni prostori pomažu u postizanju pravilne ravnoteže omogućavajući osjećaj pripadnosti glasovima koji često ostaju nečujni, istovremeno potičući one koji već imaju privilegirani glas da slušaju. Sveučilište i fakulteti već dugo predstavljaju mjesta političkog angažmana i aktivizma mladih ljudi. Prije nego što su ih usvojili studenti, sigurni prostori su se počeli pojavljivati u ženskom pokretu krajem 20. stoljeća. Oni pružaju zaštitu od nasilja i uznemiravanja te potiču marginalizirane grupe da slobodno međusobno komuniciraju, stvarajući kolektivnu snagu (Hill, 2020). Njihova upotreba na sveučilištima postala je sve kontroverznija posljednjih godina. Premijerka Ujedinjenog Kraljevstva, Theresa May, 2016. godine je tvrdila da korištenje tih prostora guši inovacije u razmišljanju i šteti ekonomskom razvoju države (Hill, 2020). Samo godinu dana kasnije, ministar za visoko obrazovanje Ujedinjenog Kraljevstva, Jo Johnson, najavio je da će sveučilištima koja ograničavaju slobodnu raspravu biti izrečene kazne, sugerirajući da bi studenti trebali biti otporniji i otvoreniji prema kontroverznim idejama (Syal & Mason, 2017, prema Hill, 2020). Najveća kritika sigurnim prostorima usmjerena je upravo na onemogućavanje rasprave, što neki kritičari smatraju osnovnim načinom izražavanja u visokom obrazovanju (Hill, 2020). Međutim, Hill (2020) naglašava kako je rasprava koja se odvija na krivom mjestu ili je usmjerena prema onima koji su već u nepravednom položaju više nalik "fetišu asertivnosti" (Williams, 2004, prema Hill, 2020) nego kvalitetnom obrazovnom modelu jer ignorira činjenicu da je razmjena ideja uvijek obojana odnosima moći.

Ovim poglavljem htjela sam ukazati na važnost razumijevanja ključnih pojmova, uključujući slobodu govora, kao temelj za daljnju analizu.

---

⁹ "Silencing" je pojam nastao u engleskom kontekstu te njegov doslovni prijevod glasi "ušutkavanje", pa ću se tim prijevodom koristiti u ovom radu.

2.2. Zakonska regulativa slobode govora

Sloboda govora kao jedno od osnovnih ljudskih prava, smatra se jednim od temelja demokratskih društava diljem svijeta. Ona nije samo pravo pojedinca da iznosi svoje mišljenje, već i ključna komponenta suživota u pluralističkom društvu. Ovo poglavlje posvećeno je detaljnom istraživanju zakonskih regulativa koje definiraju slobodu govora na tri različite razine: međunarodnoj, regionalnoj i nacionalnoj. Na međunarodnoj razini dotaknut ću se *Opće deklaracije o ljudskim pravima* te *Međunarodnog pakta o građanskim i političkim slobodama*. Na regionalnoj razini analizirat ću *Povelju Europske unije o temeljnim pravima* te *Europsku konvenciju o ljudskim pravima*. Na nacionalnoj razini bavit ću se *Ustavom Republike Hrvatske* te *Zakonom o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti*. Ova analiza ima za cilj rasvijetliti složenost i raznolikost pristupa slobodi govora na različitim zakonodavnim razinama.

2.2.1. Međunarodna razina

Jedan od najvažnijih dokumenata vezanih uz ljudske slobode i prava je *Opća deklaracija o ljudskim pravima* koja je nastala 10. prosinca 1948. godine. *Opća deklaracija o ljudskim pravima* ima ključnu važnost za slobodu govora u svijetu i u visokom obrazovanju jer postavlja temeljna načela koja promiču otvorenost, razmjenu ideja i zaštitu ljudskih prava. Njezini principi služe kao smjernice za društvo i sveučilišne zajednice kako bi osigurali da se sloboda govora štiti i promiče kao ključni element demokracije i obrazovanja, ali ipak valja napomenuti kako deklaracija sama po sebi nije pravno obvezujući ugovor.

U Članku 19 stoji:

Svatko ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja; ovo pravo uključuje slobodu mišljenja, bez tuđeg miješanja, a isto tako i traženje, primanje i priopćavanje obavijesti i ideja bilo kojim sredstvima i bez obzira na granice (UN, 1948).

Ovo načelo temeljno je za slobodu govora u svijetu jer potiče na otvorenost, razmjenu različitih mišljenja i ideja te doprinosi pluralizmu i raznolikosti mišljenja. Ovaj članak govori o pravu svake osobe da slobodno misli, izražava svoje mišljenje, traži te dijeli informacije i ideje, bez obzira na to o kojoj se temi radi i na koji način se ta informacija ili mišljenje širi, bez straha od cenzure, represije ili ograničenja. Članak 19 također naglašava da pravo na slobodu izražavanja nije ograničeno na samo jedan način komuniciranja. To znači da se sloboda izražavanja može ostvariti putem pisanja, govora, umjetnosti, medija, interneta i drugih sredstava komunikacije. Također, općeprihvaćenost Opće deklaracije o ljudskim pravima upućuje na to da ljudi imaju sva prava, pa tako i pravo na slobodu izražavanja, bez obzira na to gdje se nalazili. Važno je

napomenuti da, iako Članak 19 štiti slobodu izražavanja, postoje određena ograničenja koja se mogu primijeniti na ovo pravo u određenim okolnostima kao što su zaštita javnog reda, nacionalne sigurnosti, zdravlja ili moralnosti. Ova ograničenja moraju biti zakonski propisana, nužna i proporcionalna (UN, 1948).

U Članku 26 spominje se pravo na obrazovanje:

Svatko ima pravo na obrazovanje [...] Obrazovanje mora biti usmjereno punom razvitku ljudske osobe i na učvršćenje poštovanja čovjekovih prava i osnovnih sloboda. Ono mora unapređivati razumijevanje, snošljivost i prijateljstvo među svim narodima, rasnim i vjerskim skupinama i mora unapređivati djelatnost Ujedinjenih naroda na održanju mira (UN, 1948).

Sloboda govora i pravo na obrazovanje definirano Člankom 26 međusobno se potpomažu. Pravo na obrazovanje podrazumijeva slobodno izražavanje mišljenja i kritičko razmišljanje unutar obrazovnog okvira. Sloboda govora osigurava raznolikost perspektiva i potiče kvalitetno obrazovanje, dok obrazovne institucije promiču ovo pravo uz poštivanje osnovnih principa tolerancije i jednakosti. Kroz ovu povezanost, obrazovanje postaje mjesto gdje se potiče slobodna razmjena ideja i znanja.

Još jedan dokument bitan za slobodu govora na međunarodnoj razini je *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima* iz 1966. godine. Međunarodni pakt ili ICCPR (International Covenant on Civil and Political Rights) je međunarodni ugovor koji su ratificirale mnoge države širom svijeta. Kao takav, obvezuje države članice da poštuju slobodu govora i mnoge druge slobode kao temeljno ljudsko pravo. Ova univerzalna primjena stvara međunarodni okvir za zaštitu slobode govora bez obzira na regionalne ili kulturne razlike.

U Članku 19 stoji:

1. Svatko ima pravo zadržati svoja uvjerenja bez miješanja sa strane.
2. Svatko ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo obuhvaća slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja svake vrste, usmeno, pismeno, tiskom ili umjetničkim oblikom, ili kojim drugim sredstvom prema svom osobnom izboru i bez obzira na granice.
3. Ostvarenje prava predviđenih stavkom 2. ovoga članka nosi sa sobom posebne dužnosti i odgovornosti. Stoga se ono može podvrgnuti određenim ograničenjima, ali samo takvima koja su predviđena zakonom i koja su prijeko potrebna radi: a) poštivanja prava i ugleda drugih; b) zaštite državne sigurnosti, javnog reda (ordre public), zdravlja ili morala (UN, 1966).

Ova odredba ima temeljno značenje za slobodu govora jer štiti pravo pojedinaca da slobodno izražavaju svoje mišljenje, bez obzira na medij putem kojeg to čine. Uz Članak 19, postoji i drugi članak u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima koji je važan za slobodu govora. To je Članak 21, koji se odnosi na slobodu mirnog okupljanja:

Pravo na mirno okupljanje mora biti priznato. Nikakva ograničenja ne mogu se postaviti ostvarenju toga prava osim onih koja su u skladu sa zakonom i koja su u demokratskom društvu prijeko potrebna radi interesa državne ili javne sigurnosti, javnog reda (ordre public), zaštite javnog zdravlja ili morala, ili zaštite prava i sloboda drugih (UN, 1966).

Ovaj članak štiti pravo pojedinaca na organiziranje i sudjelovanje u mirnim javnim okupljanjima, što uključuje prosvjede, skupove, demonstracije i druge oblike masovnog izražavanja mišljenja. Sloboda okupljanja često se smatra dijelom šireg koncepta slobode govora jer omogućava građanima da zajedno izraze svoja stajališta o važnim društvenim pitanjima. Kao takav, Članak 21 dopunjuje Članak 19 na način da ljudi osim prava na slobodno izražavanje, imaju i pravo organizirati mirna okupljanja kako bi ta mišljenja iznijeli pred širom javnošću. Oba članka zajedno promiču ključne aspekte slobode govora i političke participacije. Ono što čini ovaj dokument veoma bitnim za rad jest to što pruža pravni okvir za zaštitu prava slobode govora te smjernice o tome kako ograničiti slobodu govora u određenim situacijama. Ograničenja su dopuštena samo ako su proporcionalna i nužna za zaštitu drugih važnih interesa, poput nacionalne sigurnosti ili javnog zdravlja. Ovo osigurava ravnotežu između slobode govora i drugih društvenih vrijednosti.

2.2.2. Regionalna razina

U ovome dijelu dotaknut ću se dokumenata na regionalnoj razini, odnosno na razini Europe. Prvi važan dokument je *Povelja Europske unije o temeljnim pravima* (2016). Povelja EU o temeljnim pravima zasnovana je na temeljnim vrijednostima ljudskih prava, uključujući slobodu govora. Budući da EU promiče te vrijednosti, Povelja služi kao snažan primjer univerzalnosti ljudskih prava i prava na slobodu izražavanja. Svaka država članica EU obvezuje se na poštivanje Povelje EU o temeljnim pravima, što znači da se načela slobode govora i drugih prava iz Povelje primjenjuju i u visokom obrazovanju unutar tih država. To osigurava dosljednu zaštitu slobode govora na razini članica EU. Primjenu Povelje EU nadzire Europski sud pravde ili ECJ (European Court of Justice).

Članak 11, stavka 1 Povelje odnosi se na slobodu izražavanja i informiranja:

Svatko ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo uključuje slobodu mišljenja te primanja i širenja informacija i ideja bez miješanja tijela javne vlasti i bez obzira na granice (EU, 2016).

Povelja EU naglašava važnost transparentnosti i otvorenosti u EU sustavu, omogućavajući građanima pravo na pristup dokumentima Europske unije kako bi se osiguralo informiranje i sudjelovanje u demokratskim procesima. U Članku 42 stoji:

Svaki građanin Unije i svaka fizička ili pravna osoba s boravištem ili sjedištem u nekoj državi članici ima pravo pristupa dokumentima institucija, tijela, ureda i agencija Unije neovisno o njihovoj mediju. (EU, 2016).

Pravo na pristup informacijama igra ključnu ulogu u podršci slobodi izražavanja i pristupu znanju jer omogućuje građanima i organizacijama da traže i primaju informacije bez obzira na medij ili komunikacijski kanal, čime se osigurava kritičko razmišljanje, javna rasprava i aktivno sudjelovanje u demokratskom procesu.

Sljedeći važan dokument je *Europska konvencija o ljudskim pravima* ili EHCR (European Convention on Human Rights). ECHR je međunarodni ugovor koji je potpisalo 47 država članica Vijeća Europe, uključujući i većinu država članica EU. Ona se primjenjuje na širem geografskom području i nije izravno povezana s članstvom u EU te njezinu primjenu nadzire Europski sud za ljudska prava ili ECHR (European Court for Human Rights). U Europskoj konvenciji o ljudskim pravima također se nalazi članak koji se bavi slobodom izražavanja (Članak 10.1):

1. Svatko ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo obuhvaća slobodu mišljenja i slobodu primanja i širenja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj članak ne sprječava države da podvrgnu režimu dozvola ustanove koje obavljaju djelatnosti radija ili televizije te kinematografsku djelatnost (Vijeće Europe, 2021).

te slobodom okupljanja i udruživanja (Članak 11.1):

1. Svatko ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja s drugima, uključujući pravo osnivati sindikate ili im pristupati radi zaštite svojih interesa (Vijeće Europe, 2021).

Ovi članci zajedno promiču ključne aspekte slobode govora u europskom kontekstu, osiguravajući da pojedinci imaju pravo slobodno izražavati svoje mišljenje, pristupati informacijama i sudjelovati u javnim okupljanjima radi izražavanja svojih stajališta.

2.2.3. Nacionalna razina

Na nacionalnoj razini, najvažniji dokument je *Ustav Republike Hrvatske*. U Ustavu Republike Hrvatske sloboda govora jedna je od ključnih ljudska prava te je zaštićena i regulirana. U Članku 38 stoji:

Jamči se sloboda mišljenja i izražavanja misli. [...]

Zabranjuje se cenzura. Novinari imaju pravo na slobodu izvještavanja i pristupa informaciji.

Jamči se pravo na pristup informacijama koje posjeduju tijela javne vlasti. Ograničenja prava na pristup informacijama moraju biti razmjerna naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju te nužna u slobodnom i demokratskom društvu, a propisuju se zakonom.

Jamči se pravo na ispravak svakomu komu je javnom viješću povrijeđeno Ustavom i zakonom utvrđeno pravo (NN, 5/2014).

Sve stavke ovog članka zajedno stvaraju snažan pravni okvir za slobodu govora u Hrvatskoj. Ustavom uređena prava na slobodu izražavanja obvezuju sve razine vlasti unutar države. To znači da su zakoni, politike i postupci koji ograničavaju ta prava podložni ustavnoj kontroli i moraju biti u skladu s Ustavom. U slučaju povrede tih prava, pojedinci imaju pravo na pravnu zaštitu putem sudskih postupaka (NN, 5/2014). Ustav utvrđuje dvije institucije koje jamče provedbu Ustavom zajamčenih ljudskih prava: Pučki pravobranitelj i Ustavni sud. Pravo na slobodu govora, kao i svako pravo, mora moći biti objašnjeno te imati svoje sfere djelovanja i posljedice za kršenje istog. Glavna distinkciju između ograničenja slobode govora i kršenja slobode govora jest opravdanost (Malcolm, 2021). Zakoni i politike ograničavaju našu slobodu govora, ali krše ju samo ukoliko su neopravdane. Unutar demokratskog društva, iako je osoba prirodno slobodna govoriti što god želi, postoje zakoni i granice koje postavlja država ili aparat koji uređuje organizaciju društva. Ukoliko netko hoda ulicom te poželi nekome drugome reći rasistički komentar, on to može i napraviti, ali samim time postaje podložan kaznenoj mjeri od strane države (Malcolm, 2021).

Na nacionalnoj razini, još jedan bitan dokument je *Zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti*. U Članku 3, stavku 2 spominju se neka od zajamčenih prava članova akademske zajednice:

Članovima akademske zajednice jamče se akademske slobode, koje posebno obuhvaćaju slobodu znanstvenog istraživanja i umjetničkog stvaralaštva, slobodu izražavanja, objavljivanja i poučavanja, slobodu izražavanja mišljenja o sustavu i ustanovi u kojima djeluju, pravo na

međusobnu suradnju i udruživanje te pravo na izravno i neizravno participiranje u kolegijalnim tijelima upravljanja i stručnim tijelima ustanova u sustavu visokog obrazovanja, znanstvene i umjetničke djelatnosti (NN, 119/2022).

Ova stavka ključna je za slobodu govora jer osigurava slobodu izražavanja i mišljenja svim članovima visokoobrazovnih institucija te promiče otvorenost za različite perspektive i dopušta svim sudionicima da sudjeluju u odlukama vezanim uz visokoobrazovne ustanove u kojima djeluju. U Članku 77 navode se prava studenta, a za ovaj rad posebno bitno pravo nalazi se pod stavkom 3:

Student ima pravo na slobodu iskazivanja mišljenja i stajališta tijekom nastave i drugih aktivnosti u skladu s etičkim kodeksom (NN, 119/2022).

Ovaj stavak osigurava otvoren prostor za razmjenu ideja i kritičko razmišljanje unutar visokoškolskog okruženja na način da omogućava studentima slobodno izražavanje mišljenja i stajališta tijekom nastave i drugih aktivnosti u skladu s etičkim kodeksom.

Svi obrađeni dokumenti i zakoni igraju značajnu ulogu u oblikovanju okvira za slobodu govora, a njihovo razumijevanje samo je prvi korak u širem istraživanju fenomena slobode govora. U sljedećem poglavlju ću detaljnije predstaviti slobodu govora u kontekstu visokog obrazovanja.

3. Sloboda govora u visokom obrazovanju

Fakulteti bi, kao ustanove koje streme istini, trebali imati posebnu zaštitu, odnosno garanciju kada je riječ o slobodama, a posebno o slobodi govora. Ipak, prema Leiviska (2021), često zanemarena perspektiva u raspravi o ograničenjima slobode govora na fakultetima jest perspektiva samih fakulteta kao obrazovnih ustanova. Kao takvi, oni imaju odgovornost zaštite prava i dostojanstva svojih članova, ali i obrazovanja članova o odgovornom prakticiranju tih prava u javnoj sferi. Kontroverza oko teme ograničavanja slobode govora na fakultetima zapravo se svodi na raspravu o tome kakva vrsta govora smije ili ne smije biti dopuštena u pluralističkom javnom prostoru poput fakulteta. Kultura otkazivanja, koje smo se dotaknuli ranije u radu, na mnoge načine utječe na današnje obrazovanje, a jedan od opipljivih problema koji se javljaju u prostorijama odgojno-obrazovnih ustanova je strah sudionika da ne postanu i sami otkazani. Na našim prostorima i dalje vlada obrazovna klima u kojoj se profesor nameće kao apsolutni autoritet, a studenti su puki primatelji znanja. Iako se mnogo stvari mijenja i uviđa se potreba za time, podosta naših obrazovnih institucija je i dalje tako uređeno te djeluje na taj način. Pedagoška klima institucije uvelike utječe na vrstu dijaloga i odnosa između studenata i profesora te obrnuto. Prema Bognar i Matijević (2002), autoritet u odgojno-obrazovnom procesu ima neosporno određeno pedagoško značenje, ali su s tim u vezi moguće različite zlouporabe. On može biti postignut održavanjem kvalitetnih međuljudskih odnosa i dvosmjernom komunikacijom te kvalitetnim radom, ali s druge strane može biti normativno nametnut kroz hijerarhiju poslušnosti. Bognar i Matijević (2002, str. 369) kažu: "Pretjerana strogost, zahtijevanje pokornosti i poslušnosti uz primjenu represivnih mjera, nisu obilježja pedagoških situacija koje će pridonijeti optimalnom razvoju ličnosti". Upravo zato je potrebna pedagoška klima prožeta međusobnim povjerenjem, u kojoj svaka osoba osjeća sigurnost i slobodu izraziti ili ne izraziti svoje misli i osjećaje i u kojoj se na prirodan i spontan način uspostavljaju suradnički odnosi jer se na taj način postavljaju temelji za uzajamnu komunikaciju (Stepanović i Đurmanov, 2015). Dakle, profesori kao nenametnuti autoriteti imaju bitnu ulogu u stvaranju poticajnog okruženja u kojemu se studenti osjećaju slobodno izražavati. U nekim situacijama ne možemo reći da je nekome sloboda govora ograničena, ali isto tako pojedinac možda neće izreći svoje stavove ne zato što direktno krše zakone o nediskriminaciji ili predstavljaju govor mržnje, već iz straha da netko potencijalno ne nađe u njihovim stavovima nešto od navedenog. U tom slučaju nije riječ o zabrani slobode govora, nego o kontekstu u kojemu vlada strah te on posljedično dovodi do prethodno spomenutog "ušutkavanja". Nadalje, još jedan problem koji se nameće je neznanje profesora u suočavanju s kulturom otkazivanja.

Ponekad profesori ne žele pričati o određenim temama, a ponekad možda i žele, ali nemaju alate za vođenje određenih rasprava te ih je strah da ne kažu nešto "pogrešno", pa i sami postanu otkazani. Ovaj problem posebno je vidljiv kada je riječ o nepopularnom mišljenju. Zembylas (2023) u svojem radu naglašava kako je teži dio pronaći načine za raspravu i poučavanje o kulturi otkazivanja kako to ne bi bio samo površan razgovor o otkazivanju i individualnim otkazanim osobama i njihovim žrtvama, nego da se zaista prouče dublji problemi i uzroci društvenih, rasnih i drugih nepravdi te da se nađu potencijalna rješenja. Hess i McAvoy (2015, prema Beck, 2019) intervjuirali su stotine učenika u višim razredima srednjih škola te su došli do rezultata da su učitelji koji izbjegavaju rasprave o kontroverznim temama skloni podcjenjivanju sposobnosti svojih učenika za sudjelovanje u smislenim raspravama i precjenjivanju njihove osjetljivosti. Beck (2019) opisuje svoj nastavni model *Controversial political issues* (CPI) rasprava, odnosno u doslovnom prijevodu rasprava o kontroverznim političkim pitanjima. CPI rasprave su iskustva koja su osmišljena za srednju školu i fakultete kako bi se učenike i studente poučavalo o određenoj kontroverznoj temi i kako bi se naučilo na koji način sudjelovati u demokratskoj praksi raspravljanja s drugima o temi koja je trenutačno zanimljiva i kontroverzna (Hess, 2008, 2009; Parker & Hess, 2001, prema Beck, 2019). Osim odabira relevantnih tema, stvaranje okoline u kojoj se takve rasprave mogu odvijati je izazovno. Učionica često okuplja ljude koji nisu sami odabrali biti zajedno i koje nije birao profesor te se većina međusobno smatra poznanicima (Beck, 2019), a iznošenje mišljenja pred skupinom poznanika ima svoje posljedice. Flynn (2009, prema Beck, 2019) je napomenuo da percepcija vršnjaka o drugim kolegama utječe na njihovo sudjelovanje u raspravama na satu. Ispitivanjem srednjoškolskih učenika i fakultetskih studenata, Journell (2012, 2017, prema Beck, 2019) je pronašao dokaze da je "*spirala šutnje*" (Noelle-Neumann, 1993, prema Beck, 2019) često prisutna kad su učenici i studenti osjećali da postoji "ideološka netolerancija" (Journell, 2012, 2017, prema Beck, 2019). U tim studijama, učenici i studenti koji su podržavali političke stavove i ideologije koje bi većini mogli biti nepopularni, često su se suzdržavali od izražavanja svojih uvjerenja kako bi izbjegli izolaciju i potencijalno ismijavanje koje bi moglo uslijediti. Noelle-Neumannova (1993, prema Beck, 2019) spomenuta *teorija spirale šutnje* tvrdi da se ljudi često odluče za šutnju kad se nađu u okruženju gdje će se njihova mišljenja vjerojatno tretirati s neprijateljstvom, čak i kada se okolina čini relativno sigurnom. Razmišljanje na način koji promiče kulturu dijaloga i raznolikost postaje izazovno pitanje koje nema jednostavan i izravan odgovor. Stoga se uvjeti pod kojima se informacije razmjenjuju moraju kontinuirano razmatrati. Kako možemo poboljšati ili pogoršati komunikaciju? Koje su prikladne smjernice za takve rasprave (Thompson, 2021)? Leiviska (2021) postavlja pitanje kako poticati

odgovorno izražavanje i govor u visokom obrazovanju, a odgovor pronalazi u teorijama diskursa demokracije Jurgena Habermasa (1996, prema Leiviska, 2021) i Seyle Benhabib (1992, 1996, prema Leiviska, 2021). Teorija diskursa demokracije temelji se na deliberaciji, odnosno na "komunikativnom djelovanju dionika političke zajednice koji javne odluke donose razgovorno, odnosno odmjeravanjem (deliberiranjem) argumentima" (Hrvatska Enciklopedija). Shodno tome, Leiviska (2021) deliberaciju vidi kao jedan od glavnih alata za prakticiranje slobode govora na fakultetima te u njoj vidi način da se smanji broj "upozorenja o potencijalno uznemirujućem sadržaju" i da se ukinu neke druge "negativne" pojave na nastavi, poput "pravila šutnje". Nadalje, usmjerenost modela diskursa na pravila deliberacije služi obrazovnim i demokratskim funkcijama sveučilišta jer kroz upoznavanje s pravilima legitimne demokratske rasprave studenti također uče kako odgovorno koristiti svoju slobodu govora. Giroux (1995) objašnjava kako glavni problem na fakultetima možda nije povezan s pitanjima cenzure, kulture otkazivanja ili navodne negativnosti političke korektnosti. Umjesto toga, ključna pitanja trebala bi biti uče li studenti kritički razmišljati, uključuju li se rješavanje većih društvenih problema, preuzimaju li rizike i razvijaju li osjećaj društvene odgovornosti i građanske hrabrosti (Giroux, 1995).

3.1. Odnos slobode govora u visokom obrazovanju i akademske slobode

Akademska sloboda i sloboda govora su dvije važne i međusobno povezane vrijednosti u kontekstu visokog obrazovanja.

Sloboda govora je šira društvena vrijednost koja se odnosi na pravo pojedinaca da izražava svoja mišljenja i ideje u javnom prostoru, bez obzira na to jesu li ta mišljenja kontroverzna ili ne. Unutar konteksta visokog obrazovanja, sloboda govora se odnosi na slobodu studenata, profesora i drugih članova sveučilišne zajednice da slobodno izražavaju svoje stavove, kako unutar sveučilišta tako i izvan njega.

Akademska sloboda se odnosi na autonomiju profesora i istraživača u njihovom radu unutar sveučilišnih institucija. Ona također predstavlja simbol intelektualne autonomije (Davids & Waghid, 2021, prema Davids, 2021), odnosno pravo pojedinca da vlastitim očima i iskustvima percipira svijet. To uključuje slobodu izbora istraživačkih tema, metoda istraživanja i iznošenja zaključaka. Hijerarhijski postavljeno, akademska sloboda često se smatra podskupom šire slobode govora. To znači da akademska sloboda ulazi u okvir slobode govora, ali ima svoje specifične aspekte i kontrole unutar sveučilišnih institucija.

U poglavlju u kojemu smo se bavili zakonskim regulativama, fokusirali smo se na one članke koji se bave slobodom govora. U ovom dijelu dotaknut ćemo se članaka unutar istih dokumenata koji se bave akademskom slobodom.

Ranije obrađena *Opća deklaracija o ljudskim pravima* jedan je od najvažnijih dokumenata ikad napisanih za ljudska prava. Unatoč tome što se eksplicitno ne spominje, u Deklaraciji se nazire ono što danas nazivamo akademskom slobodom. Opća deklaracija o ljudskim pravima pruža širok okvir za promicanje akademske slobode, uključujući slobodu izražavanja navedenu Člankom 19, pravo na obrazovanje navedeno u Članku 26, slobodu udruživanja navedenu Člankom 20 te zabranu diskriminacije navedenu Člancima 2 i 7 (UN, 1948). Ovi principi pomažu osigurati otvorenost sveučilišnog prostora za razmjenu ideja, kritičko razmišljanje i napredak znanja. Isti slučaj je i s *Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima*. Iako se akademska sloboda ne spominje kao takva, Članak 19 koji se bavi slobodom izražavanja te Članak 21 koji se odnosi na pravo na mirno okupljanje i udruživanje, pružaju okvir koji omogućava zaštitu slobode izražavanja i udruživanja unutar sveučilišnih okruženja te podržavaju njezinu važnost u promicanju kritičkog razmišljanja i napretka znanosti, što svojevrsno omogućava i prakticiranje akademske slobode. Važno je napomenuti da se konkretni aspekti akademske slobode mogu dodatno regulirati unutar zakonodavstva i pravnih normi svake države, a pojedinačna sveučilišta često imaju vlastite kodekse ponašanja koji promiču akademsku slobodu (UN, 1966). U *Povelji Europske Unije o temeljnim pravima*, u Članku 13, izričito se spominje akademska sloboda:

Umjetnost i znanstveno istraživanje slobodni su. Poštuje se akademska sloboda (EU, 2016).

U Ustavu Republike Hrvatske su akademska sloboda i autonomija sveučilišta uređene člancima 67 i 68.

Članak 67:

Jamči se autonomija sveučilišta. Sveučilište samostalno odlučuje o svom ustrojstvu i djelovanju, u skladu sa zakonom (NN, 5/2014).

Članak 68:

Jamči se sloboda znanstvenoga, kulturnog i umjetničkog stvaralaštva. [...] Jamči se zaštita moralnih i materijalnih prava koja proistječu iz znanstvenoga, kulturnog, umjetničkog, intelektualnog i drugog stvaralaštva (NN, 5/2014).

U *Zakonu o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti* u Članku 3, stavka 2 stoji:

Članovima akademske zajednice jamče se akademske slobode, koje posebno obuhvaćaju slobodu znanstvenog istraživanja i umjetničkog stvaralaštva, slobodu izražavanja, objavljivanja i poučavanja, slobodu izražavanja mišljenja o sustavu i ustanovi u kojima djeluju, pravo na međusobnu suradnju i udruživanje te pravo na izravno i neizravno participiranje u kolegijalnim tijelima upravljanja i stručnim tijelima ustanova u sustavu visokog obrazovanja, znanstvene i umjetničke djelatnosti (NN, 119/2022).

U Članku 4 koji uređuje akademsku samoupravu i autonomiju sveučilišta, nalazi se stavak 4 koji obvezuje sveučilište na zaštitu akademske slobode:

Autonomija sveučilišta predstavlja institucionalni okvir čija je svrha zaštita akademskih prava i sloboda članova akademske zajednice te intelektualne neovisnosti sveučilišta od svakog političkog pritiska i ekonomske moći. Autonomija sveučilišta uključuje odgovornost prema društvenoj zajednici (NN, 119/2022).

Važno je napomenuti da institucionalne politike koje se odnose na akademsku slobodu igraju ključnu ulogu u oblikovanju mogućnosti ljudskog razvoja u demokratskom društvu. Te politike postavljaju granice za istraživanje i učenje te utječu na stvaranje i širenje znanja (Carvalho & Downing, 2010, prema Davids, 2021). Carvalho i Downing (2010, prema Davids, 2021) tvrde da odluke o akademskoj slobodi oblikuju odnose između znanja i moći, epistemologije i politike te slobode i represije u društvu. Ovaj koncept podsjeća nas da političke odluke o tome tko kontrolira istraživanje, obrazovanje i protok informacija igraju ključnu ulogu u demokratskom društvu (Carvalho & Downing, 2010, prema Davids, 2021).

Akademska sloboda kao ključna vrijednost obrazovnih i istraživačkih institucija, usko je povezana sa širim kontekstom slobode govora. Dok sam prethodno obradila međunarodne, regionalne i nacionalne dokumente koji spominju i/ili reguliraju akademsku slobodu, sada ću prenijeti fokus na njezinu povezanost sa slobodom govora.

Finlay (2021) radi distinkciju između akademske slobode i slobode govora na način da je akademska sloboda ograničen oblik slobode govora jer se primjenjuje samo na ograničenu klasu komunikacijskih aktivnosti koje dolaze od ograničene klase govornika (Simpson, 2020, prema Finlay, 2021) te se odnosi na pitanje slobode govora za aktivnosti koje provode akademici u kontekstu sveučilišta, s posebnim naglaskom na sadržaj istraživanja i nastavu, dok sloboda govora obuhvaća sve govornike unutar određene pravne jurisdikcije (Finlay, 2021). Prema Scott (2018), ipak postoji jasnija i veća razlika između slobode govora i akademske slobode u

kontekstu visokog obrazovanja. Scott (2018) objašnjava kako je sloboda govora pravo koje pripada svima i zajamčeno je mnogobrojnim zakonima. Nasuprot tome, akademska sloboda se odnosi na ono što se događa na sveučilištu, posebno u učionici i na važnost toga da profesor ima pravo poučavati i dijeliti ono što je naučio, a da prethodno dokaže svoju kompetenciju putem niza testova, certifikata i diploma, uključujući istraživanja i objavljivanje radova kako bi potvrdio svoje sposobnosti i znanje (Scott i Moyers, 2018). U tom smislu, studenti nemaju jednaku razinu akademske slobode, ali imaju pravo na slobodu govora, odnosno mogu se izražavati, ali njihove ideje nisu podvrgnute ocjenjivanju njihovih kolega ili znanstvenom potvrđivanju kao što je to slučaj s profesorima. Scott (2018) navodi primjer u kojemu student u eseju iz biologije zagovara kreacionizam kao objašnjenje nastanka ljudi. Profesor nije obvezan prihvatiti to objašnjenje i, dapače, ne bi trebao to prihvatiti jer je teorija evolucije dokazana znanstvena istina. Ukoliko student iz tog eseja dobije nisku ocjenu, njegova sloboda govora nije uskraćena, već nije pokazao znanje biologije, a profesor ima pravo procijeniti razinu njegova znanja. U demokratskim društvima, sveučilišta obično ističu važnost raznolikosti, pluralizma i inkluzije te nastoje osigurati jednake prilike za izražavanje različitih glasova i perspektiva, uključujući i one marginaliziranih i ranjivih skupina (Ben-Porath, 2017, prema Leiviska, 2021). Osim toga, sveučilišta imaju zadatak pripremiti svoje studente za sudjelovanje u demokratskom društvu, pružajući im vještine i sposobnosti povezane s demokratskim građanstvom. To uključuje razvijanje sposobnosti argumentiranog razmišljanja i razmjenu ideja koje se mogu javno opravdati, što su ključni elementi u tom procesu. U takvoj pluralističkoj zajednici, isto kao i u demokraciji, potrebno je zaštititi i osigurati prakticiranje prava i sloboda svih članova. Gledajući fakultete iz te perspektive, potencijalna rješenja vezana uz ograničenje slobode govora trebala bi biti postavljena na način koji odražava različitost, odnosno na nepristran način kako ne bi prikazivala i uvažavala mišljenja, stavove i vrijednosti samo jedne grupe (Leiviska, 2021). Ograničavanje slobode govora opravdava se time da neke teme poput rase ili rata jednostavno nisu teme za diskusiju te da samo raspravljanje o njima može dovesti do govora mržnje ili narušiti dostojanstvo određenih skupina (Ben-Porath, 2017, prema Leiviska, 2021). Ipak, mnogi akademici izražavaju zabrinutost zbog ograničavanja slobode izražavanja, smatrajući da to može ugroziti osnovne funkcije sveučilišta, uključujući akademsku slobodu i neovisno traženje znanja (Downs, 2009, prema Leiviska, 2021). Ova zabrinutost ima osnove jer sloboda govora nije ključna samo za ostvarivanje akademske slobode i potragu za znanjem, već je i temeljno ljudsko pravo te važan aspekt demokratskog društva. Immanuel Kant u svom eseju "Što je prosvjetiteljstvo?" iz 1782. godine tvrdi da upotreba javnog razuma treba biti neograničena (Kant, 1782, prema Thompson, 2021). Ističe kako je bitno predstavljati svoje

argumente široj publici jer naše razmišljanje zapravo ovisi o prisutnosti publike kako bi ga potaknula naprijed. Razmišljanje koje je izolirano nije u mogućnosti otkriti vlastite pogrešne zaključke. Iz perspektive prosvjetljenog razmišljanja, ključnu ulogu u ostvarenju istog igra okruženje u kojemu se slobodno razmišljanje kombinira s istovremenom obavezom i općim ispitivanjem istine (Thompson, 2021). U kontekstu akademske slobode, istraživači se slažu da ona uključuje slobodu poučavanja, učenja, istraživanja, izražavanja vlastitih stavova, sudjelovanja u intelektualnim raspravama i težnju za znanjem, a sve to bez uplitanja, pritiska ili straha od cenzure (Burgess & Sedlacek, 1999; Danner & Bintliff, 2007; Habib i sur., 2008, sve prema Davids, 2021). Mill (2013, prema Thompson, 2021) javni prostor vidi kao mjesto s više perspektiva u kojemu se u svakom trenutku nalazi mnogo "ispravnih" i "pogrešnih" mišljenja. Otvoreno društvo je uvijek kritičko društvo u smislu da ga njegova otvorenost obvezuje na samokritiku. Izraz "horizont otvorenog društva" (Popper, 1945, prema Thompson, 2021) odnosi se na stvaranje ustanova, poput sveučilišta, koje su sposobne organizirati javne rasprave o znanju putem znanstvenih metoda. Na taj način, znanost (preko sveučilišta) štiti slobodu kritike, slobodu mišljenja, slobodu govora i, konačno, slobodu svakog pojedinca (Thompson, 2021). Poticanje pojedinaca da izraze svoje istine i stajališta o svijetu omogućuje drugima da odgovore vlastitim istinama i pogledima. Ovo bi prema Davidsu (2021) trebalo biti temeljno načelo akademske slobode u okviru sveučilišnog sustava. Sveučilište pruža studentima prostor u kojemu mogu istraživati nove koncepte, proširivati svoje znanje, razvijati svoju sposobnost analize, učiti kako konstruktivno iznositi argumente, iskusiti emotivne reakcije kao što su iznenađenje ili frustracija te se suočavati s izazovom istraživanja vlastitih uvjerenja (Malik, 2016, prema Davids, 2021). Nema ograničenja za kritičko razmatranje ili analizu - sve to odražava predanost akademskoj slobodi.

Iz svega navedenog može se zaključiti da je sloboda govora preduvjet za ostvarenje akademske slobode te je kao takva nadređeni pojam. Unatoč tome, međusobno su ovisne te prakticiranjem jedne osiguravamo prakticiranje druge i obrnuto. Ipak, u ovom istraživanju baviti ću se isključivo problemom slobode govora, ali kako bi postavila problem u kontekst visokog obrazovanja, morala sam se dotaknuti akademske slobode koja je jedan od temelja sveučilišta.

Jednako kao i svaki problem, sloboda govora, iako zasnovana i univerzalno shvaćena kao temeljno ljudsko pravo, može se sagledati i biti shvaćena iz više perspektiva u određenom kontekstu te ću se upravo time baviti u nastavku.

3.2. Sloboda govora u visokome obrazovanju kao poprište sukoba konzervativnoga i liberalnoga gledišta

Rasprava o slobodi govora postala je politički-simboličko bojište, odražavajući duboke ideološke i vrijednosne podjele između progresivnih liberala i društvenih konzervativaca. U ovom dijelu rada istražiti ću kompleksne odnose prema slobodi govora unutar akademske zajednice. Fokusirat ću se na dva različita stajališta koja oblikuju ovu raspravu, počevši s analizom slobode govora iz konzervativne perspektive, nakon čega ću prijeći na liberalnu perspektivu. Kroz ovu analizu, cilj je stvoriti sveobuhvatan pregled dinamike između liberalnih i konzervativnih vrijednosti u kontekstu slobode govora, otvarajući prostor za razumijevanje izazova i potencijalnih rješenja unutar visokog obrazovanja.

3.2.1. Sloboda govora u visokom obrazovanju iz konzervativne perspektive

Upravo zbog naglaska na raznolikosti, raspravi, inovacijama te mnogih drugih stvari, fakulteti su smatrani pretežito liberalnim ustanovama. Iz tog razloga, može se dogoditi da se studenti koji se smatraju konzervativnima osjećaju kao da ne mogu javno izreći svoja mišljenja i stavove te radije ništa ne kažu (Malcolm, 2021). Također, kako bi izbjegli društvenu izolaciju na sveučilišnim kampusima i potencijalni gubitak profesionalnog statusa i prilika, konzervativni znanstvenici koji zastupaju tradicionalne vrijednosti vjerojatno osjećaju rastuće pritiske da se usklade s promjenjivim društvenim vrijednostima u akademskom svijetu (Norris, 2020). Kamola (2019) tvrdi da je ova priča u SAD-u postala tako moćna da je visoko obrazovanje postalo stranačko pitanje, s 58 % republikanaca, odnosno konzervativaca, koji negativno gledaju na fakultete i sveučilišta. Bivša američka tajnica obrazovanja Betsy DeVos optužila je liberalne profesore da nameću svoja mišljenja studentima, govoreći im što trebaju misliti, pri čemu se obrazovanje zamjenjuje indoktrinacijom (Norris, 2020). Mnogi konzervativci tvrde da akademskom sferom sada dominiraju znanstvenici s progresivnim liberalnim vrijednostima te da netolerancija prema različitim mišljenjima, posebno među progresivnim ekstremno lijevim strujama, guši konzervativne perspektive i programira studente da usvoje "politički korektne" stavove (Norris, 2020). Činjenica je da su konzervativci rjeđi u akademskom svijetu nego u gotovo svakoj drugoj profesiji. Paul Lazarsfeld je u svojoj knjizi *The Academic Mind* (1958, prema Norris, 2020) prvi puta izložio dokaze da su znanstvenici češće skloni liberalnim vrijednostima nego opća populacija.

Shodno tome, profesori konzervativnih stavova često postaju mete prijetnji, napada i ranije spomenutog "zabranjivanja platforme", što nas dovodi do teme "povlačenja poziva". Tema koja je trenutno veoma aktualna u raspravi o ograničavanju slobode govora u visokom obrazovanju je upravo "disinvitation"¹⁰, odnosno povlačenje poziva gostima predavačima, što ide pod ruku sa zabranjivanjem platforme. Postoji nekoliko zabilježenih slučajeva u kojima je određeni gost predavač bio pozvan da održi predavanje na fakultetu, ali je poziv ipak bio povučen pod opravdanjem da bi njihovo predavanje moglo biti uvredljivo, opasno ili neprihvaćeno. Profesor Jordan Peterson, koji je poznat po svojim stavovima o slobodi govora i kao veliki protivnik političke korektnosti, trebao je govoriti na sveučilištu u Velikoj Britaniji 2019. godine, ali su studenti i uprava izrazili protivljenje njegovim stavovima i tražili poništenje njegovog poziva. Ipak, dvije godine kasnije, Peterson je dobio osobni poziv jednog od dugogodišnjih profesora na Cambridgeu te mu je bilo dopušteno održati predavanje zatvorenog tipa, odnosno samo za nekolicinu profesora (Moss, 2021). Ben Shapiro, poznati konzervativni komentator i pisac, bio je subjektom kontroverze i "povlačenja poziva" na nekoliko sveučilišta u Kaliforniji. Jedan od primjera je kada je trebao održati predavanje na California State Sveučilištu u veljači 2016. godine, ali su uoči njegovog govora studenti organizirali prosvjede zbog njegovih konzervativnih stavova te se čvrsto protivili njegovom nastupu. Njegov govor se ipak održao uz prisutnost sigurnosnih službi (Steinbaugh, 2016). Steve Bannon, bivši savjetnik za nacionalnu sigurnost u administraciji Donalda Trumpa, trebao je govoriti na Sveučilištu New York 2018. godine, ali je njegov nastup otkazan nakon što su studenti i nekoliko članova uprave fakulteta izrazili protivljenje njegovim političkim stavovima (Deb i Peters, 2018). Davids i Waghid (prema Davids, 2021) smatraju da povlačenje poziva javnim govornicima guši svaku priliku za sudjelovanje u različitostima i/ili kontroverzama te implicira da je sloboda govora rezervirana i ograničena na one koji se međusobno slažu. Saslušavanje i suočavanje s mišljenjima koja neki smatraju odbojnim ili uvredljivim, poput onih koja zagovaraju rasizam ili fašizam, ne znači nužno da osoba podržava ili širi potencijalnu štetu njihovih izjava. Očito je da ako želimo izazvati ili mijenjati ta mišljenja, jedini način na koji to možemo učiniti je aktivnim uključivanjem i raspravom (Davids, 2021). Kada se govornicima koje se smatra kontroverznima ili nositeljima odbojnih stavova zabrani platforma na sveučilištima, sloboda govora i akademska sloboda postavljaju se u poziciju inferiornosti u odnosu na diskriminaciju (Davids, 2021). Drugim riječima, odbijanjem ili zabranom govora na sveučilištu zapravo se

---

¹⁰ „Disinvitation“ je riječ nastala u američkom kontekstu te kao takva još nema službeni prijevod na hrvatski. Za potrebe ovog rada koristit ću se sintagmom „povlačenje poziva“ koju sam samostalno prevela jer smatram da najprikladnije opisuje originalni pojam.

ograničava nečije pravo na slobodu izražavanja, što nije u duhu i interesu visokog obrazovanja te je svojevrsno diskriminatorno.

Politička korektnost smatra se još jednim od načina ograničavanja slobode govora na fakultetima te je jedna od glavnih točaka prijepora između liberala i konzervativaca. Protivnici političke korektnosti tvrde da bilo koji oblik pedagogije čiji je cilj progresivna transformacija učionice ili cijelog društva sam po sebi predstavlja pedagošku indoktrinaciju (Giroux, 1995), iako, prema Girouxu (1995), upravo takvi pedagoški akteri s progresivnom vizijom prepoznaju važnost i potrebu za raspravom unutar obrazovanja. Međutim, mnogi konzervativci smatraju da takva inkluzivnost dovodi do politizacije kurikuluma i društvenih praksi te da je integritet fakulteta u opasnosti jer su ga akademski standardi ugrozili kroz programe poput afirmativne akcije, otvorenih upisa i uključivanja netradicionalnih pisaca u kurikulum (Giroux, 1995). Protivnici političke korektnosti smatraju da se time ugrožava integritet i svrha visokog obrazovanja te fakultet kao izvor neutralne znanosti.

Bogatstvo podataka iz kros-nacionalnih i longitudinalnih istraživanja, uključujući podatke iz Europskih i Svjetskih vrijednosnih istraživanja, pokazuje da se konzervativne vrijednosti obično i dalje održavaju kao većinsko mišljenje u mnogim zemljama u razvoju (Norris, 2020). To uključuje stavove, vjerovanja i vrijednosti o društvenim pitanjima koja dijele konzervativce i liberale, poput podjele rodnih uloga, identiteta izvan binarnih kategorija spola, prava LGBTQ osoba, tradicionalnih pogleda na seksualnost, obitelj i brak, važnosti religije te osjećaja nacionalizma. U mnogim zemljama u razvoju, tradicionalne vrijednosti koje zastupaju konzervativni znanstvenici i intelektualci i dalje će odražavati većinsku kulturu, dok liberalni profesori i studenti koji zastupaju progresivne stavove u tim zemljama mogu osjećati pritiske da se usklade s dominantnim društvenim normama i vrijednostima (Norris, 2020).

3.2.2. Sloboda govora u visokom obrazovanju iz liberalne perspektive

U mnogim razvijenim zemljama u Europi i Sjevernoj Americi, sve više ljudi podržava liberalna i progresivna gledišta o pitanjima kao što su prava LGBTQ+ osoba, sekularizacije, ravnopravnosti spolova i etničke raznolikosti (Norris, 2020). Ovaj pomak otišao je najdalje među skupinama koje su bile na čelu tih promjena, a to su mlađe generacije (stoga studenti) i visokoobrazovano stanovništvo (stoga profesori). Scott (2018) ipak smatra prikazivanje sveučilišta i njegovih sudionika kao pretežito liberalnima planiranom i namještenom igrom desničara, odnosno konzervativaca. Tvrdi da agresivni napadi na profesore i studente postaju sve češći te da politička desnica jasno koristi koncept slobode govora kao sredstvo svoje kampanje da sveučilišta prikaže kao mjesta na kojima dominira dogmatično ideološko razmišljanje. Kamola (2019) objašnjava kako su napadi na liberalne članove fakulteta česti, uvijek prate isti obrazac te su dio mnogo veće strategije jačanja utjecaja donatora, pretežito konzervativaca, na sveučilištima. Prvo desničarska grupa zabilježi nešto što je rekao, objavio ili napisao član fakulteta, a zatim te izjave budu izvađene iz konteksta i obavijene moralnim bijesom. Potom se šire putem desničarskog medijskog ekosustava i na kraju dopiru do "glavnih" medija (Kamola, 2019). Populističke stranke i lideri, nastojeći potaknuti neprijateljstvo i ohrabriti svoje pristaše, pokušavaju iskoristiti tvrdnje o političkoj pristranosti kao polemičko oružje za napad na intelektualce na sveučilištima i u visokom obrazovanju (Norris, 2020). Njihova ciljna poruka je prikazati sveučilišta, a posebno studente, kao opasne liberale ljevičare koji drugima uskraćuju pravo na slobodu govora te sebe na taj način desnica prikazuje kao žrtvu netolerantne ljevice (Scott i Moyers, 2018). Mnogi sveučilišni profesori liberali su zbog svojih stavova i predavanja bili mete mnogobrojnih prijetnji, pa čak i napada od strane konzervativaca (Scott i Moyers, 2018). Iako se rjeđe ističu u medijima, postoje i slučajevi u kojima su govornicima liberalima povučeni pozivi za održavanje govora na fakultetima. Filozof Peter Singer, koji se smatra liberalnim, suočio se s protestima i kontroverzama tijekom govora na nekim sveučilištima zbog svojih stavova o životinjama, etičkom veganstvu, pobačaju i eutanaziji (Gross, 2021). Ayaan Hirsi Ali, nizozemska političarka i aktivistica za prava žena, suočila se s protivljenjem i povlačenjem poziva na nekim sveučilištima zbog njezinih kritika Islama i stavova o religijskim pitanjima (Harris, 2014). Postoji mnogo primjera ovog fenomena, a pitanje koje se otvara jest koliko je sam čin povlačenja poziva etičan, odnosno krši li on na neki način slobodu govora? Neki zagovornici povlačenja poziva predavačima čije stavove smatraju diskriminatornima priznaju da ti predavači imaju pravo iznositi svoje mišljenje. No, unatoč tome, tvrde da nije prikladno dopustiti takvim govornicima da koriste svoju slobodu govora na fakultetima jer se njihove

ideje ne uklapaju u važne vrijednosti fakulteta kao što su međusobno poštivanje i uključivanje svih ljudi, posebno onih koji pripadaju tradicionalno marginaliziranim skupinama (Strossen, 2020). Unatoč tome što se određene konzervativne vrijednosti kose s navedenim važnim vrijednostima fakulteta, Davids (2021) naglašava kako je bitno dopustiti čak i konzervativnim govornicima s potencijalno uvredljivim stavovima i mišljenjima da održavaju govore na fakultetima jer samo na taj način njihova mišljenja mogu biti stavljena na kušnju i podvrgnuta kritičkoj analizi. Često se na sveučilištima u liberalnim demokracijama susrećemo sa sukobom dvaju osnovnih načela - načelo da sveučilište treba biti prostor otvoren za raspravu i načelo da sveučilište ne bi smjelo prouzročiti štetu, odnosno da sveučilište ima zaštitnu ulogu prema svojim članovima. Prvo načelo teži ka tome da sveučilište bude otvoreno za razmjenu različitih stajališta, dok drugo načelo na neki način pokušava ograničiti tu otvorenost (Davids, 2021). Sveučilišta i obrazovne institucije bez sumnje imaju bitnu ulogu u promicanju inkluzivne i otvorene atmosfere u kojoj se studenti osjećaju ugodno izražavati ili ne izražavati svoja stajališta bez straha od osвете ili osude. Ipak, Scott (2018) navodi kako fakultete ne smatra sigurnim mjestima jer se upravo tamo mora omogućiti svima da dožive raznolika iskustva, pa čak i ona negativna, kako bi pronašli načine kako im se oduprijeti ili suprotstaviti. Ova tvrdnja, iako donekle utemeljena, može biti problematična jer povijesno pojedine društvene skupine doživljavaju više negativnih iskustava od drugih (npr. žene ili neheteroseksualne osobe). Dakako, sveučilište je odgovorno osigurati da njegovi članovi, uključujući studente, profesore i administratore, doživljavaju raznolikost svijeta u svim njegovim aspektima, a ne samo one dijelove koji se smatraju prihvatljivima ili pozitivnima (Davids, 2021). Ipak, Giroux (1995) naglašava da obrazovne ustanove kao mjesto te obrazovanje kao praksu moramo uvijek gledati kao duboko moralne i političke. Ustanove visokog obrazovanja, kao sva društvena mjesta, proizvode i organiziraju znanje kroz procese inkluzije i ekskluzije, a takvi procesi ne postoje izvan povijesnog konteksta i uvijek su obojani odnosima moći. Giroux (1995) navodi kako neki pripadnici marginaliziranih skupina tvrde da je čin spoznaje neraskidivo povezan s moći definiranja vlastitog identiteta, što uključuje potrebu da se raznolike povijesti i naracije uključe u obrazovne planove i programe. Također, naglašava da je sveobuhvatno poučavanje duboko političko, a kritički pedagozi trebaju djelovati kao dio projekta društvene transformacije. Ovo je nužno kako bismo razlučili između onoga što Peter Euben naziva *političkim* i *politiziranim* obrazovanjem (Giroux, 1995). *Političko* obrazovanje, koje je ključno za kritičku pedagogiju, zagovara poučavanje učenika kako razvijati kritičko razmišljanje, što je presudno za izvršavanje dužnosti demokratskih građana. Takvo obrazovanje potiče učenike da postanu bolji građani, izazivaju one s političkom i kulturnom moći te cijene kritičke tradicije unutar dominantne

kulture koje omogućuju takav kritički pristup i razumijevanje (Giroux, 1995). Također, ono podrazumijeva preispitivanje moći u učionici i drugim pedagoškim okruženjima kako bi se suočili s institucionalnim i kulturnim nepravdama koje marginaliziraju određene skupine, zatiru određene vrste znanja i guše kritički dijalog. S druge strane, *politizirano* obrazovanje je praksa u učionici u kojoj ono što se podučava, tko to podučava i pod kojim uvjetima određuje dogmatski politički dnevni red koji odbija ispitivati vlastite vrijednosti, uvjerenja i ideološku konstrukciju (Giroux, 1995). Odbijajući prepoznati društveni i povijesni kontekst vlastitih tvrdnji o povijesti, znanju i vrijednostima, politizirano obrazovanje utišava studente pod izlikom univerzalizma te osuđuje svaki oblik transformacije pozivanjem na vječne pojmove istine i ljepote (Giroux, 1995). Prema Girouxu (2006, prema Davids, 2021), kada se akademici usmjere prema dominantnim interesima umjesto da kritiziraju njihove zloupotrebe, propuštaju ispuniti svoju odgovornost prema akademskoj slobodi i svoju predanost demokraciji te postaju uzori moralne ravnodušnosti.

Kroz analizu argumenata iz konzervativne i liberalne perspektive u kontekstu slobode govora u visokom obrazovanju postaje jasno da se radi o kompleksnom pitanju s različitim vrijednostima i prioritetima. U zaključku, bez obzira na političke perspektive i izazove u razumijevanju iskrenih motiva svih strana, slobodu govora trebamo uvijek promatrati kao temeljno ljudsko pravo i ključnu komponentu demokratskog društva i visokog obrazovanja. To nas usmjerava prema promicanju otvorenog dijaloga, razmjene ideja i kritičkog razmišljanja, čime se sloboda govora čuva i osigurava kao temeljna komponenta demokracije i obrazovanja.

4. Problem i cilj istraživanja

Tijekom pisanja diplomskog rada jako puno puta sam upisivala "freedom of speech", "students' perspective", "higher education" i slične pojmove na engleskom i na hrvatskom jeziku u različite baze podataka. Većina radova na koje sam nailazila, a zatim ih i koristila u teorijskom dijelu svog rada, su eseji ili rasprave te su napisani iz perspektive stručnjaka (Behrent, 2019; Donlevy, Gereluk i Brandon, 2019; Malcolm, 2021). Tražeći istraživanja na području Europe, naišla sam na anketu koja ispituje akademsku slobodu, neovisnost institucija i akademski integritet iz perspektive studenata (Kimizoglu i Vespa, 2023). Pošto se istraživanje bavi perspektivom studenata prema akademskoj slobodi u nekim od država članica Europske Unije, ono ne ulazi u dubinu problematike slobode govora, već to čini samo mali dio rada, dok se dominantno bavi akademskim aspektom slobode. Nakon dugog traženja, naišla sam na istraživanje koje je provedeno na fakultetima u Ujedinjenom Kraljevstvu te ispituje upravo studentsku perspektivu o slobodi govora (Malcolm, Duffy i Wollen, 2023). Ipak, najviše istraživanja koja se bave specifično slobodom govora iz perspektive studenata našla sam na stranicama organizacije FIRE, od koje sam odlučila i preuzeti anketna pitanja za svoje istraživanje.¹¹ Na području Republike Hrvatske nisam našla nijedno istraživanje koje se bavi ovom temom. Smatram da je bitno upoznati studente s tom temom, razgovarati o tome te im dopustiti da prikažu svoju perspektivu i izraze svoje mišljenje o stanju slobode govora u visokom obrazovanju jer upravo oni čine većinu u ustanovama visokog obrazovanja. Sloboda govora postala je ključna tema u globalnom obrazovnom kontekstu, osobito u SAD-u i UK-u, gdje se često raspravlja o cenzuri, političkoj korektnosti i kulturi otkazivanja na fakultetima. To se može vidjeti jednostavnim pretraživanjem fraze "Freedom of speech in higher education" na Google tražilici, što rezultira mnoštvom članaka nacionalnih i lokalnih novina, studentskih publikacija, organizacija profesora i zakonskih dokumenata na tu temu. S obzirom na sve navedeno, smatram da bi trebalo istražiti upravo perspektivu studenata o slobodi govora u Hrvatskoj. S obzirom na vlastite mogućnosti i ograničenja, odlučila sam provesti ovo istraživanje na Sveučilištu u Zagrebu, ali smatram da je to dobar početak za potencijalne nove radove na ovu temu na području cijele Hrvatske. Ovo istraživanje ne cilja samo dati prilog akademskom znanju, nego i podržati javni dijalog o slobodi govora u visokom obrazovanju, podižući svijest i doprinoseći razumijevanju ove važne teme.

---

¹¹ najnovije istraživanje o slobodi govora u visokom obrazovanju iz perspektive studenata organizacije FIRE dostupno je na linku: <https://www.thefire.org/college-free-speech-rankings>

Opći je cilj ovoga istraživanja utvrditi i opisati perspektivu studenata odabranih fakulteta o različitim aspektima slobode govora u visokoškolskoj nastavi i drugim vidovima visokoga obrazovanja.

Zadaci istraživanja:

1. Opisati percepciju studenata o vlastitoj slobodi govora na fakultetu
2. Opisati reakcije studenata u situacijama kada njihovi kolege slobodno iznose svoja mišljenja
3. Opisati stavove studenata o dolasku gostiju predavača na fakultet
4. Opisati percepciju studenata o tome je li okolina fakulteta podržavajuća spram različitih identiteta i društvenih skupina
5. Opisati stavove studenata o govoru mržnje
6. Opisati razlike u percepciji, stavovima i reakcijama studenata s obzirom na spol/rod, seksualnu orijentaciju, fakultet koji pohađaju, godinu studija i političku orijentaciju

U ovome istraživanju percepcija se odnosi na subjektivno doživljavanje određenih aspekata slobode govora, dok se stavovi odnose dominantno na emocionalni odnos prema određenim aspektima slobode govora.

5. Osnovne varijable

Nezavisne varijable:

1. Spol/rodni identitet:

- Kategorizacija uključuje ženski spol/rod, muški spol/rod, transpolnu osobu, interspolnu osobu, transrodnu osobu, osobu koja se ne identificira s određenim spolom i ostale identitete prema otvorenim odgovorima.

2. Seksualna orijentacija:

- Kategorizacija obuhvaća aseksualnu, biseksualnu, heteroseksualnu, homoseksualnu, panseksualnu, queer, neidentificirajuću orijentaciju te opciju *ne želim odgovoriti*.

3. Fakultet:

- Kategorizacija uključuje devet fakulteta: Filozofski fakultet u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti u Zagrebu, Pravni fakultet u Zagrebu, Ekonomski fakultet u Zagrebu, Fakultet elektrotehnike i računarstva, Prirodoslovno-matematički fakultet, Prehrambeno-biotehnološki fakultet, Medicinski fakultet i Akademiju dramske umjetnosti.

4. Godina studija:

- Kategorizacija uključuje prvu, drugu, treću, četvrtu, petu, šestu i apsolventsku godinu studija, kao i moguće odgovore iz otvorenih pitanja.

5. Politička orijentacija:

- Kvantifikacija političke orijentacije od ekstremno lijevog (1) do ekstremno desnog (10) omogućuje numeričko vrednovanje političkih stavova ispitanika.

Operacionalizacija zavisnih varijabli:

1. Percepcija ispitanika o vlastitoj slobodi govora:

- Anketna pitanja istražuju stavove i osjećaje ispitanika o izražavanju vlastitih ideja i mišljenja na fakultetu.

- Skaliranje odgovora omogućuje kvantifikaciju percepcije ispitanika o slobodi govora.
- Otvorena pitanja dopuštaju ispitanicima da detaljnije objasne svoje stavove i osjećaje.

2. Reakcije na slobodno iznošenje mišljenja kolega:

- Anketna pitanja istražuju moguće reakcije ispitanika na izražavanje mišljenja drugih studenata tijekom predavanja.
- Skaliranje odgovora omogućuje kvantifikaciju mišljenja o izloženosti idejama i mišljenjima drugih studenata, čak i kada se ona razlikuju od mišljenja ispitanika

3. Stavovi ispitanika prema dolasku gostiju predavača:

- Anketna pitanja istražuju stavove ispitanika prema dolasku gostujućih predavača na fakultet radi izlaganja različitih pogleda na politička, društvena i ekonomska pitanja.
- Skaliranje odgovora omogućuje kvantifikaciju stavova ispitanika prema dolasku gostujućih predavača.
- Otvorena pitanja dopuštaju ispitanicima da objasne svoje motive i reakcije na izložene ideje i mišljenja gostujućih predavača.

4. Percepcija ispitanika o podržavajućoj okolini na fakultetu:

- Anketna pitanja istražuju percepciju ispitanika o podržavajućoj okolini na fakultetu prema različitim studentskim skupinama.
- Pitanja su organizirana u tablicama gdje su redovi posvećeni različitim skupinama studenata, dok su stupci rezervirani za ocjene podrške. Ovaj format omogućuje sustavno prikupljanje podataka o percepciji podrške prema svakoj skupini studenata.

5. Stavovi ispitanika prema govoru mržnje:

- Analiza odgovora na otvorena pitanja pruža uvid u stavove ispitanika prema govoru mržnje.
- Kategorizacija odgovora omogućuje identifikaciju dominantnih tema i definicija povezanih s govorom mržnje.
- Kvantifikacija preferirane definicije pomaže u razumijevanju stavova ispitanika prema govoru mržnje.

6. Način provođenja istraživanja

Ispitanici su bili pozvani na ispunjavanje ankete putem društvenih mreža odabranih fakulteta te studentskih *WhatsApp* grupa. Kontaktirala sam administratore/administratorice *Facebook* grupa, jasno opisala svrhu istraživanja te zatražila dozvolu za objavu poveznice na anketni upitnik. Također, zamolila sam administratore/administratorice da poveznicu podijele u svojim studentskim grupama na *WhatsAppu*. Slanje poveznice ponovila sam 23. prosinca, 28. prosinca, 31. prosinca, 4. siječnja, 6. siječnja i 16. siječnja. 23. siječnja sam zatvorila anketu, odnosno onemogućila slanje novih odgovora te sam tada imala 105 prikupljenih odgovora, od kojih je pet izbrisano jer nisu odgovarali željenom uzorku.

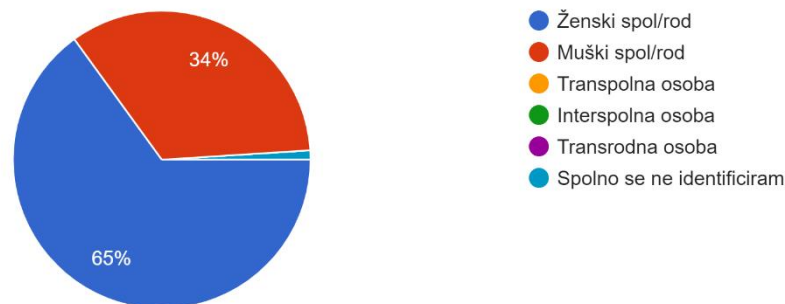
7. Uzorak

U istraživanju su sudjelovali studenti devet fakulteta Sveučilišta u Zagrebu na svim razinama studija. Tih devet fakulteta su: Filozofski fakultet, Fakultet političkih znanosti, Ekonomski fakultet, Pravni fakultet, Fakultet elektrotehnike i računarstva, Prirodoslovno-matematički fakultet, Prehrambeno-biotehnološki fakultet, Medicinski fakultet te Akademija dramske umjetnosti. Ovi fakulteti odabrani su kako bi sva područja studija na Sveučilištu u Zagrebu bila pokrivena (biomedicinsko, biotehničko, društveno, humanističko, prirodoslovno, tehničko i umjetničko područje). Dobiveni uzorak je N=100 ispitanika/ispitanica. Upitnik je do kraja ispunilo 105 ispitanika, ali je naknadno utvrđeno da je petero ispitanika već završilo fakultet te da zbog toga ne odgovaraju traženom uzorku, stoga sam ih isključila iz uzorka za analizu. U nastavku ću prikazati dobivene demografske podatke.

1. SPOLNI/RODNI IDENTITET

Koji odgovor najbolje opisuje Vaš spolni/rodni identitet?

100 odgovora

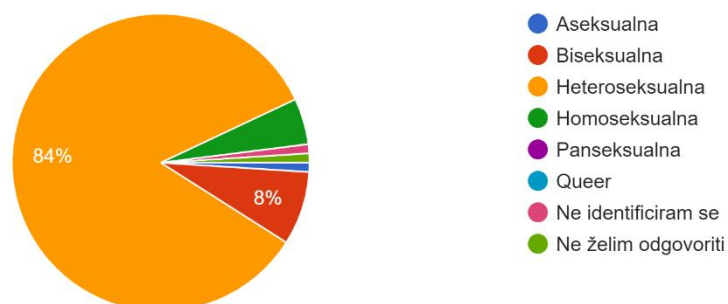
Slika 1

Najveći broj ispitanika/ispitanica je ženskog spola/roda (Slika 1). Ispitanice čine 65 % ukupnog uzorka, odnosno njih 65. Muški spol/rod čini 34 % uzorka, odnosno njih 34, dok se jedna osoba spolno ne identificira te čini 1 % uzorka.

2. SEKSUALNA ORIJENTACIJA

Koji odgovor najbolje opisuje Vašu seksualnu orijentaciju?

100 odgovora

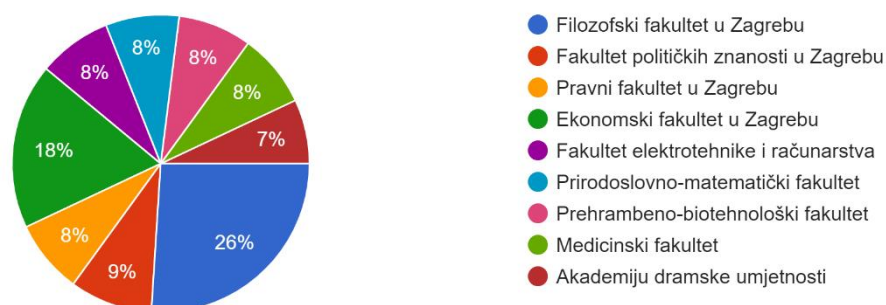
Slika 2

Većina ispitanika, njih 84 od 100 (84 %), opisala je svoju seksualnu orijentaciju kao heteroseksualnu (Slika 2). 8 ispitanika opisalo je svoju seksualnu orijentaciju kao biseksualnu (8 %), 5 ispitanika kao homoseksualnu (5 %), jedna osoba kao aseksualnu (1 %), jedna se ne identifikira (1 %), a jedna osoba označila je da ne želi odgovoriti (1 %).

3. FAKULTET

Koji fakultet pohađate?

100 odgovora

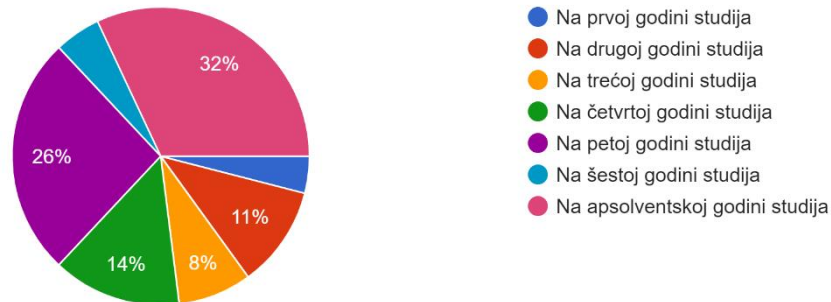
Slika 3

Najveći broj ispitanika, njih 26 od 100 (26 %) navelo je da pohađa Filozofski fakultet u Zagrebu (Slika 3). 18 ispitanika (18 %) pohađa Ekonomski fakultet u Zagrebu. Fakultet političkih znanosti pohađa 9 ispitanika (9 %). Pravni fakultet u Zagrebu, Fakultet elektrotehnike i računarstva, Prirodoslovno-matematički fakultet, Prehrambeno-biotehnološki fakultet te Medicinski fakultet pohađa jednak broj ispitanika, po 8 ispitanika je sa svakog od navedenih fakulteta (8 %). S Akademije dramske umjetnosti je 7 ispitanika, što čini 7 % ukupnog uzorka.

4. GODINA STUDIJA

Na kojoj ste godini studija?

100 odgovora

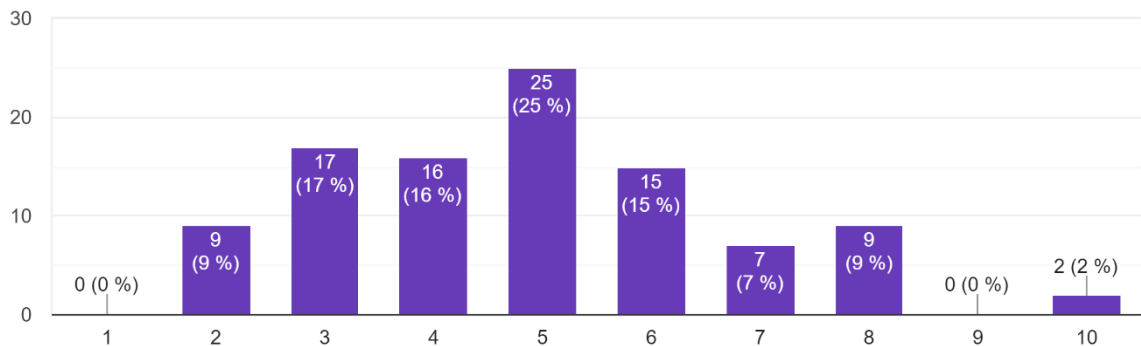
Slika 4

Najveći broj ispitanika je na apsolventskoj godini studija, odnosno njih 32 (32 %) (Slika 4). Na prvoj godini studija su 4 ispitanika (4 %), na drugoj godini 11 ispitanika (11 %), na trećoj godini 8 ispitanika (8 %), na četvrtoj godini 14 ispitanika (14 %), na petoj godini 26 ispitanika (26 %), a na šestoj godini 5 ispitanika (5 %).

5. POLITIČKA ORIJENTACIJA

Kako bi se politički opredijelili na skali od ekstremno lijevo (1) do ekstremno desno (10)?

100 odgovora

Slika 5

Najveći broj ispitanika (njih 25) opredijelilo se za centar na skali političke ljestvice, što čini 25 % ukupnog uzorka (Slika 5). 16 ispitanika opredijelilo se umjereno lijevo (16 %). 17 ispitanika opredijelilo se lijevo (17 %). 9 ispitanika opredijelilo se vrlo lijevo (9 %), a nijedan ispitanik

nije označio ekstremno lijevo. 15 ispitanika opredijelilo se umjereno desno (15 %). 7 ispitanika opredijelilo se desno (7 %). 9 ispitanika opredijelilo se vrlo desno (9 %), a 2 ispitanika opredijelila su se ekstremno desno (2 %).

8. Postupci i instrumenti

Za potrebe ovog istraživanja koristila sam postojeći anketni upitnik američkih autora. Želim naglasiti da sam dobila potpunu suglasnost autora originalne ankete (Foundation for Individual Rights and Expression) da koristim njihova pitanja za ovo istraživanje (Prilog 1.). Upitnik sam minimalno mijenjala, a sve promjene napravljene su s ciljem prilagođavanja ankete hrvatskom kontekstu kako bi pitanja i odgovori odražavali specifičnosti sustava i bili razumljiviji studentima. Prilagodbe uključuju uklanjanje pojmova koji su nepostojeći u hrvatskom visokom školstvu te zamjenu američkih političkih referenci političkim opcijama bliskima hrvatskim studentima. Strani anketni upitnik je standardiziran. Anketni upitnik je izrađen u softveru *Google Forms*, a prosječno trajanje ispunjavanja upitnika trajalo je dvadeset minuta.

Anketa je podijeljena na pet dijelova. U prvom dijelu su pitanja o generalnom zadovoljstvu iskustvom na fakultetu, o percepciji ispitanika o vlastitoj slobodi govora na fakultetu te njihovim reakcijama na slobodno iznošenje mišljenja njihovih kolega. U drugom dijelu su pitanja o stavovima ispitanika prema dolasku gostiju predavača na njihove fakultete. U trećem dijelu su pitanja o percepciji ispitanika o tome je li okolina na njihovom fakultetu podržavajuća spram različitih identiteta i društvenih skupina. U četvrtom dijelu su pitanja o stavovima ispitanika prema govoru mržnje. U petom dijelu su demografska pitanja (spol, seksualna orijentacija, fakultet, studij, godina studija i politička orijentacija). U anketnom upitniku su se dominantno koristila pitanja zatvorenog tipa, uz poneko pitanje otvorenog i kombiniranog tipa. U pitanjima zatvorenog tipa koristila su se pitanja s višestrukim izborom i pitanja s ponuđenim odgovorima intenziteta.

9. Obrada podataka

Nakon prikupljanja podataka, detaljno sam obradila podatke kako bih dobila relevantne informacije za analizu i tumačenje rezultata istraživanja. Korišteni softver omogućio mi je pregled frekvencija podataka putem različitih grafova, što je olakšalo analizu rezultata istraživanja. Detaljnija obrada podataka izvršena je u programu *Microsoft Excel*. Prvi korak u obradi podataka bio je pregled prikupljenih podataka radi identifikacije eventualnih grešaka, nedostajućih vrijednosti ili nekonzistentnosti, što je rezultiralo uklanjanjem odgovora petero ispitanika koji su već završili svoj studij, čime nisu odgovarali željenom uzorku. Zatim sam primijenila filtere kako bih izdvojila podskupove podataka koji su relevantni za određene analize ili segmente populacije. Analizu kontingencije napravila sam putem pivot tablica koje su mi omogućile grupiranje i sumiranje podataka na način koji olakšava njihovo analiziranje i interpretaciju. U njima sam analizirala odgovore na pitanja s obzirom na nekoliko nezavisnih varijabli, uključujući spol/rod, seksualnu orijentaciju, fakultet, godinu studija i političku orijentaciju. Putem ove analize sam istražila distribuciju odgovora ispitanika prema varijablama i unutar njih. Rezultate sam prikazala u vidu postotaka ispitanika unutar svake varijable kako bih bolje razumjela uzorke i trendove u podacima te interpretirala dobivene nalaze. U pitanjima o percepciji ispitanika o tome je li okolina na njihovom fakultetu podržavajuća spram različitih društvenih skupina također sam koristila pivot tablice, ali sam u tim pitanjima proučavala dobivene odgovore isključivo po podjeli na područja kojima fakulteti pripadaju (humanističko, društveno, prirodoslovno, tehničko, biotehničko, biomedicinsko i umjetničko). Pošto se u tim pitanjima radi o grid formatu s nekoliko stupaca i redova mogućih odgovora, pretvorila sam nalaze u grafičke prikaze kako bi ih bilo jednostavnije vizualizirati i iščitati.

U pitanjima koja se bave govorom mržnje, koja su bila dominantno otvorenog tipa, poslužila sam se analizom sadržaja kako bih izvukla najčešće odgovore i identificirala ključne teme. Zadnje pitanje iz skupine bavilo se definiranjem govora mržnje te sam analizom odgovora na njega grupirala odgovore prema cilju, osnovnim karakteristikama, vrstama i posljedicama govora mržnje.

U pitanjima u kojima su ispitanici morali označiti minimalno tri ponuđena odgovora nije provedena analiza, već sam samo izvukla postotke najčešćih odgovora i predstavila odgovore koje su ispitanici samostalno dodali. U obradi i analizi podataka slijedila sam originalno istraživanje. U originalnom istraživanju podaci su analizirani i predstavljeni na isti način te se nisu koristili testovi za utvrđivanje statističke značajnosti razlika niti su rađene kompleksnije obrade. Osim što sam željela slijediti procedure originalnog istraživanja, mali poduzorci u

mome istraživanju dodatno su učvrstili moju odluku da ne koristim kompleksniju statistiku. U nekim dijelovima originalnog istraživanja veliki uzorak omogućio je kvalitetniju usporedbu danih odgovora prema različitim skupinama unutar varijabli, dok je u mome istraživanju, uslijed puno skromnijeg uzorka, smisljeno uspoređivanje ponekad bilo onemogućeno, kao u slučajevima kada jednu skupinu (npr. ispitanici heteroseksualne orijentacije) čini 84 ispitanika, dok drugu skupinu te varijable (npr. ispitanici homoseksualne orijentacije) čini samo 5 ispitanika. Relativno mali broj prikupljenih odgovora rezultat je slabog odaziva ispitanika, unatoč opetovanome ponavljanju poziva na istraživanje u različitim studentskim virtualnim mjestima okupljanja. Međutim, kako ova tema dosad u Hrvatskoj nije istraživana, ovo istraživanje smatram vrijednim počekom čiji je cilj dobiti osnovne uvide, a daljnja istraživanja na ovu temu mogu ići u smjeru kompleksnije metodologije.

10. Etički aspekti istraživanja

Prije nego sam krenula provoditi istraživanje, dobila sam pozitivno mišljenje Povjerenstva za etičnost u pedagojskim istraživanjima (Prilog 3.). Svi odgovori bili su u potpunosti anonimni, a identitet sudionika zaštićen. Nigdje u anketi nije se tražilo ime ispitanika niti bilo koji drugi podaci koji mogu ukazati na identitet osobe (npr. e-mail adresa). Koristila sam softver *Google Forms* koji mi je omogućio opciju anonimnih odgovora. Sve prikupljene informacije bile su pohranjene na siguran način s ograničenim pristupom. Samo sam ja, kao autorica istraživanja, imala pristup podacima kako bi se osigurala sigurnost i integritet informacija. Pružila sam jasne informacije o istraživanju na početku ankete, uključujući svrhu, očekivane koristi, informacije o sebi kao istraživačici (ime i prezime, godina studija, smjer studija, osobni e-mail i ime i prezime mentorice) i načine korištenja rezultata kako bih osigurala informirani pristanak. Sudjelovanje u istraživanju bilo je potpuno dobrovoljno i to sam naglasila u uvodu ankete. Studenti su bili slobodni odlučiti hoće li sudjelovati u anketi, a odbijanje sudjelovanja ili povlačenje iz istraživanja nije imalo nikakve negativne posljedice, što je također naglašeno u uvodu ankete. Također, u informativnom uvodu ankete ispitanicima sam dala informaciju da mi se mogu javiti ukoliko žele dodatne informacije o istraživanju ili uvid u rezultate po završetku istraživanja. Prikupljanje, analizu i interpretaciju podataka radila sam na način opisan u prethodnom poglavlju.

11. Analiza rezultata

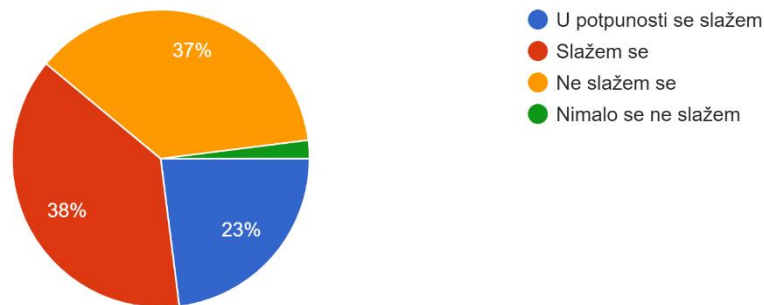
Rezultati će biti prikazani prema ranije navedenim zadacima istraživanja.

11.1. Percepcija ispitanika o vlastitoj slobodi govora

Studenti su bili pitani osjećaju li se ugodno dijeliti ideje i mišljenja na predavanjima.

Na predavanjima se osjećam ugodno dijeliti svoje ideje i mišljenja.

100 odgovora

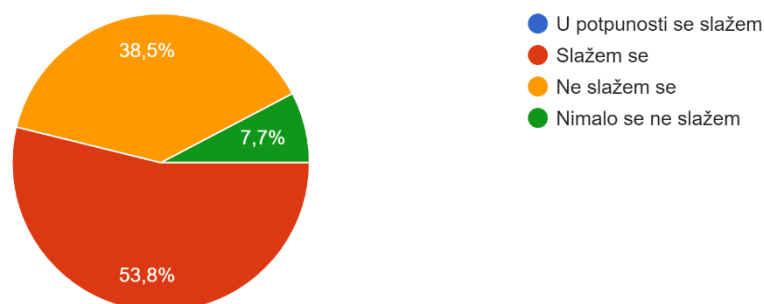

Slika 6

Više od pola ispitanika (61 %) osjeća se ugodno dijeliti svoje ideje i mišljenja na predavanjima (Slika 6). Ispitanici koji su se pozicionirali lijevo na skali političke orijentacije se osjećaju više ugodno izražavati svoja mišljenja (81,9 %) u usporedbi s ispitanicima koji su se pozicionirali desno (57,14 %). Muški ispitanici osjećaju se više ugodno podijeliti svoje ideje i mišljenja na predavanju (67,65 %) od ženskih ispitanica (56,92 %). Većina ispitanika na četvrtoj godini studija (85,71 %) te na absolventskoj godini (71,88 %) osjeća se ugodno dijeliti svoja mišljenja na predavanju, dok se na svim drugim godinama studija oko polovica ispitanika osjeća tako.

Na predavanjima ponekad podijelim svoje ideje i mišljenja iako mi to nije ugodno.

39 odgovora

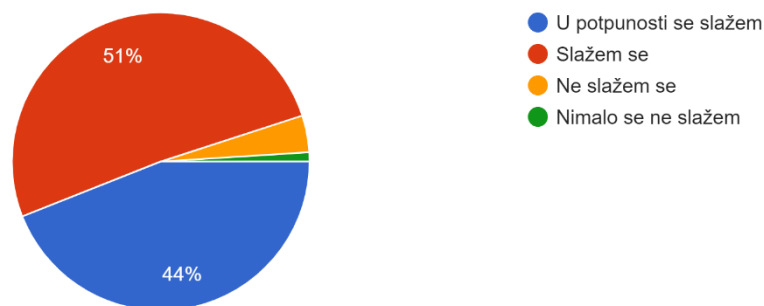

Slika 7

Od studenata koji se osjećaju nelagodno dijeliti svoje ideje i mišljenja u učionici (njih 39), većina njih (53,8 %) to ipak čini (Slika 7). 63,64 % muških ispitanika podijelilo je svoje mišljenje na predavanju iako im to nije bilo ugodno, dok je polovica ženskih ispitanica (50 %) učinila isto.

Kada provodim vrijeme na fakultetu izvan predavanja, osjećam se ugodno dijeliti svoje ideje i mišljenja.

100 odgovora

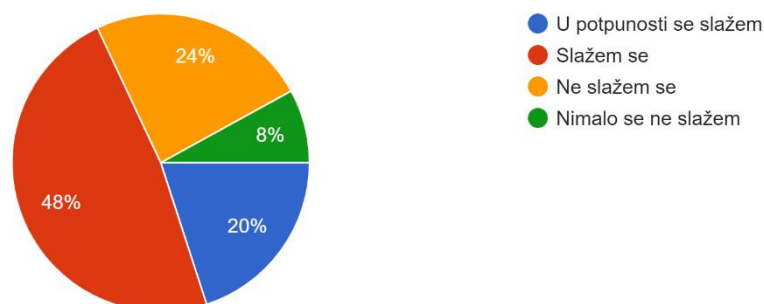

Slika 8

Velika većina studenata (95 %) također se osjeća ugodno dijeliti svoje ideje i mišljenja na fakultetu kada provode vrijeme izvan predavanja (Slika 8). Postotak ispitanika koji se osjećaju ugodno dijeliti svoja mišljenja izvan predavanja ne varira po spolu, fakultetu, godini studiranja ni prema političkoj orijentaciji. Međutim, činjenica da se ispitanici osjećaju ugodno izražavajući se na predavanju ili u vremenu izvan predavanja na fakultetu, ne znači nužno da to uvijek i čine.

Na predavanjima sam se suzdržao od dijeljenja svojih ideja ili mišljenja.

100 odgovora

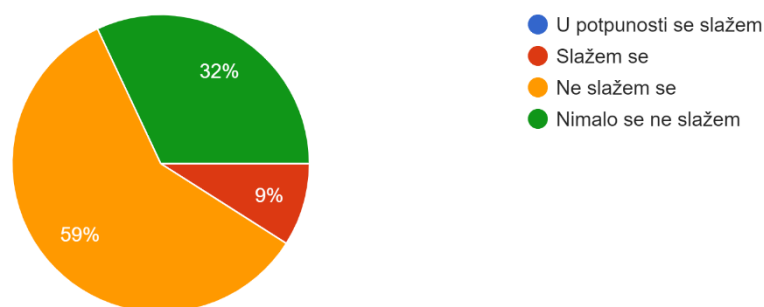

Slika 9

Čak 68 % ispitanika suzdržalo se od dijeljenja svojih ideja ili mišljenja na predavanjima u nekom trenutku od početka studiranja (Slika 9). Broj ispitanika koji su se suzdržali od dijeljenja mišljenja na predavanju ne varira po spolu. Međutim, po seksualnoj orijentaciji pokazalo se da je najveći udio ispitanika heteroseksualne orijentacije (72,62 %) koji su to učinili, iako treba uzeti u obzir da to može imati veze s time što heteroseksualni ispitanici dominiraju u uzorku. Po godini studiranja, najmanji udio ispitanika koji su se suzdržali od dijeljenja mišljenja na predavanju je na četvrtoj godini fakulteta (42,86 %).

Kada provodim vrijeme na fakultetu izvan predavanja, suzdržavam se od dijeljenja svojih ideja ili mišljenja.

100 odgovora

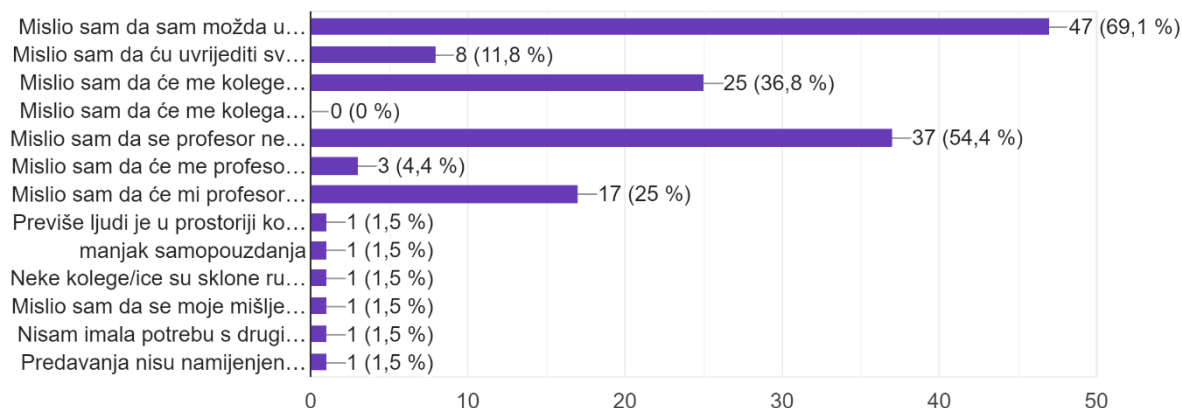
Slika 10

Mali broj ispitanika (9 %) slaže se da se suzdržavaju od dijeljenja ideje ili mišljenja na fakultetu izvan predavanja (Slika 10). Ova brojka ne varira po spolu, fakultetu, ni godini studija. Prema političkoj orijentaciji ne postoje velike razlike između sudionika i samocenzure izvan

predavanja, osim lijevo (0 %) i umjereno lijevo (0 %) pozicioniranih ispitanika koji su označili da se nisu suzdržali od dijeljenja mišljenja i ideja u vremenu na fakultetu izvan predavanja.

Koji od sljedećih je bio razlog zbog kojeg ste se suzdržali u dijeljenju svojih ideja ili mišljenja na predavanju? [označite sve na koje se odnosi]

68 odgovora

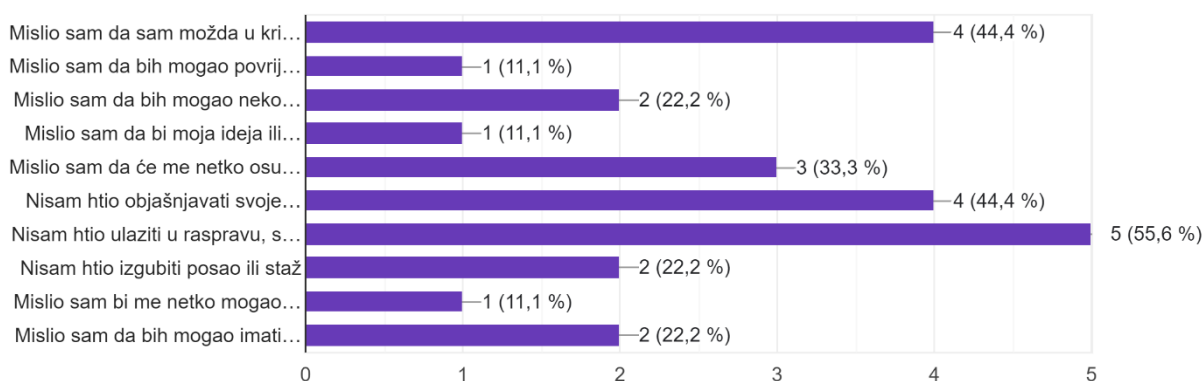

Slika 11

Ispitanici koji su označili da su se suzdržali u dijeljenju svojih ideja ili mišljenja na predavanju, mogli su odabrati više razloga zbog kojih su to učinili ili nadodati svoje. Najveći broj ispitanika (69,1 %) označilo je da su mislili da su možda u krivu ili u zabludi (Slika 11). Više od polovice ispitanika (54,4 %) suzdržalo se jer su mislili da se profesor neće slagati s njima. Treći najčešće odabran razlog je mišljenje da će ih kolege osuđivati, što je označilo 36,8 % ispitanika. Šest ispitanika upisalo je vlastite razloge koji nisu bili ponuđeni. Jedan ispitanik (1,5 %) izjavio je da predavanja nisu namijenjena tome da studenti dijele svoje ideje i mišljenje, odnosno nisu organizirana na taj način. Jedan ispitanik (1,5 %) izjavio je da su neke kolege/ice sklone ruganju i podsmjehivanju. Jedan ispitanik (1,5 %) izjavio je da je mislio da se mišljenje kosi s ideologijom fakulteta. Jedan ispitanik (1,5 %) izjavio je da se ne osjeća ugodno dijeliti mišljenje jer je previše ljudi koje ne zna u učionici te jer ne želi odužiti predavanje kada zna da većina kolega jedva čeka da završi. Jedan ispitanik (1,5 %) izjavio je da nije imao potrebu s drugima dijeliti svoje mišljenje. Jedan ispitanik (1,5 %) izjavio je da se suzdržao zbog manjka samopouzdanja.

Koji je od sljedećih bio razlog zbog kojeg ste se suzdržali u dijeljenju svojih ideja ili mišljenja u vremenu na fakultetu izvan predavanja? [odaberite sve na što se odnosi]

9 odgovora

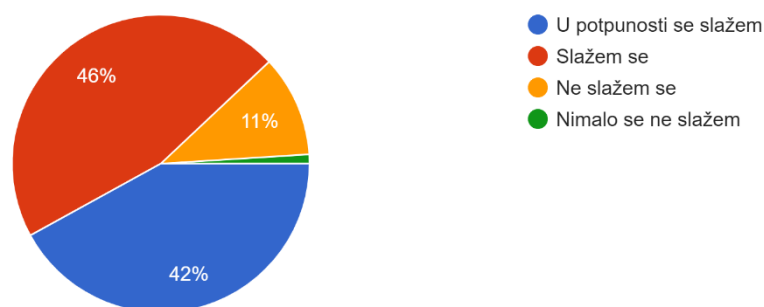
Slika 12

Jednako kao i za suzdržavanje na predavanjima, ispitanici koji su označili da su se suzdržali u dijeljenju ideja i mišljenja izvan predavanja, mogli su odabrati više razloga zbog kojih su to učinili ili nadodati svoje. Među navedenim razlozima za suzdržavanje od dijeljenja izvan predavanja, malo više od polovice studenata (55,6 %) odabralo je da nisu htjeli ulaziti u raspravu, svađu ili sukob, 44,4 % ispitanika mislilo je da su možda u krivu ili u zabludi, a 44,4 % ispitanika nije htjelo objašnjavati svoje mišljenje ili ideju (Slika 12).

11.2. Reakcije na slobodno iznošenje mišljenja kolega

Važno je biti dio sveučilišne zajednice u kojoj nisam izložen netolerantnim i uvredljivim idejama.

100 odgovora

Slika 13

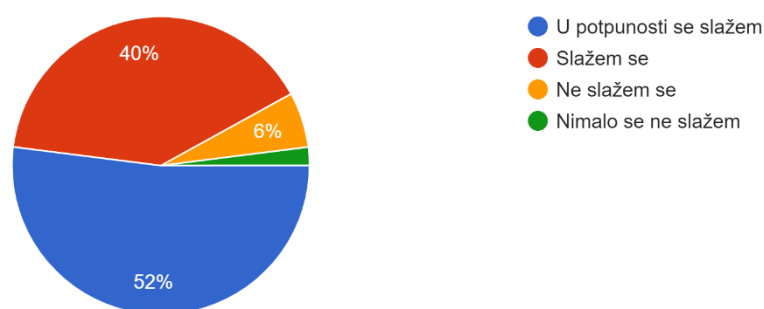
Većina ispitanika (88 %) slaže se da je važno biti dio sveučilišne zajednice u kojoj nisu izloženi netolerantnim i uvredljivim idejama (Slika 13). Većina ženskih ispitanica (95,38 %) i nešto

manje muških ispitanika (76,47 %) se slaže da je bitno biti dio sveučilišne zajednice u kojoj nisu izloženi uvredljivim i netolerantnim idejama. Svi ispitanici biseksualne i homoseksualne orijentacije se slažu s tom izjavom, dok se 86,90 % heteroseksualnih ispitanika slaže. 26,67 % ispitanika politički pozicioniranih umjereno desno se ne slaže s time, dok se umjereno lijevih ispitanika 11,11 % ne slaže.

Važno je biti dio studentske zajednice u kojoj sam izložen idejama i mišljenjima drugih studenata, čak i ako se razlikuju od mojih.

100 odgovora

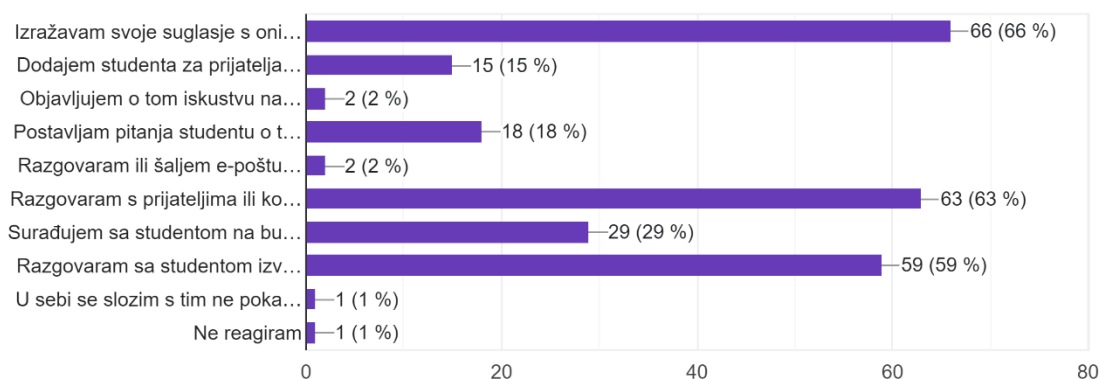
Slika 14

Gotovo svi ispitanici (92 %) slažu se da je važno biti dio studentske zajednice u kojoj su izloženi idejama i mišljenjima drugih studenata, čak i ako se razlikuju od njihovih (Slika 14).

Kako bih dublje razumjela stavove studenata prema izražavanju njihovih kolega, pitala sam studente koje bi akcije poduzeli kao odgovor na izjave koje bi njihovi kolege mogli iznijeti. Studenti su pitani kako bi mogli reagirati kada kolega iznese nešto (1) s čime se student slaže, (2) s čime se student snažno ne slaže (3) što student smatra uvredljivim (eng. offensive), (4) što student smatra škodljivim (eng. hurtful), (4) što student smatra rasističkim i (5) što student smatra homofobnim.

Na predavanjima, kada drugi student kaže nešto s čime se slažem, mogao bih reagirati na sljedeći način: [označite sve na što se odnosi]

100 odgovora

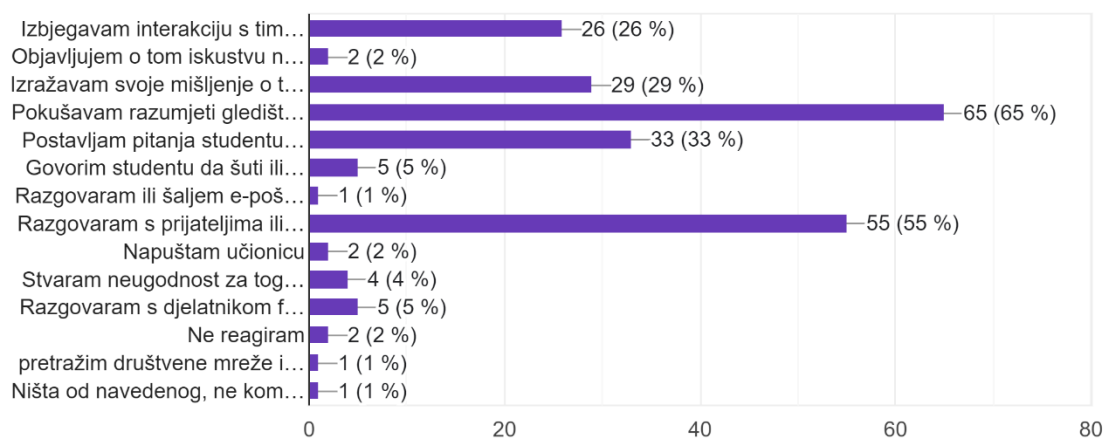

Slika 15

Kada ispitanici čuju da njihovi kolege iznose nešto s čime se slažu na predavanju, 66 % njih izvještava da bi mogli izraziti svoje suglasje s izjavom (Slika 15). Drugi ispitanici razgovaraju sa svojim prijateljima ili kolegama o tome (63 %) ili razgovaraju sa studentom izvan predavanja (59 %). Kada se slažu s idejama svojih kolega, ispitanici izvještavaju da bi mogli surađivati s tim studentom na budućim projektima ili istraživanjima (29 %), postaviti pitanja o tome što je student rekao (18 %) ili čak dodati tog studenta za prijatelja na društvenim mrežama (15 %). To je u skladu s drugim najčešćim odgovorom na pitanje u anketi u kojemu sam od ispitanika tražila da označe tri najvažnije stvari koje žele postići svojim fakultetskim obrazovanjem. Najveći udio ispitanika (53 %) kao jednu od tri stvari bira stjecanje specifičnih vještine i znanja za buduću karijeru, a 45 % ispitanika upoznavanje ljudi i razvijanje prijateljstava.

Na predavanjima, kada drugi student kaže nešto s čime se snažno NE slažem, mogao bih reagirati na sljedeći način: [označite sve na što se odnosi]

100 odgovora

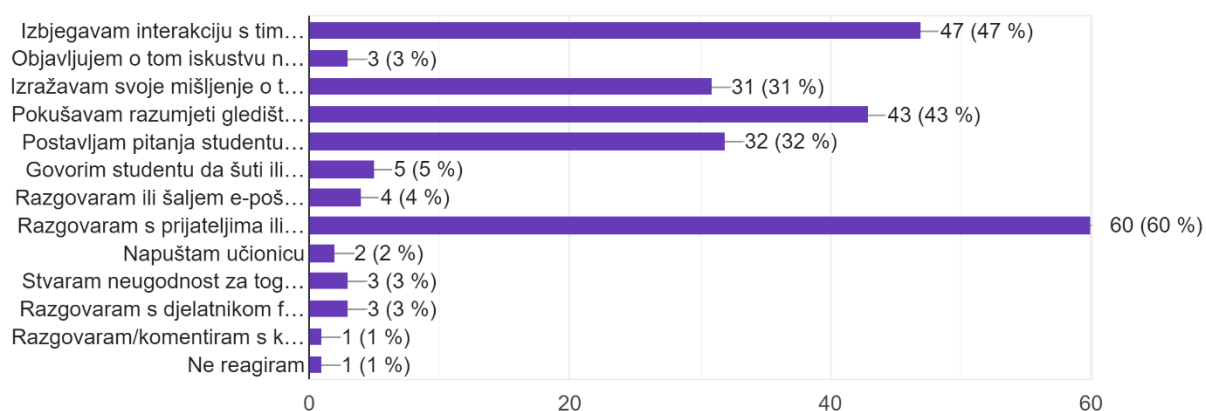
Slika 16

Kada ispitanici čuju izjave s kojima se snažno ne slažu na predavanju, više od polovice njih izvještava da bi mogli pokušati razumjeti stajalište svog kolege (65 %) (Slika 16). Malo više od polovice ispitanika (55 %) razgovaralo bi s prijateljima ili kolegama o tome. Malo više od trećine ispitanika (33 %) postavilo bi pitanja studentu o tome što je rekao. Skoro trećina ispitanika (29 %) izrazila bi svoje mišljenje o tome, a 26 % ispitanika izbjegavalo bi interakciju s tim studentom u budućnosti. Vrlo malo ispitanika (5 %) reklo bi studentu da šuti ili da zadrži mišljenje za sebe.

Reakcije na govor mijenjaju se, međutim, kako se zaoštrava izjava koju čuju. Manji broj ispitanika će pokušati razumjeti stajalište svojih kolega kada čuju uvredljivu izjavu (43 %) (Slika 17) nego kada čuju izjavu s kojom se snažno ne slažu (65 %).

Na predavanjima, kada drugi student izjavi nešto uvredljivo (eng. offensive), mogao bih reagirati na sljedeći način: [označite sve na što se odnosi]

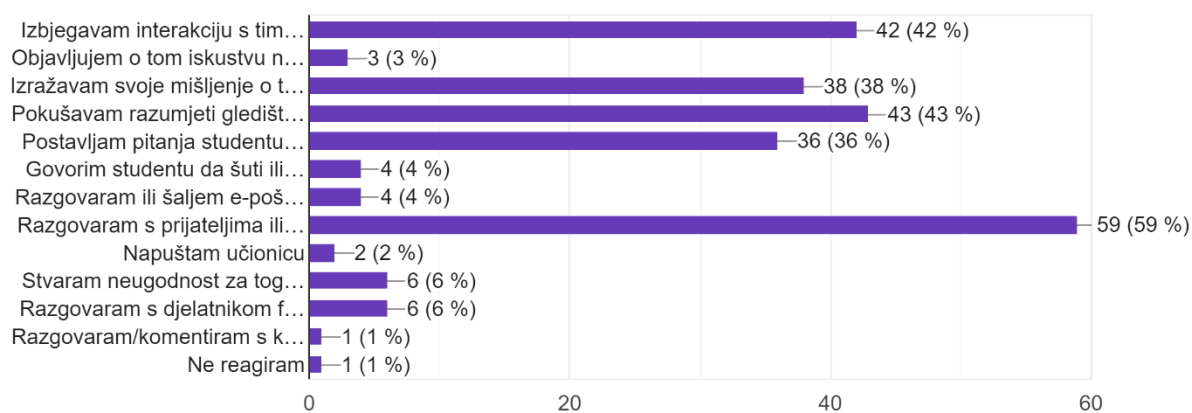
100 odgovora

Slika 17

Na predavanju, kada drugi student izjavi nešto škodljivo (eng. hurtful), mogao bih reagirati na sljedeći način: [označite sve na što se odnosi]

100 odgovora

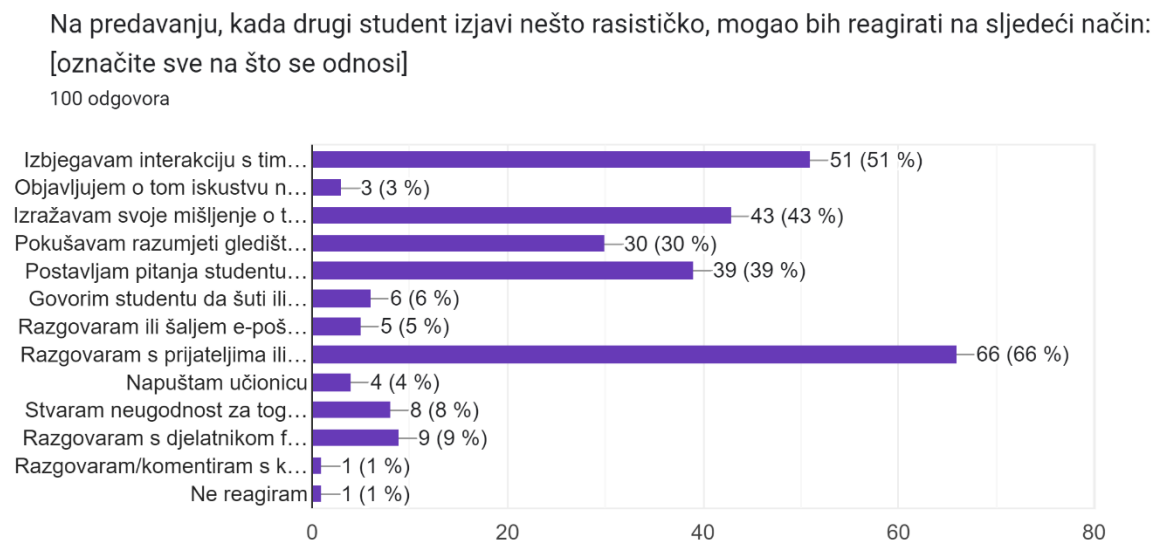
Slika 18

Udio ispitanika koji bi mogli pokušati razumjeti stajalište kolege koji izjavi nešto škodljivo (eng. hurtful) jednak je kao kada kolega iznese nešto uvredljivo (eng. offensive), dakle 43 % (Slika 18).

60 % ispitanika razgovara sa svojim prijateljima ili kolegama o izjavi koju smatraju uvredljivom, a 59 % o izjavi koju smatraju škodljivom. Skoro polovica ispitanika (47 %)

izbjegava interakciju sa studentom koji je izjavio nešto uvredljivo, a 42 % sa studentom koji je izjavio nešto škodljivo. 31 % ispitanika izražava svoje mišljenje kada kolega izjavi nešto uvredljivo, a njih 38 % kada izjavi nešto škodljivo. 32 % ispitanika postavlja pitanja studentu koji je rekao nešto uvredljivo, a 36 % studentu koji je rekao nešto škodljivo. Vrlo mali broj ispitanika (5 %) govori studentu da šuti ili da zadrži mišljenje za sebe kada izjavi nešto uvredljivo, kao i kada izjavi nešto škodljivo (4 %).

Međutim, postotak studenata koji pokušavaju razumjeti gledište kolege koji je izjavio nešto rasističko (30 %) (Slika 19) manji je nego kada je izjavio nešto uvredljivo (43 %) ili škodljivo (43 %).

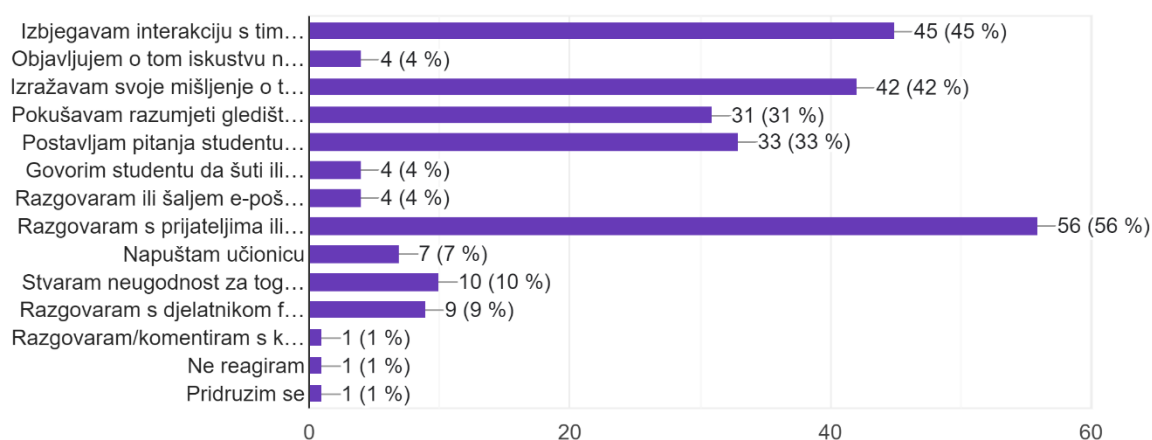
Slika 19

Najveći postotak ispitanika (66 %) razgovara sa svojim prijateljima ili kolegama o rasističkoj izjavi, dok o homofobnoj izjavi to isto čini njih 56 % (Slika 20). Više od polovice (51 %) može izbjegavati kolege koji iznose izjave koje student smatra rasističkima, što je nešto više ispitanika nego onih koji bi izbjegli interakciju s kolegom koji iznosi uvredljivu izjavu (47 %). Udio ispitanika koji izbjegavaju interakciju sa studentom koji je izjavio nešto homofobno nešto je niži, ali i dalje čini skoro polovicu ispitanika, točnije 45 %. Čak 43 % ispitanika izrazilo bi svoje mišljenje o tome što je student rekao u slučaju rasističke izjave, a 42 % u slučaju homofobne izjave. Broj ispitanika koji bi postavili pitanje o tome što je student rekao slične su u slučaju rasističke izjave (39 %) i homofobne izjave (33 %). Međutim, u ova dva pitanja postoji porast u broju ispitanika koji bi napustili učionicu; njih 4 % u slučaju rasističke izjave, a čak 7

% u slučaju homofobne izjave. 8 % ispitanika stvaralo bi neugodnost za studenta koji je izjavio nešto rasistički, a 10 % za studenta koji je izjavio nešto homofobno. Također, u oba pitanja postoji porast u broju ispitanika koji bi o koleginjoj izjavi razgovarali s djelatnikom fakulteta. Postoje i dva odgovora koje su ispitanici sami nadodali. 1 ispitanik (1 %) je izjavio da ne reagira ni u slučaju rasističke izjave, ni u slučaju homofobne izjave, dok je jedan ispitanik (1 %) izjavio da bi se u slučaju da drugi student izjavi nešto homofobno istome i pridružio.

Na predavanju, kada drugi student izjavi nešto homofobno, mogao bih reagirati na sljedeći način:
[označite sve na što se odnosi]

100 odgovora

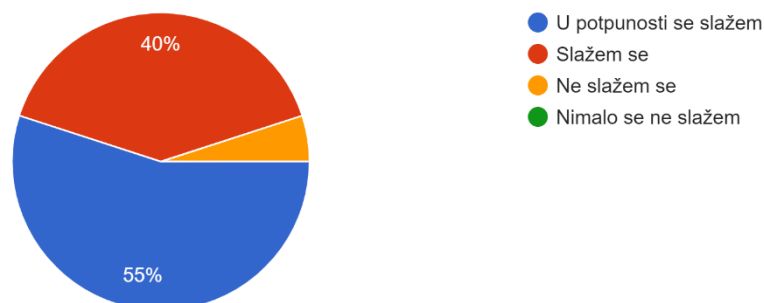

Slika 20

11.3. Stavovi ispitanika prema dolasku gostiju predavača

Dolasci gostujućih predavača na fakultet kako bi podijelili različite poglede na politička, društvena, ekonomska i druga suvremena pitanja, bitan su dio studentskog iskustva.

100 odgovora

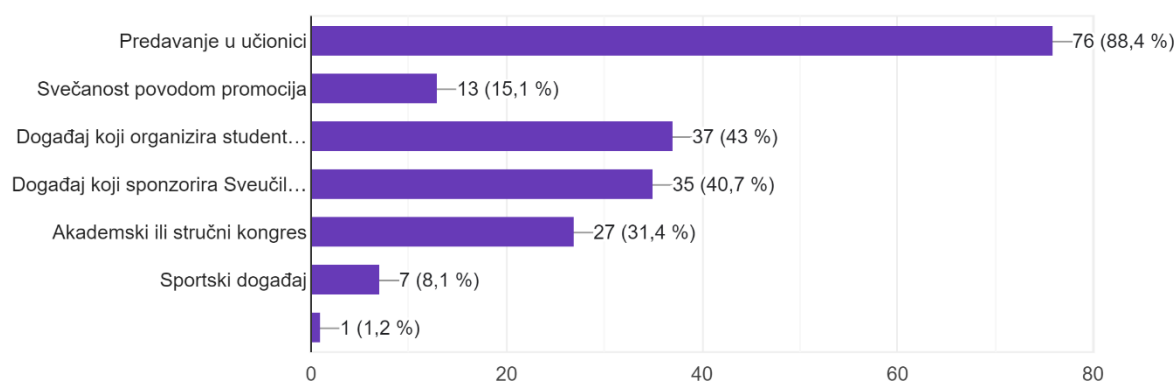
Slika 21

Većina ispitanika (95 %) slaže se da su dolasci gostujućih predavača na fakultet bitan dio studentskog iskustva (Slika 21). Čak i ako se ispitanici ne slažu sa stajalištem gostujućeg predavača, skoro svi (98 %) smatraju da bi trebao imati pravo govoriti o svojim idejama na fakultetu. Iako se ispitanici slažu da je pozivanje gostujućih predavača na fakultet važno, nalazim dokaze da ispitanici također podržavaju povlačenje poziva gostujućim predavačima (65 %) u nekim slučajevima.

Stavovi ispitanika prema gostujućim govornicima su u skladu s njihovim prijavljenim odgovorima na prethodno pitanje. Većina ispitanika (86 %) izvještava da su prisustvovali barem jednom događanju s gostujućim predavačem od početka studiranja.

Na Vašem fakultetu, u kojima ste od sljedećih okruženja slušali gostujuće predavače kako govore o svojim idejama ili mišljenjima? [Označite sve na što se odnosi]

86 odgovora

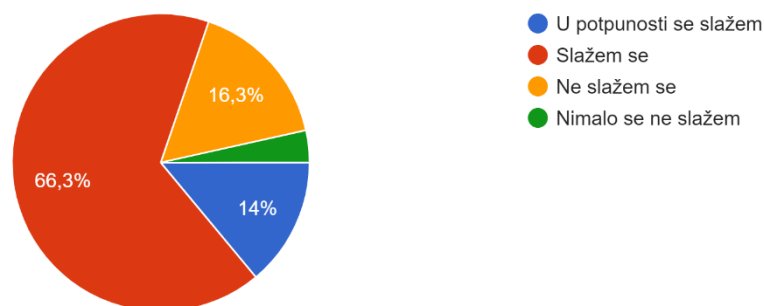

Slika 22

Od ispitanika koji su prisustvovali događaju s gostujućim predavačem, većina (88,4 %) je slušala gostujućeg predavača na predavanju u učionici (Slika 22).

Nakon što sam poslušao predavanje gostujućeg predavača, promijenio sam barem jedno svoje stajalište, perspektivu ili mišljenje.

86 odgovora

Slika 23

Većina ispitanika (80,3 %) slaže se da su promijenili barem jedno svoje stajalište, perspektivu ili mišljenje nakon slušanja gostujućeg predavača (Slika 23). 78,13 % muških ispitanika i 81,1 % ženskih ispitanica slaže se s navedenom tvrdnjom. Udio ispitanika koji se slažu s tom tvrdnjom sličan je na svim godinama studija (oko 80 %), dok je najniži udio onih koji se slažu na petoj godini fakulteta (68,18 %). Rezultati ne variraju previše prema političkoj orijentaciji te se većina ispitanika pretežito slaže da su promijenili barem jedno stajalište, perspektivu ili mišljenje nakon slušanja gostujućeg predavača, osim kod ispitanika koji su se pozicionirali

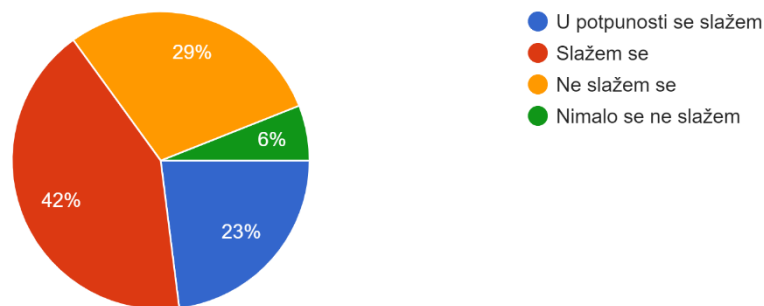
ekstremno desno (0 %) od kojih se nitko ne slaže s tom tvrdnjom, ali tu skupinu čine samo 2 ispitanika.

Od 14 ispitanika koji nijednom nisu prisustvovali događaju s gostujućim predavačem, polovica (50 %) to nije učinila jer nisu bili zainteresirani za bilo koji događaj s gostujućim predavačem.

U skladu s mojim saznanjem da se većina studenata (98 %) slaže da bi predavač trebao moći govoriti o svojim idejama na njihovom fakultetu, čak i ako se s njime i njegovim stajalištima ne slažu, gotovo polovica ispitanika (49 %) moglo bi prisustvovati događaju s gostujućim predavačem s kojim se ne slažu, a njih 31 % moglo bi izraziti svoje stavove tijekom dijela pitanja i odgovora na događaju. 22 % ispitanika prisustvovalo bi alternativnom događaju, dok bi 18 % ispitanika bojkotiralo događaj s gostujućim predavačem s kojim se ne slažu. Vrlo malen broj ispitanika (1 %) mogao bi stvarati buku tijekom predavanja ili koristiti nasilne i ometajuće radnje kako bi predavanje gosta predavača s kojim se ne slažu bilo spriječeno (1 %). Većina nadodanih odgovora koje su ispitanici ponudili pokazuju da ne bi učinili ništa, samo ne bi otišli na događaj predavača s kojim se ne slažu (8 %).

Postoje trenuci kada bi moj fakultet ili Sveučilište trebalo reći gostujućem predavaču da više nije pozvan govoriti na fakultetu, čak i nakon što je događaj najavljen.

100 odgovora

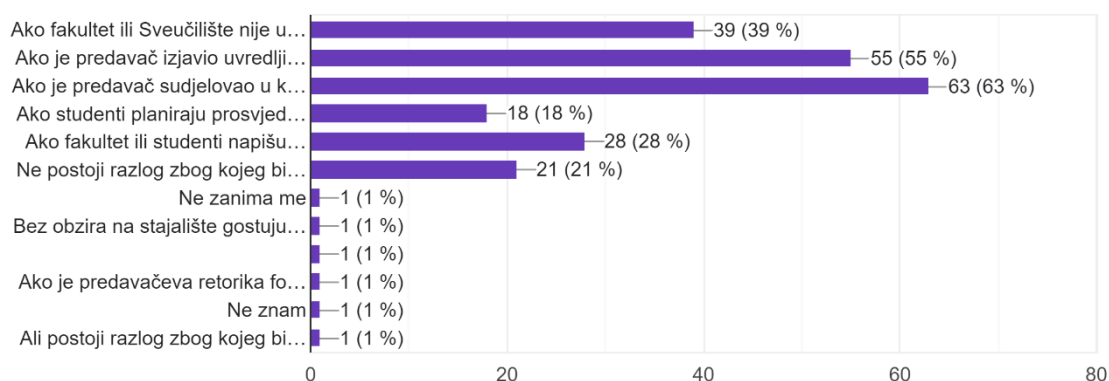

Slika 24

Povlačenje poziva događa se kada je gostujućem predavaču već upućen poziv da govori na fakultetu, ali fakultet ili Sveučilište kasnije povuče taj poziv. Više od polovice ispitanika (65 %) slaže se da postoje trenuci kada bi fakultet ili Sveučilište trebalo povući poziv gostujućem predavaču nakon što je događaj već najavljen (Slika 24). Većina ženskih ispitanika (72,31 %) se slaže da postoje trenutci kada bi se poziv trebao povući, dok se tek malo više od polovice (52,94 %) muških ispitanika slaže.

Koji je razlog zbog kojeg bi fakultet ili Sveučilište trebalo reći gostujućem predavaču da više nije pozvan govoriti?

100 odgovora

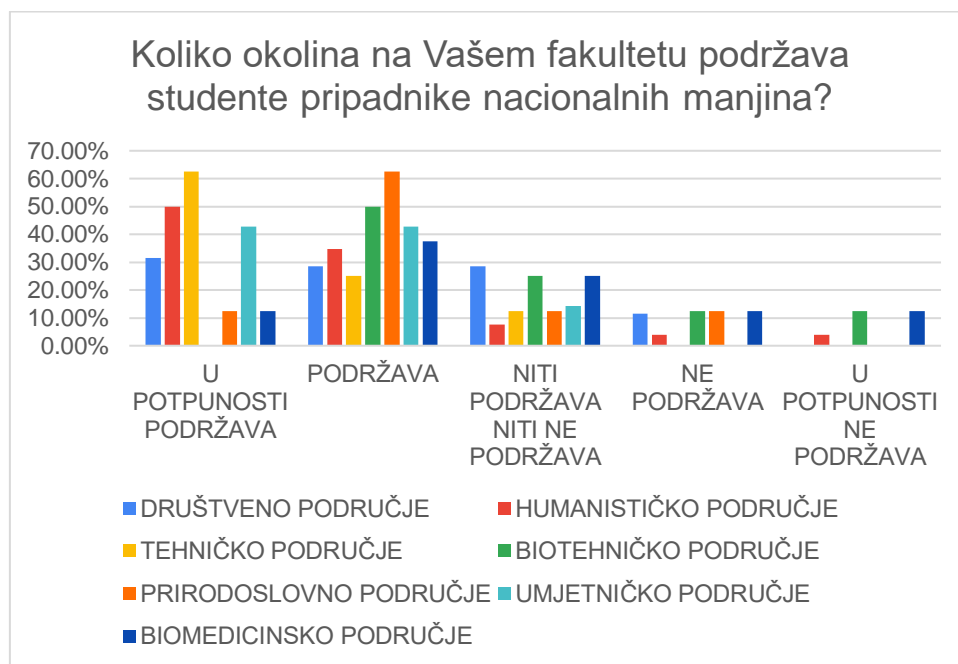
Slika 25

Postoji različitost razloga zbog kojih bi fakultet trebao povući poziv gostujućem predavaču. Većina ispitanika koji podržavaju povlačenje poziva u određenim slučajevima smatra da bi poziv predavaču trebao biti povučen ako je predavač sudjelovao u kriminalnoj aktivnosti ili nečasnom ponašanju vezano za njegovu struku (63 %) ili ako je predavač izjavio uvredljive ili diskriminirajuće komentare (55 %) (Slika 25). Neki ispitanici smatraju da bi predavači trebali biti isključeni ako fakultet ili Sveučilište nije u mogućnosti osigurati kvalitetne mjere sigurnosti za događaj (39 %), ako su planirani prosvjedi protiv predavača (18 %) ili ako fakultet ili studenti napišu pismo tražeći povlačenje poziva gostu predavaču (28 %). Jedan ispitanik nadodao je detaljno opisan razlog: "Bez obzira na stajalište gostujućeg predavača o određenim temama, on/ona bi trebali imati pravo izraziti svoje stajalište u vezi iste teme, pogotovo ako se radi o temi koja je kontroverzna. Na taj način moglo bi doći do debate gdje, ako su obje strane bar malo open minded, i jedna i druga strana mogu saznati više o toj temi i zašto netko ima određeno mišljenje. Ušutkavanje i cenzura u sveučilišnoj zajednici trebale bi biti minimalne. Naravno, i tu, kao i svugdje postoji razlika između kontroverznog mišljenja i isključivo diskriminirajućeg stajališta."

11.4. Stavovi ispitanika o tome je li okolina na fakultetu podržavajuća spram različitih identiteta i društvenih skupina

Ispitanike sam zamolila da označe koliko smatraju da je okolina na njihovom fakultetu podržavajuća spram različitih identiteta i društvenih skupina. Ispitanici su imali opciju označiti da okolina u potpunosti podržava, podržava, niti podržava niti ne podržava, ne podržava ili u

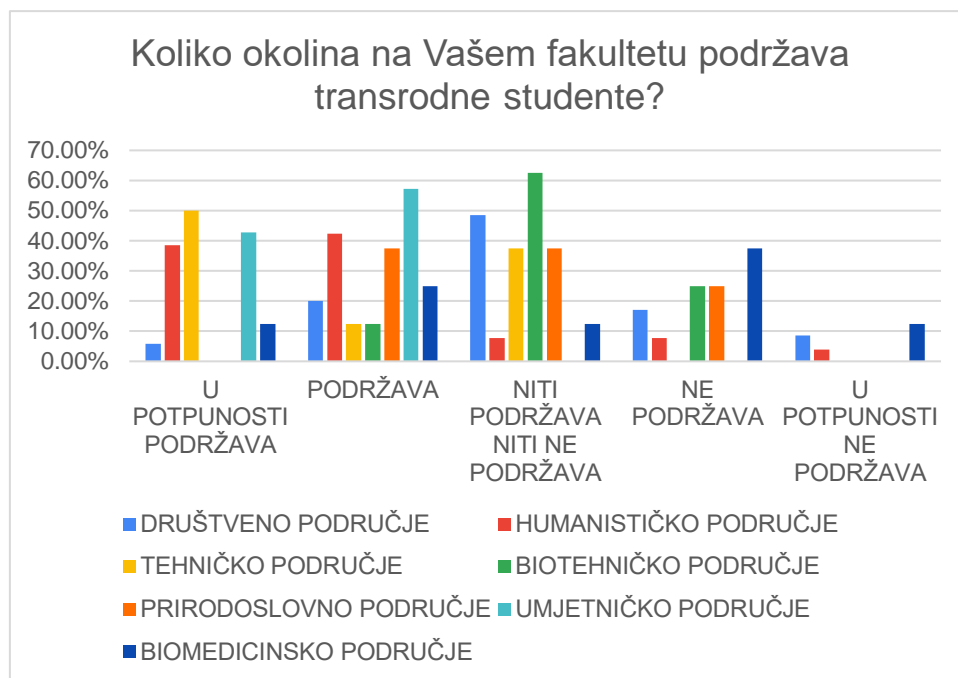
potpunosti ne podržava određene skupine. Nalazi će biti predstavljeni kao zbroj pozitivnih odgovora (npr. 10 % u potpunosti podržava i 15 % podržava, bit će 25 % podržava) i zbroj negativnih odgovora (npr. 13 % u potpunosti ne podržava i 10 % ne podržava, bit će 23 % ne podržava) te ću izvući samo one rezultate u kojima postoje određene razlike u stavovima. Kada se koristim pojmom *podržava*, to se odnosi na zbroj pozitivnih odgovora (u potpunosti podržava, podržava), a kada se koristim pojmom *ne podržava*, to se odnosi na zbroj negativnih odgovora (u potpunosti ne podržava, ne podržava). Odgovore sam grupirala po fakultetima, odnosno prema područjima koje oni obuhvaćaju. Društveno područje obuhvaća Ekonomski fakultet, Pravni fakultet te Fakultet političkih znanosti. Humanističko područje odnosi se na Filozofski fakultet. Tehničko područje je Fakultet elektrotehnike i računarstva. Biotehničko područje je Prehrambeno-biotehnoški fakultet. Prirodno područje je Prirodoslovno-matematički fakultet. Umjetničko područje odnosi se na Akademiju dramske umjetnosti. Biomedicinsko područje je Medicinski fakultet.

Slika 26

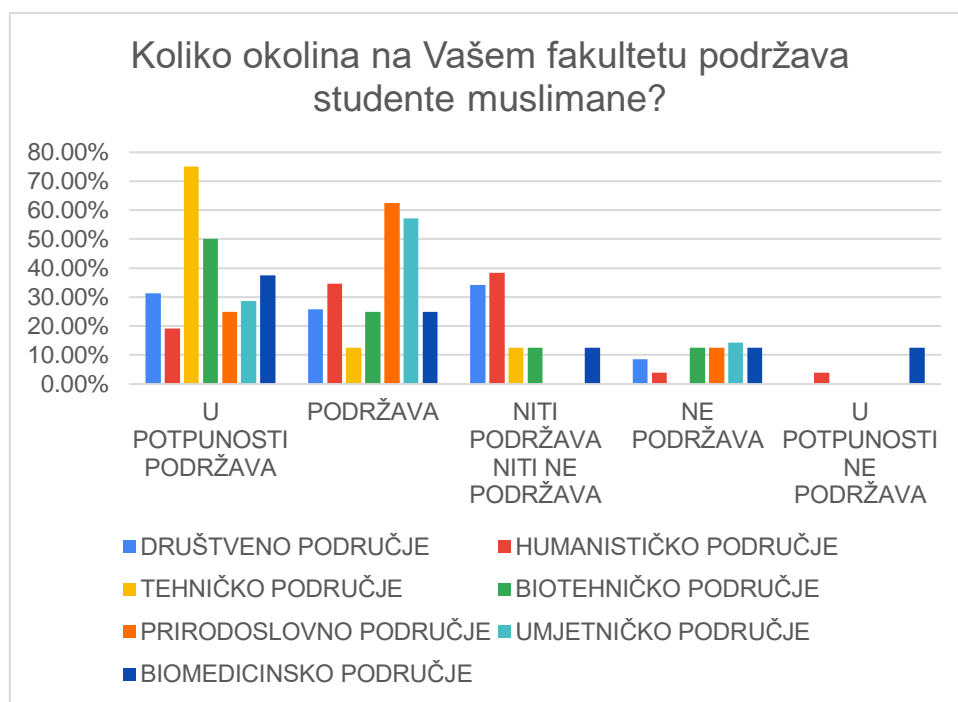
Na pitanje koliko okolina na fakultetu podržava studente pripadnike nacionalnih manjina, najveći udio studenata koji smatraju okolinu na njihovim fakultetima podržavajućom je u tehničkom području (87,50 %), zatim u umjetničkom (85,71 %) te u humanističkom (84,62 %) (Slika 26). U usporedbi, tek polovica studenata na biomedicinskom (50 %) i biotehničkom području (50 %) smatra okolinu podržavajućom prema studentima pripadnicima nacionalnih

manjina. Tri četvrtine studenata u prirodoslovnom području (75 %) te 60 % studenata u društvenom području smatraju da okolina podržava studente pripadnike nacionalnih manjina.

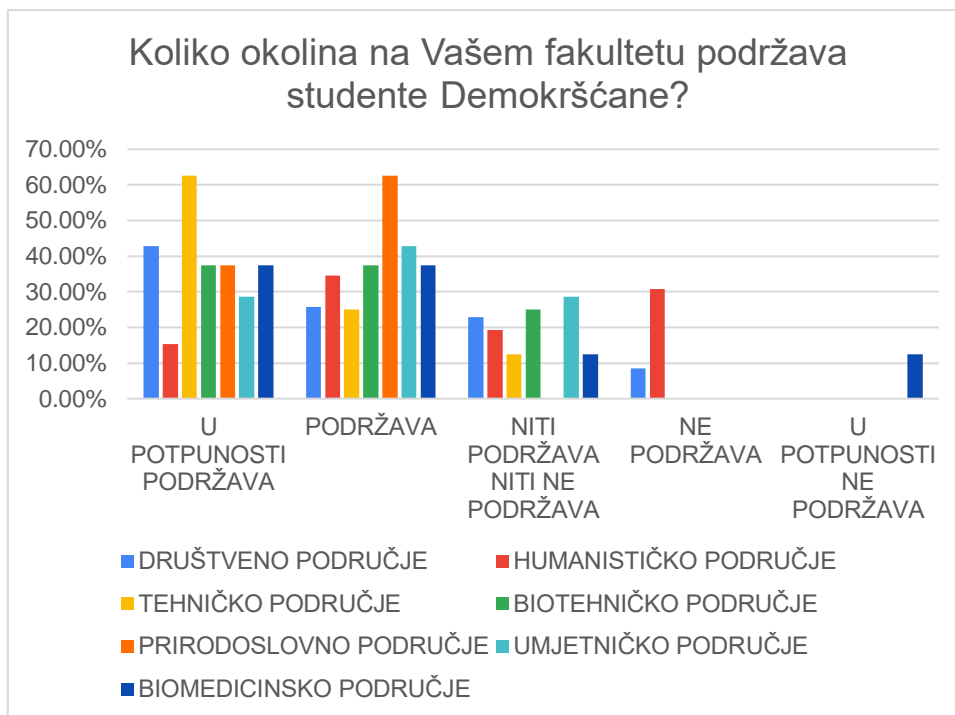
Slika 27

Na pitanje koliko okolina na fakultetu podržava transrodne studente, najveći udio studenata koji je smatraju podržavajućom je u umjetničkom području i to čak 100 % studenata (Slika 27). Nešto manji udio studenata koji smatraju okolinu podržavajućom prema transrodnim studentima je u humanističkom (80,77 %) i tehničkom (72,50 %) području. U prirodoslovnom i biomedicinskom području taj udio je isti, a iznosi 37,50 %. U društvenom području 25,71 % studenata smatra okolinu podržavajućom prema transrodnim studentima, dok je u biotehničkom taj udio tek 12,50 %.

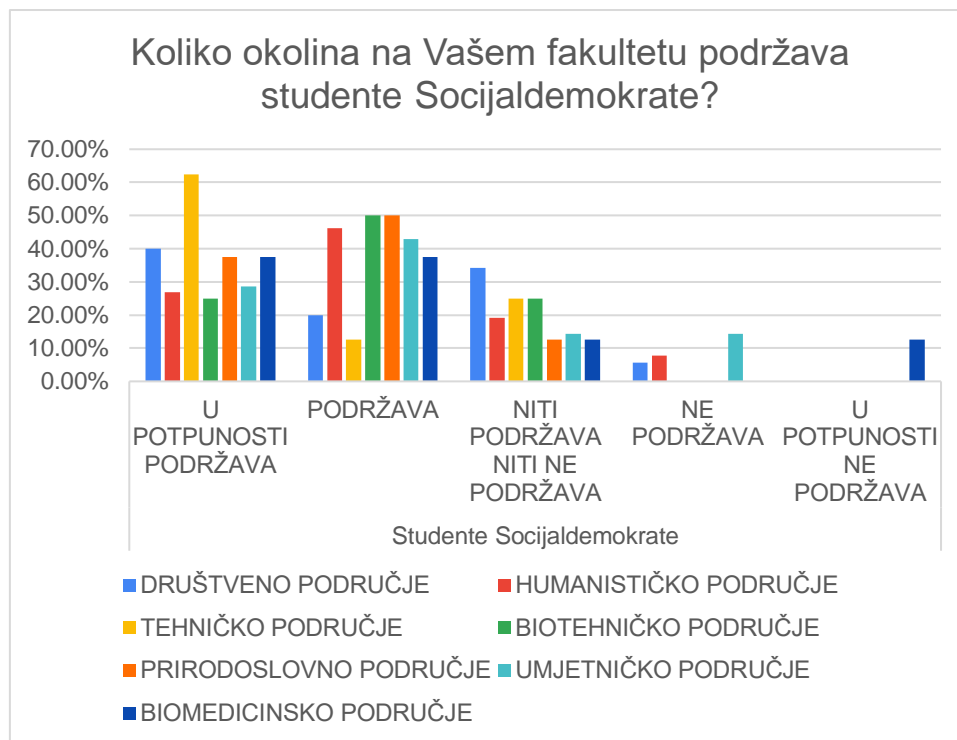
Slika 28

Na pitanje koliko okolina na fakultetu podržava studente muslimane, najveći udio studenata koji smatraju okolinu podržavajućom je u tehničkom (87,50 %) i prirodoslovnom (87,50 %) području (Slika 28). S druge strane, pokazalo se da najveći udio (25 %) studenata iz biomedicinskog područja smatra da okolina na njihovom fakultetu ne podržava studente muslimane. Za usporedbu, taj postotak se na drugim fakultetima kreće od 0 % u tehničkom području do 14,29 % u umjetničkom području.

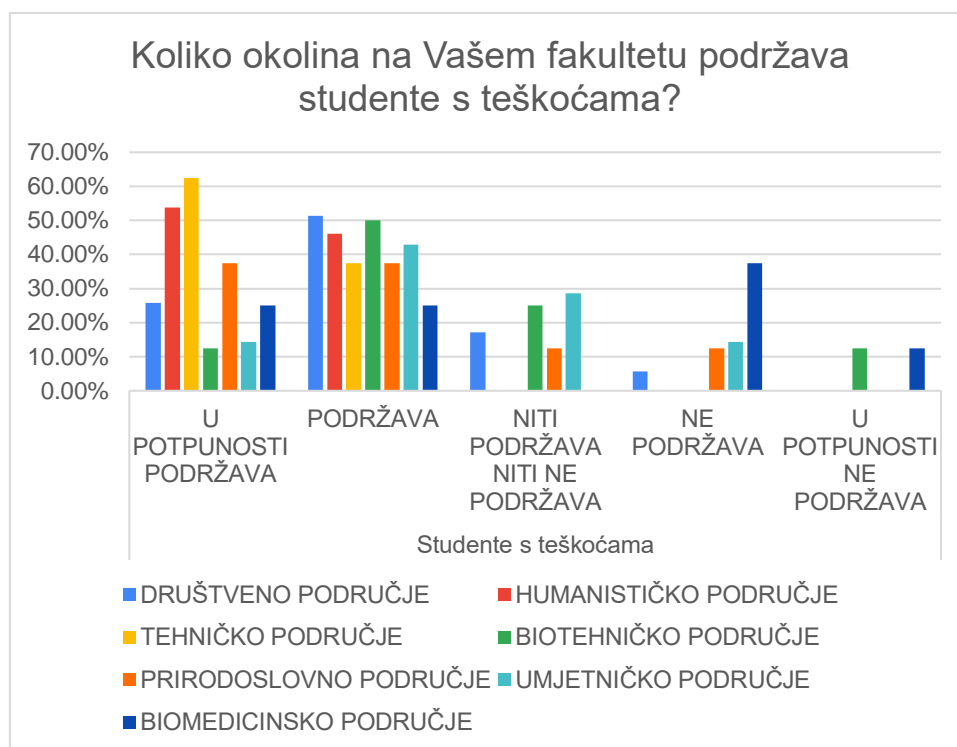
Slika 29

Na pitanje koliko okolina na fakultetu podržava studente Demokršćane, prirodoslovno područje se istaknulo time da je udio studenata koji smatraju da je okolina 100 % podržavajuća (Slika 29). Najniži udio (50 %) studenata koji misle da je okolina podržavajuća spram studenata Demokršćana je u humanističkom području. Shodno tome, u humanističkom području je i najviši udio (30,77 %) studenata koji smatraju da okolina na njihovom fakultetu ne podržava studente Demokršćane.

Slika 30

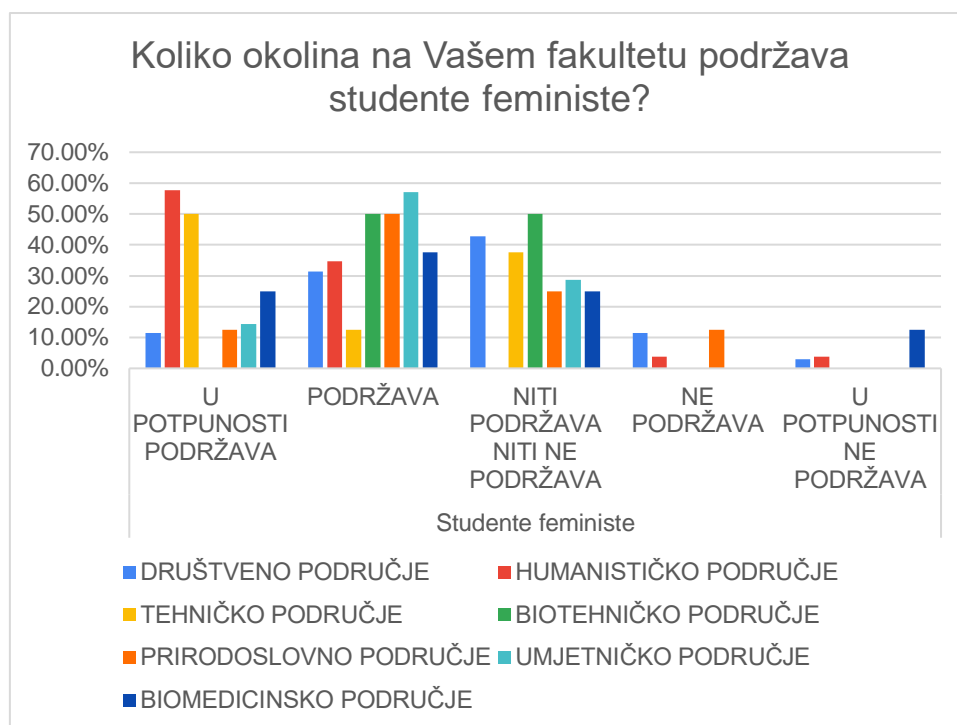
Na pitanje koliko okolina na fakultetu podržava studente Socijaldemokrate, najveći udio (87,50 %) studenata koji su označili da podržava ili u potpunosti podržava je u prirodoslovnom području (Slika 30). Na fakultetima svih drugih područja ne postoje bitne razlike, a najveći postotak (14,29 %) studenata koji smatraju da okolina na njihovom fakultetu ne podržava studente Socijaldemokrate je u umjetničkom području, ali taj postotak je i dalje veoma nizak.

Slika 31

Na pitanje koliko okolina na fakultetu podržava studente s teškoćama, u čak dva područja je udio studenata koji su odgovorili da je podržavajuća 100 %, a to su humanističko i tehničko područje (Slika 31). U biomedicinskom području, pak, udio studenata koje smatraju da je okolina podržavajuća (50 %) je jednak udjelu studenata koji smatraju da okolina nije podržavajuća (50 %), što ujedno čini ovo područje onim s najvećim udjelom studenata koji smatraju da okolina na fakultetu ne podržava studente s teškoćama.

Slika 32

Odgovori na pitanje koliko okolina na fakultetu podržava studente feministe veoma su različiti (Slika 32). U humanističkom području se nalazi najveći udio (92,31 %) studenata koji smatraju da je okolina podržavajuća prema studentima feministima, ali udio (7,69 %) studenata koji smatraju da okolina nije podržavajuća nije najniži u ovom području. U čak tri područja ne postoji nijedan ispitanik koji smatra da okolina na fakultetu ne podržava studente feministe, a to su tehničko (0 %), biotehničko (0 %) te umjetničko (0 %) područje. U društvenom području je najmanji udio (42,86 %) studenata koji smatraju da je okolina podržavajuća prema studentima feministima, ali ipak je udio onih koji smatraju da nije podržavajuća dosta nizak te čini samo 14,29 % studenata.

11.5. Stavovi ispitanika prema govoru mržnje

Ispitanicima su postavljena tri pitanja otvorenog tipa o govoru mržnje. U prvom se pitanju od njih tražilo da napišu što im prvo padne na pamet kada pomisle na govor mržnje, drugo pitanje zahtijevalo je da napišu primjer govora mržnje, a u trećem se pitanju od njih tražilo da ponude svoju definiciju govora mržnje. Budući da sam od studenata tražila otvorene odgovore na pitanja, bila je potrebna kvalitativna analiza njihovih odgovora. Koristila sam analizu sadržaja kako bih izvukla najčešće odgovore i identificirala ključne teme. Zadnje pitanje iz skupine bavilo se definiranjem govora mržnje. pa sam odgovore na to pitanje grupirala prema cilju, osnovnim karakteristikama, vrstama i posljedicama govora mržnje.

Kada su u sljedećoj raspravi navodnici oko teksta, to znači da je tekst odgovor ispitanika na otvoreno pitanje o govoru mržnje.

Analiza odgovora ispitanika na prvo pitanje o govoru mržnje pruža uvid u različite percepcije i aspekte koji se povezuju s tim fenomenom. Ispitanici su izrazili širok spektar mišljenja, a grupiranje odgovora ukazuje na nekoliko ključnih tema. Prva značajna tema koja se pojavljuje u odgovorima ispitanika odnosi se na rasizam i diskriminaciju. Ispitanici su često povezivali govor mržnje s izjavama ili postupcima koji proizlaze iz predrasuda prema određenim rasama, etničkim skupinama ili pojedincima s različitim karakteristikama ("rasizam, nacionalizam", "Osuđivanje na temelju različitosti", "Ksenofobne, homofobne ili rasističke izjave", "rasizam na društvenim mrežama").

Druga važna skupina odgovora odnosi se na političke ličnosti, poput Pernara i Trumpa te na širenje dezinformacija ili kleveta. Ovdje je govor mržnje povezan s izjavama ili postupcima javnih osoba koje potiču neprijateljsko ozračje ili diskriminaciju ("Pernar", "kleveta", "Vrijeđanje na nacionalnoj razini", "Širenje poluistina, kleveta, optuživanje grupe ljudi, moralna panika, apel na "nečistoću" i ukaljanost").

Neki ispitanici ističu dilemu u određivanju granica između slobode govora i govora mržnje ili pak smatraju govor mržnje dijelom slobode govora ("Teško naći granicu između govora mržnje i slobode mišljenja", "Sloboda govora je jednaka u svim pogledima", "Ne znam", "Pravo na slobodu izražavanja", "Ljudska zloba, neopravdana mržnja, kršenje tuđih sloboda, sloboda govora").

Također, postoje odgovori koji naglašavaju negativne posljedice govora mržnje na zajednicu te potrebu za promocijom tolerancije. Ispitanici ističu da govor mržnje može izazvati štetan utjecaj na društvo te da je potrebno poduzeti korake kako bi se suzbilo širenje netolerancije ("Govor koji poziva na nasilno djelovanje prema skupini ljudi.", "Štetan utjecaj na zajednicu te potreba za promocijom tolerancije.").

Nadalje, većina ispitanika povezuje govor mržnje s osjećajima nepravde, sukoba, frustracije te zlobnim govorom izrečenim impulzivno ili iz bijesa ("vrijeđanje", "vrijeđanje, razdor, svađa", "Netolerancija, psovke", "vrijeđanje nekoga tko je drugaciji od nas", "uvredljivi komentari", "Vrijeđanje druge osobe, omalovažavanje, neprihvatanje različitosti, kada osoba ne gleda izvan okvira, narcisoidnost.", "Vrijeđanje, omalovažavanje i sprdanje po raznim osnovama.",

"Uvrede, nepromišljeni komentari, neznanje o tematici", "Govor iz bijesa, nešto što izgovoramo nepromišljeno").

U sklopu analize odgovora na drugo pitanje, u kojemu se od ispitanika tražilo da navedu primjer govora mržnje, istraživanje je identificiralo nekoliko značajnih grupa koje obuhvaćaju raznolike stavove među ispitanicima.

Ispitanici su često isticali rasističke primjere koji uključuju uvredljive izraze usmjerene prema određenim rasama ili etničkim skupinama, poput pogrđnih izraza "crnčugo" ili diskriminirajućih izjava temeljenih na boji kože ili etničkom porijeklu ("zadirkivanje osoba drugog etniciteta", "npr izraz 'crnjola' prema osobama negroidne rase", "cigani, crnci.", "izjava da je netko manje inteligentan zato što je pripadnik druge rase", "da su svi romi nesposobni", "Javno širenje pogresnih ili stereotipnih ideja o manjinama").

Nadalje, mnogo primjera odnosi se na homofobne komentare, odnosno izjave usmjerene prema LGBTQ+ zajednici ("upućivanje uvredljivih komentara osobi drugačije seksualne orijentacije", "Vrijeđanje gej osoba, židova i sl.", "homofobija", "homofobni komentari", "ubi pedera", "samo muskarac i žena bi trebali biti u braku", "Primjer govora mržnje bi bila izjava: ubij pedera, cigani su lopovi, feministice su nabrijane lezbe i treba im oduzeti platforme, zbog homoseksualnih ljudi će pasti stopa nataliteta, ako je žena na visokoj poziciji sigurno je došla tamo jer je nekome dala", "Gayevi ne zaslužuju imati prava").

Treća velika grupa obuhvaća odgovore koji ukazuju na negativne stavove prema migrantima, uključujući stereotipe, prijetnje terorizmom i optužbe za krađu poslova ("Vrijeđanje Nepalaca i ostalih pripadnika dalekoistočne kulture u Zagrebu", "ksenofobni komentari i izjave poput: Trebali bi ostati u svojoj zemlji umjesto da dolaze ovamo i uzimaju naše poslove", "Svi Nepalci su zmazani, neobrazovani, smrde i ne treba ih pustati u državu.", "Ubij cigana, govori protiv radnih imigranata", "nek se vrata odakle su došli (za imigrante)", "Govoriti da su migranti krivi za loše stanje u našoj državi").

Velik broj ponuđenih primjera povezan je sa seksizmom i seksističkim komentarima ("Vrijeđanje ženske osobe na tenlju izgleda ili stereotipa da je glulja od muškarca", "seksistički komentari", "Naprimjer kada student kaže da je netko dobio bolju ocjenu samo zato što je kolegica ili kolega lijepa/lijep i šarmantna/šarmantan pritom umanjujući njihov trud.", "govor usmjeren protiv žena", "Govor mržnje može se manifestirati kroz diskriminirajuće izjave ili ponašanje prema određenom rodu ili osobama određene seksualne orijentacije.").

Petu veliku grupu odgovora čini religijska diskriminacija te uključuje odgovore koji se odnose na vrijeđanje ili omalovažavanje na temelju vjerske pripadnosti, uključujući napade na vjerska uvjerenja ili klevete prema određenim vjerskim zajednicama ("Prema pripadnicima druge vjere, spola, rase, seksualnosti", "Vrijeđanje po rasnoj, vjerskoj, nacionalnoj ili bilo kojoj drugoj diskriminirajućoj osnovi", "Razni povici, vrijeđanje na socioekonomskoj nacionalnoj vjerskoj razini", "Vrijeđanje nekoga na temelju njegove vjere", "Nazivanje vjernika "zatucanima" zbog određenih stavova", "Homofobija, mizoginija, rasizam, antisemitizam, islamofobija... u bilo kojem okruženju, naročito javnim ustanovama", "Kada netko koristi uvredljive izraze prema nečijoj religiji ili vjerskim uvjerenjima, to smatram primjerom govora mržnje.").

Posljednja široka grupa obuhvaća raznolike odgovore koji se odnose na prijetnje nasiljem, psovanje, vrijeđanje i isključivanje, predstavljajući općeniti spektar negativnog izražavanja ("Bilo kakav način vrijeđanja ili omalovažavanja druge strane", "psovanje osobe", "vrijeđanje, nanošenje zla", "bilo kakav način negativnih komentara upucene drugim osobama", "psovanje", "Osnivanje grupa na Facebooku koje se odnose na mržnju prema određenoj skupini", "mrzim te", "omalovažavanje studenata s poteškoćama").

U trećem pitanju od ispitanika se tražilo da svojim riječima definiraju govor mržnje. Analiza odgovora ispitanika ukazuje na raznolike percepcije i doživljaje ovog fenomena. U daljnjem tekstu sumiram dobivene odgovore. Govor mržnje predstavlja verbalni ili pismeni izraz koji, prema odgovorima ispitanika, ima suštinsku povezanost sa širenjem netolerancije, predrasuda i omalovažavanjem određenih društvenih skupina. Ova definicija sugerira da govornik kroz svoje riječi ili pisanje nastoji stvoriti neprijateljsko ozračje prema određenim skupinama, često bazirano na različitostima u mišljenjima, vjeri, spolu ili drugim karakteristikama.

Cilj govora mržnje, kako ga definiraju ispitanici, često uključuje namjerno nanošenje štete ili povrede nekome. Umjesto upotrebe racionalnih argumenata, govornik poseže za uvredama i omalovažavanjem kao sredstvima izražavanja. To ukazuje na emocionalnu dimenziju govora mržnje, gdje je naglasak na štetnosti i povredi.

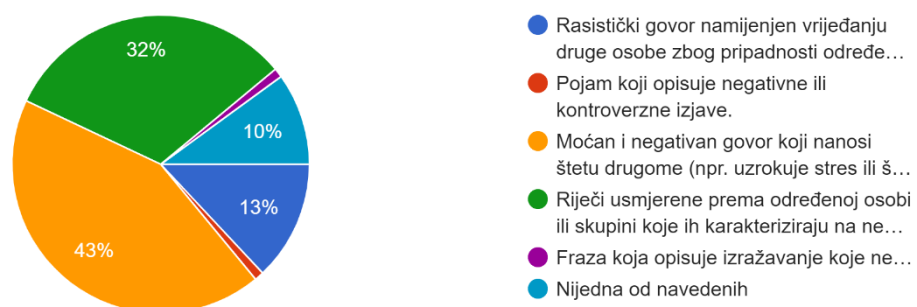
Osnovne karakteristike govora mržnje, kako ga percipiraju ispitanici, uključuju ocrnjivanje i stavljanje određene skupine u nepovoljan položaj. Frustrirani i ljut govor često se spominje kao oblik govora mržnje, ističući emocionalnu napetost u izražavanju. Govornik često usmjerava svoje izjave prema "različitima" ili određenoj skupini ljudi, što potiče podjelu i neprijateljstvo.

Vrste govora mržnje, prema percepciji ispitanika, manifestiraju se kroz neke kategorije kao što su rasa, spol, vjera ili seksualna orijentacija koristeći se stereotipima i vrijeđanjem na temelju osobnih karakteristika. Ovo ukazuje na generaliziranje i korištenje predrasuda kao sredstva izražavanja mržnje.

Posljedice govora mržnje, prema ispitanicima, mogu rezultirati svađama, raskolima i neprijateljstvom unutar zajednice, ali i nanijeti ozbiljnu štetu psihičkom i fizičkom zdravlju pojedinaca ili skupina. Ove negativne posljedice jasno pokazuju duboki utjecaj govora mržnje na društvo.

U ovome dijelu postavila sam još jedno pitanje, ali zatvorenog tipa, kako bih dobila neke kvantitativne odgovore o govoru mržnje. Pitanje je od ispitanika tražilo da označe jednu od ponuđenih definicija za koju smatraju da najbolje odgovara definiciji koju su sami ponudili u prethodnom pitanju (Slika 33).

Koja od sljedećih definicija najviše odgovara Vašoj definiciji govora mržnje koju ste ponudili?
100 odgovora

Slika 33

Najveći udio ispitanika (43 %) označio je definiciju: "Moćan i negativan govor koji nanosi štetu drugome (npr. uzrokuje stres ili štetu, dovodi do isključivanja...)" (Slika 33).

U zaključku, analiza dobivenih odgovora na otvorena pitanja o govoru mržnje odražava duboku povezanost s emocionalnim aspektima, namjerom nanošenja štete i izražavanjem predrasuda, što je potvrđeno definicijom koju je većina označila u posljednjem pitanju o govoru mržnje.

12. Rasprava

Mnogo sam pričala o slobodi govora i potencijalnim prijetnjama istoj, ali je li sloboda govora u visokom obrazovanju zaista u opasnosti? Ovo je istraživanje pokazalo da se 95 % studenata osjeća ugodno dijeliti svoja mišljenja na fakultetu izvan predavanja, dok se 60 % osjeća ugodno dijeliti svoje mišljenje na predavanju. Rezultati istraživanja Duffy i sur. (2022. prema Malcolm i sur., 2023) otkrili su pozitivnu sliku studentskih stavova prema slobodi govora. Pokazala je da se 80 % studenata osjeća slobodno izražavati svoja mišljenja na fakultetu, a rezultati novijeg istraživanja autora pokazuju identične nalaze (Malcolm, Duffy i Wollen, 2023). U mom istraživanju, od 68 ispitanika koji su se suzdržali u dijeljenju svojih ideja ili mišljenja na predavanju, čak 54,4 % je kao razlog navelo da su mislili da se profesor neće slagati s njima, 25 % da će im profesor dati nižu ocjenu, 4,4 % jer su mislili da će ih profesor prijaviti drugom djelatniku fakulteta zbog onoga što kažu, a jedan ispitanik (1,5 %) je napisao da je mislio da se njegovo mišljenje kosi s ideologijom fakulteta. Ove brojke potvrđuju da autoritet igra bitnu ulogu u odgojno-obrazovnom procesu, ali i da nosi određene moguće zlouporabe (Bognar i Matijević, 2002). Pedagoška klima institucije utječe na vrstu dijaloga koja će se odvijati između profesora i studenata te ovi rezultati ukazuju na potrebu za stvaranjem pedagoške klime koja podržava suradničke odnose i otvorenu komunikaciju između profesora i studenata (Stepanović i Đurmanov, 2015). Neki profesori možda uopće ne otvaraju prostor za slobodno izražavanje mišljenja na predavanjima. Jedan ispitanik napisao je da predavanja nisu namijenjena tome da studenti dijele svoje ideje i mišljenja, odnosno da nisu na taj način organizirana. Ovdje se treba uzeti u obzir fakultet koji student pohađa i koncept predavanja koje se možda prakticira u tom području. Na fakultetima različitih disciplina postoje razlike u konceptu predavanja i rasprava. Na primjer, na Filozofskom fakultetu predavanja često potiču spontane rasprave o temama, pružajući studentima mnogo prilika za izražavanje vlastitih mišljenja i ideja. Dapače, rasprava je ključna komponenta u procesu učenja i poučavanja. Međutim, na fakultetima matematičkog, tehničkog ili prirodoslovnog smjera predavanja su često drugačije strukturirana i manje podložna spontanim raspravama. Umjesto toga, naglasak je na poučavanju činjenica, teorija i praksi unutar tih disciplina. Studentima se pruža temeljito znanje i praktične vještine, ali prostor za izražavanje vlastitih mišljenja može biti ograničen.

Nastavno na odgovor studenta, iako se radi samo o jednoj osobi, otvara se pitanje koliko su profesori odgovorni za to uspijevaju li se studenti izražavati na nastavi. Hess i McAvoy (2015, prema Beck, 2019) dokazali su da su učitelji koji izbjegavaju rasprave skloni podcjenjivanju sposobnosti svojih učenika za sudjelovanje u smislenim raspravama, a možda je ista situacija i

sa sveučilišnim profesorima i njihovim studentima. Jedno od potencijalnih rješenja može se naći u nastavnom modelu CPI rasprava koje su osmišljene za učenike srednjih škola i fakulteta. Kroz ovaj model odabiru se aktualne kontroverzne teme te se učenike i studente poučava kako aktivno sudjelovati u demokratskim raspravama s drugima (Beck, 2019). Ipak, "strah" od profesora nije jedini razlog zbog kojeg se studenti suzdržavaju u dijeljenju mišljenja i ideja na predavanju. 11,8 % ispitanika mislilo je da će uvrijediti svoje kolege, a čak 36,8 % njih mislilo je da će ih kolege osuđivati. Poznato je da je utjecaj vršnjaka bitan kroz osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje, ali ne smije se zanemariti njegova važnost na fakultetu. Flynn (2009, prema Beck, 2019) je tako upozorio da percepcija vršnjaka o drugim kolegama utječe na njihovo sudjelovanje u raspravama na satu. Jedno drugo istraživanje provedeno u srednjim školama i na fakultetima pokazalo je da su se učenici i studenti koji podržavaju političke stavove ili ideologije koje bi većini mogli biti nepopularni često suzdržali od izražavanja kako bi izbjegli društvenu izolaciju ili ismijavanje (Journell, 2012, 2017, prema Beck, 2019). To objašnjava i Noelle-Neumannova (1993, prema Beck, 2019) teorija spirale šutnje koja tvrdi da se ljudi često odluče za šutnju kada misle da će se njihova mišljenja neprijateljski tretirati, čak i kada se okolina čini relativno sigurnom. Uzevši u obzir da je provedeno istraživanje pokazalo da čak 45 % studenata smatra upoznavanje ljudi i razvijanje prijateljstava najvažnijim dijelom fakultetskog obrazovanja, za očekivati je da studenti neće riskirati izreći nepopularno mišljenje pod cijenu društvene izolacije. Ovo se može dokazati i nalazima koje sam dobila na pitanjima o reakcijama na slobodno iznošenje mišljenja kolega. Stavimo li se u poziciju bilo kojeg od kolega koji su izjavili nešto uvredljivo, škodljivo, homofobno, rasistički ili nešto s čime se drugi studenti ne slažu, društvene posljedice su veoma očite. Studenti bi izbjegavali interakciju s takvim kolegama, komentirali to s drugim studentima, stvarali im neugodnost ili im čak rekli da šute. Stoga nije neosnovano pomisliti da je društveni aspekt jedan od najvažnijih faktora o kojima ovisi slobodno izražavanje studenata na fakultetu.

Mnogi radovi koje sam spomenula u teorijskom dijelu bave se problemom slobode govora na fakultetima kroz prizmu političke opredijeljenosti (Norris, 2020; Malcolm, 2021). Čak i originalno istraživanje koje sam preuzela često prikazuje rezultate kroz takvu političku prizmu. Norris (2020) spominje kako mnogi konzervativci smatraju da liberali vladaju akademskim svijetom te guše konzervativne perspektive i tjeraju studente da usvoje politički korektne stavove. Ovo je istraživanje je pokazalo da u njegovu uzorku zaista ima više studenata na lijevom političkom spektru. Unatoč tome, ne postoje velike razlike u odgovorima studenata različitih političkih orijentacija o vlastitoj slobodi govora. Originalno istraživanje pokazalo je

da su vrlo liberalni studenti za 14 postotnih bodova skloniji osjećati se ugodno izražavajući svoja mišljenja na predavanju nego njihovi vrlo konzervativni kolege (FIRE, 2017). U momentu istraživanja vrlo lijevo pozicionirani studenti u jednakom se omjeru osjećaju ugodno dijeliti svoja mišljenja i ideje tijekom predavanja kao njihovi vrlo desno pozicionirani kolege. 82,35 % studenata koji su se pozicionirali lijevo se osjeća ugodno dijeliti svoje ideje i mišljenja na predavanju, dok se 57,14 % njihovih desno pozicioniranih kolega osjeća tako. Ipak, situacija se mijenja kada uzmemo u obzir da se ugodno osjeća 43,75 % umjereno lijevo pozicioniranih studenata, a 66,66 % umjereno desno pozicioniranih. Razlozi zbog kojih nalazi variraju po svakom stupnju na skali političke orijentiranosti mogu biti različiti. Recimo, kulturni i društveni kontekst u kojemu studenti žive i formiraju svoje političke stavove mogu imati značajan utjecaj na njihovu percepciju izražavanja. U društvima u kojima se odobrava pluralizam mišljenja i potiče se rasprava postoji veća vjerojatnost da će se studenti osjećati slobodno izražavati svoje mišljenje. Također, politička klima na fakultetu može utjecati na percepciju slobode govora među studentima. Ovisno o fakultetu koji pohađaju i dominantne političke stavove koji tamo vladaju, student se može osjećati manje ugodno ukoliko se njegovi stavovi ne poklapaju s dominantnima. Mill (2013, prema Thompson, 2021) smatra javni prostor mjestom na kojemu se uvijek nalazi više perspektiva, "ispravnih" i "pogrešnih" mišljenja. Pošto živimo u demokratskom društvu, moramo osvijestiti svoju ulogu u stvaranju narativa. Kant (1782, prema Thompson, 2021) drži da je veoma bitno svoje argumente predstavljati široj publici jer izolirano razmišljanje ne može identificirati vlastite pogreške. Ovo je istraživanje pokazalo da su studenti itekako svjesni važnosti pružanja platforme različitim perspektivama, a to pokazuje nalaz da je 86 % ispitanika prisustvovalo predavanju s gostom predavačem, a čak 80,3 % ispitanika koji su prisustvovali takvom događaju, promijenilo je barem jedno mišljenje, stav ili perspektivu nakon predavanja. Giroux (1995) kaže da su ključna pitanja koja si trebamo postaviti uče li studenti kritički razmišljati, uključuju li se u veće društvene probleme, preuzimaju li rizike i razvijaju li osjećaj društvene odgovornosti i građanske hrabrosti. Istraživanjem sam potvrdila da je većina studenata koji su sudjelovali u ovome istraživanju aktivno uključena u prakticanje vlastite i podupiranje tuđe slobode govora. Kada bi na fakultet došao gost predavač s čijim mišljenjima, idejama i stavovima se ne slažu, 49 % ispitanika bi prisustvovalo događaju, a 31 % bi izrazilo svoje stavove tijekom dijela s pitanjima i odgovorima. Ovo pokazuje da su studenti svjesni potrebe za ovakvim događajima te su spremni iskoristiti priliku koja se pruža za otvorenu raspravu koja preispituje stavove s kojima se ne slažu. Davids (2021) tvrdi da je upravo to najbitnija stvar studentskog i fakultetskog iskustva, aktivno uključivanje i rasprava. Ovo se može povezati s pojmom deliberacije na kojoj se temelji teorija diskursa demokracije

Jurgena Habermasa (1996, prema Leiviska, 2021) jer na ovaj način studenti uče kako odgovorno koristiti svoju slobodu govora i upoznaju se s pravilima legitimne demokratske rasprave. Ono što bi moglo biti zabrinjavajuće je činjenica da određen broj studenata pokazuje potencijalnu indiferentnost prema pitanjima slobode govora, vlastite ili tuđe. Naravno, ponekad je i nedostatak reakcije ili iznošenja mišljenja prakticiranje slobode govora, ali smatram da postoji razlika između takve prakse i nezainteresiranosti za temu. Primjer za pokazivanje nezainteresiranosti može se naći u odgovorima na pitanje ispitanicima jesu li ikada prisustvovali događaju s gostom predavačem. Od 14 ispitanika koji nikad nisu prisustvovali događaju s gostom predavačem, njih 7 odgovorilo je da nisu bili zainteresirani za bilo koji događaj. Dakako, razlog tome može biti da za vrijeme njihova studiranja nije gostovao nijedan predavač koji im je bio zanimljiv, ali smatram da su šanse za time male s obzirom na to da su svi ispitanici s ovim odgovorom na višim godinama fakulteta (četvrtoj, petoj i šestoj), pa je samim time broj različitih predavača koji su gostovali na njihovim fakultetima za vrijeme njihova studiranja veći nego bi bio da su ispitanici na prvoj godini fakulteta. Na pitanje koji je razlog zbog kojeg bi fakultet ili sveučilište trebalo povući poziv gostu predavaču, jedan ispitanik je odgovorio da ga ne zanima. Iako se radi o malenom broju studenata, ovo ipak ukazuje na postojanje tih studenata, a meni se javlja pitanje ukoliko ih je samo nekolicina ispunila moju anketu s ovakvim odgovorima, koliko ih je koji upravo zbog nezainteresiranosti za problem i generalne indiferentnosti nisu ni otvorili anketni upitnik.

U originalnom istraživanju, čak 92 % studenata se slaže da su dolasci gostiju predavača na fakultete važan dio studentskog iskustva. U mome istraživanju taj postotak je skoro isti (95 %). Ipak, kada je riječ o povlačenju poziva gostima predavačima, većina ispitanika (65 %) slaže se da postoje slučajevi u kojima bi se trebao povući poziv gostu predavaču. U originalnom istraživanju, ovdje se pokazala velika razlika između različitih političkih orijentacija; tri četvrtine vrlo liberalnih studenata (78 %) i manje od polovice vrlo konzervativnih studenata (38 %) podržavaju povlačenje poziva gostujućem govorniku u određenim situacijama. U mome istraživanju 77,77 % vrlo lijevo orijentiranih studenata i 55,55 % vrlo desno orijentiranih studenata podržava povlačenje poziva gostima predavačima u određenim situacijama, što ukazuje na manju razliku u stavovima između studenata različitih političkih orijentacija u Hrvatskoj negoli je to slučaj u SAD-u. Najčešći razlog zbog kojeg studenti smatraju da bi se gostu predavaču trebao povući poziv je ukoliko je sudjelovao u nečasnom ponašanju vezanom za njegovu struku ili u kriminalnoj aktivnosti (63 %), a na drugom mjestu je ukoliko je izjavio diskriminirajuće ili uvredljive komentare (55 %). Ovaj nalaz može se povezati s teorijom

Jeremyja Waldroma (2012, prema Behrent, 2019) koja tvrdi da Sveučilište ima zaštitnu ulogu te da, kao i cijelo društvo, mora temeljiti svoje vrijednosti na "javnom dobru inkluzivnosti" (str. 34), a svaka izjava koja prijeti tome predstavlja namjerno oštećenje društva te prijeti demokraciji. Scott (2018) ipak smatra da fakulteti trebaju biti mjesto na kojemu svi imaju priliku doživjeti raznolika iskustva, uključujući i negativna, kako bi se naučili suprotstaviti. Ipak, smatram da je nepromišljeno govoriti kako svi na fakultetu trebaju biti otvoreni za kritiku i različita iskustva kada pojedine društvene skupine povijesno doživljavaju više negativnih iskustava od drugih, a to je nešto što se mora uzeti u obzir kako bismo osvijestili da nisu svi u istoj startnoj poziciji kada dođu na fakultet. Ovdje se otvara pitanje sigurnih prostora koji su bili goruća tema u Ujedinjenom Kraljevstvu te su od 2017. godine čak postali novčano kažnjivi pod obrazloženjem da guše mogućnost za raspravom i slobodu govora (Hill, 2020). Levinas (1998, prema Hill 2020) zagovara pristup slobodi govora koji uključuje pažljivo slušanje drugih i prepoznavanje njihove perspektive kako bismo potaknuli dijalog, umjesto da se usredotočimo isključivo na izražavanje vlastitih stavova. Iz ove perspektive nije dovoljno samo imati pravo na slobodu govora, već je potrebno razumjeti kako ona može utjecati na marginalizirane skupine. Stoga je važna ravnoteža između univerzalnih principa poput slobode govora i odgovornosti prema pojedincima koji nisu u mogućnosti da ih se čuje, a sigurni prostori pružaju mjesto upravo za to. Iako je veoma malen broj ispitanika naveo da se ne osjećaju ugodno dijeliti svoje ideje i mišljenja izvan predavanja (5 %) ili da su se suzdržali od dijeljenja u vremenu izvan predavanja (9 %), javlja se pitanje bi li se ti ispitanici osjećali sigurnije i dijelili svoje ideje izvan predavanja bez zadržke ukoliko bi se uveli sigurni prostori, čime bi se smanjio i ukupni broj studenata koji se ne osjećaju ugodno ili bi se moglo dogoditi upravo suprotno? S obzirom na to da je većina ispitanika heteroseksualne orijentacije (84 %), a samo mali postotak njih se osjeća suzdržano u dijeljenju mišljenja ili ideja izvan predavanja (8 %), postoji mogućnost da bi se taj postotak povećao nakon uvođenja sigurnih prostora. To bi se moglo dogoditi zbog straha od mogućeg neprimjerenog ili politički nekorektnog izražavanja, posebno u kontekstu povećane osjetljivosti na teme povezane s identitetom, seksualnom orijentacijom ili različitim društvenim pitanjima. Uvođenje sigurnih prostora može potencijalno povećati svijest o potrebama manjinskih grupa i osjetljivost na njihove perspektive, što bi moglo rezultirati većom pažnjom prema izražavanju koje se percipira kao politički korektno. To bi moglo dovesti do povećane samocenzure ili suzdržanosti u dijeljenju mišljenja, osobito među dominantnim društvenim skupinama koje mogu osjećati veći pritisak da budu osjetljive na različite perspektive.

Vežano uz prethodno spomenuto pitanje povlačenja poziva gostima predavačima, osim studentske perspektive i važnosti tog čina za demokraciju, voljela bih se dotaknuti značenja povlačenja poziva za same goste predavače. Jedan od važnih pojmova u današnjoj raspravi o slobodi govora je kultura otkazivanja. Ukoliko gostu predavaču poziv bude povučen, to sa sobom nosi i određene profesionalne posljedice. Praksa otkazivanja danas se odvija putem društvenih mreža na kojima se informacije šire brzinom svjetlosti. Isto tako, one se mogu koristiti kako bi se osobama oštetila reputacija ili okončala karijera. Kultura otkazivanja uključuje i bojkote ili odbijanje promoviranja njihovog rada, što također sa sobom nosi posljedice. Iako je više od polovice studenata izjavilo da se slaže da postoje slučajevi kada bi se gostima predavačima trebao povući poziv, ostalih oblika otkazivanja nema toliko puno. Samo 3 % ispitanika objavilo bi o predavaču ili događaju s kojim se ne slažu na društvenim mrežama, 4 % bi uklonilo letke za događaj, dok bi njih 18 % bojkotiralo taj događaj. Sve ove akcije mogu rezultirati gubitkom povjerenja studenata ili kolega u predavača, što može narušiti njegovu reputaciju unutar akademske zajednice te otežati daljnju suradnju ili napredovanje u karijeri. No, promišljanja radi, ako je gostu predavaču povučen poziv jer je izrekao diskriminatorne izjave na nekom javnom nastupu, treba li uopće smatrati nepravednim ako zbog toga snosi neke od navedenih profesionalnih posljedica? Iako je sloboda govora važna vrijednost, ona ne podrazumijeva slobodu od odgovornosti za posljedice svojih riječi.

Zaključno, istraživanje slobode govora na fakultetima donosi složenu sliku stavova i percepcija studenata, ali i naglašava važnost osiguranja otvorenog i poticajnog okruženja za dijalog. Rezultati ankete jasno pokazuju da, iako se većina studenata osjeća slobodno izražavati na fakultetu, postoje i prepreke zbog kojih se mogu suzdržati od aktivnog sudjelovanja u raspravama. Autoritet profesora, strah od osude vršnjaka te opća indiferentnost prema temi slobode govora samo su neki od čimbenika koji oblikuju studentske stavove. Pristup slobodi govora treba uravnotežiti s poštovanjem prema različitim perspektivama i osiguravanjem sigurnih prostora za izražavanje mišljenja, osobito u kontekstu osjetljivih tema. Dok je sloboda govora važna, ne smije se zanemariti odgovornost za riječi i moguće posljedice koje one nose. Uvođenje sigurnih prostora može biti korak prema stvaranju inkluzivnog okruženja, ali isto tako može potaknuti samocenzuru ili suzdržanost u izražavanju, posebno među dominantnim društvenim skupinama. Konačno, pitanje povlačenja poziva gostima predavačima ne samo da ima posljedice za goste, već može utjecati i na kulturu otkazivanja koja se sve više pojavljuje u društvu. Stoga je važno pronaći ravnotežu između zaštite slobode govora i odgovornosti za izrečene riječi kako bismo osigurali otvorenu i poštnu raspravu unutar akademske zajednice.

U sljedećem poglavlju, detaljnije ću analizirati implicirane zaključke istraživanja te ponuditi smjernice za daljnja istraživanja.

13. Zaključak

U ovom poglavlju analizirat ću ključne nalaze i njihove implikacije. Nakon toga ću se dotaknuti ograničenja istraživanja te na kraju navesti nekoliko prijedloga za buduća istraživanja.

Percepcija ispitanika o vlastitoj slobodi govora pokazuje da se većina ispitanika osjeća ugodno u dijeljenju svojih ideja na predavanjima. Međutim, istovremeno, više od polovice ispitanika izjavilo je da su se suzdržali od iznošenja svojih ideja barem jednom na predavanju. Ovi rezultati ukazuju da postoji disonanca između osjećaja ugodnosti u dijeljenju vlastitih ideja na predavanjima i stvarne prakse iznošenja mišljenja. Ako se većina studenata osjeća ugodno u dijeljenju svojih ideja, ali se ipak suzdržava od toga, to može ukazivati na postojanje nekih nejasnoća ili prepreka u akademskom okruženju koje ograničavaju slobodu izražavanja.

Reakcije na slobodno iznošenje mišljenja kolega također su zanimljive. Pokazalo se da većina ispitanika izražava suglasje kada se slažu s izrečenim, dok manje od trećine ispitanika izražava svoje mišljenje kada se snažno ne slažu s izrečenim. Ovo sugerira da postoji tendencija izbjegavanja konflikta ili kontroverznih tema. To može ukazivati na nedostatak otvorenosti ili tolerancije prema mišljenjima s kojima se ne slažemo i potrebu za promicanjem otvorenog dijaloga i razmjene različitih stavova. Također, većina ispitanika pokušava razumjeti gledište osobe s kojom se načelno ne slaže, ali taj broj opada kada osoba s kojom se ne slažu iznosi konkretna negativna stajališta, npr. rasističke ili homofobne stavove. Iz ovoga se može zaključiti da bi mogla postojati veća tolerancija prema različitim mišljenjima koja nisu specificirana te predstavljaju široku kategoriju, dok se konkretna predrasudna mišljenja, npr. homofobna percipiraju kao neprihvatljiva. Ovo može ukazivati na promjenu društvenih normi i povećanu senzibiliziranost o pitanjima ljudskih prava i jednakosti, što rezultira manjom sklonosti prema razumijevanju stavova koji se percipiraju kao diskriminatorni ili štetni.

Dolasci gostiju predavača na fakultet pokazali su se veoma važnima za iskustvo studiranja, prema mišljenju studenata. Nalazi sugeriraju važnost promicanja i razmjene raznolikih perspektiva, ideja i iskustava u akademskom okruženju te služe kao pokazatelj obrazovnim ustanovama da omogućavaju, podržavaju i razvijaju tu razmjenu.

Kada je riječ o govoru mržnje, dobivena je definicija koju su ispitanici najviše povezali s tim pojmom. Gotovo polovica ispitanika definirala je govor mržnje kao "moćan i negativan govor koji nanosi štetu drugome". Ovo sugerira snažnu osudu i svijest studenata o negativnim posljedicama takvog govora.

Rezultati istraživanja općenito ukazuju na kompleksnost percepcije slobode govora, reakcija na iznošenje mišljenja, važnost gostujućih predavača te razumijevanje i definiranje govora mržnje u studentskoj populaciji. Ograničenja dosegnutog uvida uključuju smanjeni opseg istraživanja u vidu broja ispitanika te specifičnost metodologije, pri čemu bi možda bilo korisno koristiti dubinske intervjuje za ovakvu vrstu istraživanja. Oni bi omogućili bolje razumijevanje subjektivnih iskustava i razmišljanja ispitanika, što bi doprinijelo širem i dubljem sagledavanju teme. Istraživanje je provedeno na studentima devet odabranih fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, što ograničava općenitost i generalizaciju nalaza na cijelu populaciju studenata u Hrvatskoj ili šire. Veći uzorak ispitanika i produženi vremenski period istraživanja mogli bi poboljšati kvalitetu rezultata pružajući širu i dublju perspektivu na analiziranu temu. Također, korištenje ankete putem softvera *Google Forms* ograničava dostupnost istraživanja samo na studente s pristupom internetu i elektroničkim uređajima, što može isključiti određene skupine studenata koji nemaju pristup. Iako je korištena anketa bila prikladna za prikupljanje podataka od većeg broja ispitanika, postoji mogućnost pristranosti ili nepreciznosti u samoprocjeni, što može utjecati na pouzdanost rezultata. Osim toga, trajanje ispunjavanja upitnika od dvadeset minuta može dovesti do umora ispitanika ili manje pažnje tijekom davanja odgovora, što također može utjecati na kvalitetu podataka. Nadalje, iako su minimalne promjene napravljene na originalnom američkom upitniku kako bi se prilagodio hrvatskom kontekstu, postoji mogućnost da prilagodbe nisu u potpunosti uklonile kulturne i jezične razlike između SAD-a i Hrvatske, što može utjecati na interpretaciju odgovora i rezultata. Na kraju, treba imati na umu da su svi navedeni faktori ograničenja i dalje relevantni za interpretaciju rezultata istraživanja i formuliranje zaključaka. Svaki od ovih faktora može utjecati na točnost, pouzdanost i valjanost dobivenih nalaza. Kako bi se smanjio utjecaj ovih ograničenja, buduća istraživanja mogla bi razmotriti različite metodološke pristupe ili proširiti uzorak ispitanika na više fakulteta ili čak na različite sveučilišne sustave. Također bi bilo korisno provesti dodatne analize kako bi se potvrdila konzistentnost i pouzdanost dobivenih rezultata.

Tema slobode govora i dalje je nedovoljno istražena, posebice na području Hrvatske. Shodno tome, imam nekoliko prijedloga za daljnje istraživanje ove teme. Istraživanje se može proširiti uključivanjem perspektive nastavnika i profesora, gdje bi fokus bio na identificiranju zajedničkih točaka i razlika između percepcija, stavova i iskustava. Također bi bilo zanimljivo razmotriti kako se sloboda govora mijenja u različitim kontekstima unutar visokoškolske nastave. Analiza konteksta mogla bi uključivati usporedbu stavova studenata u različitim disciplinama, usporednu analizu iskustava u online i tradicionalnim oblicima nastave te

razmatranje varijacija unutar kolegija. Istraživanje bi moglo identificirati specifične situacije ili predmete gdje se sloboda govora percipira drugačije te kako se kontekstualne promjene odražavaju na percepciju slobode govora. Nadalje, bilo bi dobro analizirati promjene u stavovima studenata o slobodi govora koristeći podatke iz više vremenskih razdoblja, odnosno ponoviti istraživanje u različitim vremenskim razdobljima s ciljem identificiranja trendova u pojedinim vremenskim razdobljima. Još jedan prijedlog je istražiti kako politički događaji i promjene u političkoj klimi, kao i promjene vlasti, utječu na percepciju i izražavanje slobode govora među studentima. Fokus ovog istraživanja može biti u vremenima političkih tenzija i njihovog odraza unutar visokoškolskih ustanova. Razlike u regionalnim uvjetima mogu pridonijeti raznolikosti stavova o slobodi govora, a to bi se moglo detaljno istražiti usporedbom stavova studenata na različitim geografskim područjima u Hrvatskoj. Proučavanje kurikuluma i praksi nastave u visokoškolskim ustanovama omogućilo bi bolje razumijevanje kako se pitanje slobode govora integrira u obrazovni sustav, a istraživanje bi omogućilo identificiranje ključnih tema, metoda podučavanja i eventualnih praznina u obuhvaćanju slobode govora. Također, trebalo bi istražiti provode li se posebni programi ili edukacije za nastavnike i profesore na tu temu te na koji način. Nadalje, moglo bi se istražiti kako mediji i medijsko obrazovanje utječe na stavove o slobodi govora među studentima tako da se istraži povezanost između medijskih sadržaja, medijske pismenosti i stavova studenata o slobodi govora, pružajući tako bolji uvid u tu kompleksnu dinamiku. Naposljetku, bilo bi zanimljivo uključiti i surađivati s visokoškolskim institucijama, studentskim organizacijama ili nevladinim organizacijama koje se bave slobodom govora. Ova suradnja mogla bi uključivati intervjue, zajedničke radionice ili analizu relevantnih dokumenata kako bi se dobile različite perspektive.

Za kraj, kroz cijeli proces pisanja rada i provođenja istraživanja naučila sam bogatstvo novih stvari. Osim akademskih spoznaja, stekla sam dublje razumijevanje kulturnih i pravnih aspekata slobode govora, razlike u američkom i europskom pristupu, razloge zbog kojih su nastali određeni dokumenti, tijek misli pojedinih stručnjaka u tom polju, odaziv studenata na ovakva pitanja i predanost pojedinaca slobodi govora. Stvaranje ovog rada je bilo izazovno, ali istovremeno i nevjerojatno zanimljivo. Postavljanje slobode govora u kontekst visokog obrazovanja pružilo mi je novu perspektivu na ovu temu, naglašavajući njezinu važnost za odgoj i razvoj mladih intelektualaca. Također, smatram da je istraživanje naglasilo važnost promišljanja o slobodi govora unutar obrazovnog sustava te potrebu za daljnjim istraživanjem i promicanjem ove ključne vrijednosti. Nadam se da će ovo potaknuti daljnju raspravu i nova

istraživanja o raznim aspektima slobode govora te da će doprinijeti izgradnji tolerantnijeg i poštovanja vrijednog društva, gdje se cijeni raznolikost mišljenja i slobodna razmjena ideja.

Literatura

Beck, T. A. (2019). Managing an unpopular opinion in a controversial political issue discussion, *Theory & Research in Social Education*, 47:2, 205-227, DOI: 10.1080/00933104.2018.1551165

Behrent, M. C. (2019). A tale of two arguments about free speech on campus. *Academe*, 105(1), 31–36. <https://www.jstor.org/stable/26606309>

Bognar, L. i Matijević M. (2002). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.

Clark, M. D. (2020). “Drag Them: A Brief Etymology of So-Called ‘Cancel culture’.” *Communication and the Public* 5 (3–4): 88–92. doi:10.1177/2057047320961562.

Commission on security and cooperation in Europe. Preuzeto s: <https://www.csce.gov/issue/freedom-speech-and-expression> (Pristupljeno 20.9.2023.)

Cooper, N. (2018). Unpopular Opinions. Preuzeto s: <https://nicolecoop.medium.com/unpopular-opinions-ac5534292296> (Pristupljeno: 5.9.2023.)

Deb, S. i Peters, J. W. (2018). New Yorker Festival Pulls Steve Bannon as Headliner Following High-Profile Dropouts. Preuzeto s: <https://www.nytimes.com/2018/09/03/arts/bannon-new-yorker-festival-remnick.html> (Pristupljeno: 5.10.2023.)

deliberacija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 24. 10. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=14374>>.

Donlevy, J & Gereluk, D. & Brandon, J. (2019). *Trigger Warnings, Freedom of Speech, and Academic Freedom in Higher Education*.

Europska unija. (2016). Povelja Europske unije o temeljnim pravima. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=RO> (Pristupljeno: 1.10.2023.)

FIRE. (2017). *SPEAKING FREELY: What Students Think about Expression at American Colleges*. *The Foundation for Individual Rights in Education*. Preuzeto s: <https://www.thefire.org/sites/default/files/2017/10/11091747/survey-2017-speaking-freely.pdf> (pristupljeno: 1.12.2023.)

"Gag rule." Merriam-Webster.com Dictionary, Merriam-Webster, Preuzeto s: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/gag%20rule>. (Pristupljeno: 5.10.2023.)

Giroux, H. (2003). "Public Pedagogy and the Politics of Resistance: Notes on a Critical Theory of Educational Struggle." *Educational Philosophy and Theory* 35 (1): 5–16. doi:10.1111/1469-5812.00002.

Giroux, H. A. (1995). Teaching in the Age of "Political Correctness", *The Educational Forum*, 59:2, 130-139, DOI: 10.1080/00131729509336380

Gross, D. A. (2021). Peter Singer is committed to controversial ideas. Preuzeto s: <https://www.newyorker.com/culture/the-new-yorker-interview/peter-singer-is-committed-to-controversial-ideas> (Pristupljeno: 5.10.2023.)

Harel, A. (2012). Freedom of speech. In *The Routledge Companion to Philosophy of Law* (pp. 599-617). Routledge.

Harris, S. (2014). 'Disinvitation Season' Hits a New Low at Brandeis University. Pruzeto s: <https://www.thefire.org/news/disinvitation-season-hits-new-low-brandeis-university> (Pristupljeno: 5.10.2023.)

Hill, D. W. (2020). Communication as a moral vocation: Safe space and freedom of speech. *The Sociological Review*, 68(1), 3-16.

Hooks, A. (2020). Cancel culture: Posthuman hauntologies in digital rhetoric and the latent values of virtual community networks. Unpublished Master's Thesis, The University of Tennessee at Chattanooga.

Hrvatski sabor. (2014). Ustav Republike Hrvatske. Preuzeto s: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/stories/ustav/ustav%20republike%20hrvatske%20prociscen%20tekst%20%202014.pdf> (Pristupljeno: 1.10.2023.)

Hrvatski Sabor. (2022). Zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti. Preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2022_10_119_1834.html (Pristupljeno: 1.10.2023.)

Hrvatsko debatno društvo. Sloboda govora. Preuzeto s: <https://hdd.hr/2018/10/26/sloboda-govor/> (Pristupljeno 20.7.2023.)

Kamola, I. (2019). Dear administrators: To protect your faculty from right-wing attacks, follow the money. *Journal of Academic Freedom*, 10, 1-24.

kategorički imperativ. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno: 28. 8. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=30862>>.

Kimizoglu, I., & Vespa, M. (2023). Survey on Academic Freedom, Institutional Autonomy and Academic Integrity from a Student Perspective. *European Students' Union*.

Knežević, R. (2010). Politička korektnost: povijest i značenje pojma. *Političke analize*, 1 (4), 34-37. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/102761>

Leiviskä, A. (2021). A discourse theoretical model for determining the limits of free speech on campus. *Educational Philosophy and Theory*, 53(11), 1171-1182.

Liz Jackson (2021) Academic freedom of students, *Educational Philosophy and Theory*, 53:11, 1108-1115, DOI: 10.1080/00131857.2020.1773798

Malcolm, F. (2021). Silencing and freedom of speech in UK higher education. *British Educational Research Journal*, 47(3), 520-538.

Malcolm, F., Duffy, B., & Wollen, C. (2023). Freedom of speech in UK higher education. King's College London. Preuzeto s: <https://www.kcl.ac.uk/policy-institute/assets/freedom-of-speech-in-uk-higher-education.pdf> (Pristupljeno: 11.12.2023.)

Merriam-Webster. (n.d.). Cancel culture. In Merriam-Webster.com dictionary. Preuzeto s: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/cancel%20culture> (Pristupljeno: 7.8.2023.)

Mill, J. S. (1912). O slobodi. IK Crveni Ibis.

Moss, B. (2021). Controversial professor Jordan Peterson to return to Cambridge after being disinvited in 2019. Preuzeto s: <https://www.varsity.co.uk/news/22119> (Pristupljeno: 5.10.2023.)

"No platforming". Cambridge dictionary. Preuzeto s: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/no-platforming> (Pristupljeno: 5.9.2023.)

Norris, P. (2020). Closed Minds? Is a 'Cancel culture' Stifling Academic Freedom and Intellectual Debate in Political Science? Faculty Research Working Paper Series, RWO20-025, <https://www.hks.harvard.edu/publications/closed-minds-cancel-culture-stifling-academicfreedom-and-intellectual-debate> (Pristupljeno: 25.5.2023.)

"Safe space." Merriam-Webster.com Dictionary, Merriam-Webster, Preuzeto s: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/safe%20space>. (Pristupljeno: 5.10.2023.)

Scott, J. W., & Moyers, B. (2018). Academic freedom and free speech on campus. *Academe*, 104(1), 19–23. <http://www.jstor.org/stable/26407788>

"Silencing". Cambridge dictionary. Preuzeto s: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/silencing> (Pristupljeno: 24.10.2023.)

Šimunija, J. (2022). Me Too pokret i zastupljenost žena u medijima: Kako iskorijeniti rodne stereotipe? Preuzeto s: <https://studentski.hr/vijesti/sims/me-too-pokret-i-zastupljenost-zena-u-medijima> (Pristupljeno: 4.10.2023.)

Steinbaugh, A. (2016). CSU Los Angeles Reverses Decision to Disinvite Ben Shapiro. Preuzeto s: <https://www.thefire.org/news/csu-los-angeles-reverses-decision-disinvite-ben-shapiro> (Pristupljeno: 5.10.2023.)

Stepanović, J. i Đurmanov, J. (2015). Pedagoška klima u kontekstu unapređivanja procesa odgoja i obrazovanja. *Život i škola*, LXI (2), 183-191. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/162169>

Thompson, C. (2021). Debating academic freedom. *Educational-philosophical premises and problems, Educational Philosophy and Theory*, 53:11, 1086-1096, DOI: 10.1080/00131857.2020.1773796

"Trigger warning". Oxford Learner's Dictionaries. Preuzeto s: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/trigger-warning> (Pristupljeno: 4.9.2023.)

UN. (1948). Opća deklaracija o ljudskim pravima Preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2009_11_12_143.html (Pristupljeno: 1.10.2023.)

UN. (1966). Međunarodni pakt o građanskim i političkim slobodama. Preuzeto s: https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/medjunarodni/medjunarodni_pakt_o_gradjanskim_i_politickim_pravima.pdf (Pristupljeno: 1.10.2023.)

Vijeće Europe. (2021). Europska konvencija o ljudskim pravima. Preuzeto s: https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/KONVENCIJA_ZA_ZASTITU_LJUDSKI_H_PRAVA_I_TEMELJNIH_SLOBODA_s_izmjenama_i_dopunama_iz_PROTOKOLA_br._15.pdf (Pristupljeno: 1.10.2023.)

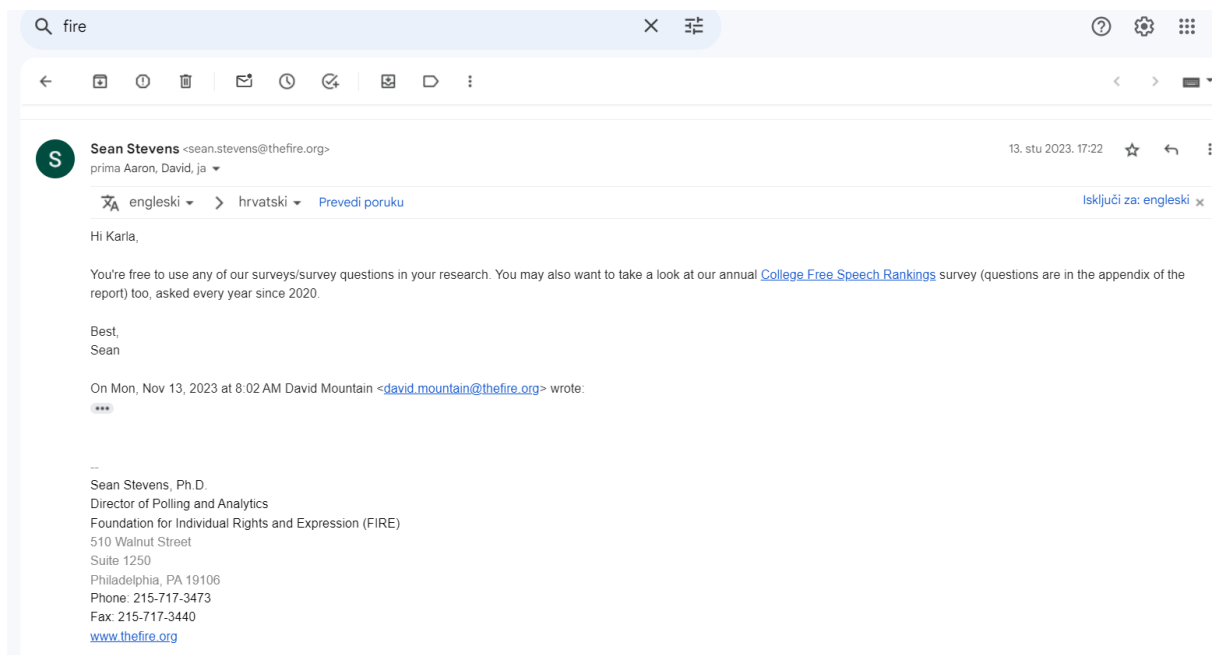
Vilović, G. (2011). Govor mržnje. Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku, 2(6), 68-70.

Wikipedia. Black Lives Matter. Preuzeto s: https://en.wikipedia.org/wiki/Black_Lives_Matter (Pristupljeno: 4.10.2023.)

Zembylas, M. (2023). The phenomenon of cancel culture through the social media: pedagogical implications for teacher education, *Pedagogy, Culture & Society*, DOI: 10.1080/14681366.2023.220219

Prilozi

Prilog 34. – suglasnost autora za korištenje anketnih pitanja

Prilog 35. – informativno pismo i anketni upitnik

Poštovani/Poštovana,

ispred Vas se nalazi anketni upitnik namijenjen studentima/studenticama Sveučilišta u Zagrebu. Ovim putem bih Vas zamolila za nekoliko trenutaka Vašeg dragocjenog vremena, kako biste iznošenjem svojih stavova i mišljenja pridonijeli mom istraživanju o perspektivi studenata o slobodi govora u visokome obrazovanju.

Ovaj anketni upitnik provodi se u svrhu izrade mog diplomskog rada pod naslovom *Perspektiva studenata o slobodi govora u visokome obrazovanju* na Filozofskom fakultetu u Zagrebu na studiju pedagogije i pod mentorstvom doc. dr. sc. Ane Širanović.

Anketom želim dobiti dublji uvid u percepciju, mišljenja i stavove ispitanika i ispitanica o slobodi govora na fakultetima. Sukladno tome, ne postoje točni ili netočni odgovori, već su sva promišljanja o navedenoj temi dobrodošla. Ispunjavanje ankete traje najviše 15 minuta. Anketni upitnik je u potpunosti anonimn, odgovori neće biti provjeravani ni na koji način, niti će u rezultatima istraživanja biti moguće povezati ih s osobnim identitetom ispitanika. Rezultati će biti pohranjeni do kraja izrade diplomskog rada i njegove obrane, nakon čega će svi podaci biti uništeni. Vaše sudjelovanje je u potpunosti dobrovoljno, a u svakom trenutku možete odustati. Anketa je prošla provjeru Etičkog povjerenstva Filozofskog fakulteta u Zagrebu koje je izdalo pozitivno mišljenje 21. prosinca 2023. godine.

Prelazak na ispunjavanje upitnika podrazumijeva da pristajete na sudjelovanje i korištenje Vaših odgovora u istraživanju. Važno je napomenuti da imate potpuno pravo na odustajanje od sudjelovanja u bilo kojem trenutku tijekom ispunjavanja ankete. Ukoliko odlučite odustati, Vaši odgovori neće biti uključeni u istraživanje, a Vaša odluka neće imati nikakvih negativnih posljedica.

Ako imate bilo kakvih pitanja ili nedoumica, ili ako želite dobiti uvid u rezultate istraživanja kontaktirajte izravno istraživačicu (mene) na e-mail: karlaleskur23@gmail.com

Unaprijed zahvaljujem na Vašem vrijednom doprinosu i izdvojenom vremenu.

Karla Leskur,

studentica 2. godine diplomskog studija pedagogije

Izrazi koji imaju rodno značenje u anketi se koriste u muškom rodu, a obuhvaćaju na jednak način sve rodove.

1. Generalno, koliko ste zadovoljni svojim iskustvom na fakultetu koji pohađate?

U potpunosti sam zadovoljan

Zadovoljan sam

Nisam zadovoljan

Uopće nisam zadovoljan

2. Generalno, koliko ste zadovoljni kolegijima koje pohađate na svom fakultetu?

U potpunosti sam zadovoljan

Zadovoljan sam

Nisam zadovoljan

Uopće nisam zadovoljan

3. Generalno, koliko ste zadovoljni studentskim aktivnostima koje se nude na Vašem fakultetu?

U potpunosti sam zadovoljan

Zadovoljan sam

Nisam zadovoljan

Uopće nisam zadovoljan

4. Koje od navedenih su tri najvažnije stvari koje želite steći svojim fakultetskim obrazovanjem? Želim... [odaberite tri]

Pripadati sveučilišnoj zajednici koja dijeli moje vrijednosti

Istraživati kontroverzna pitanja koristeći tvrdnje utemeljene na dokazima

Rasti i učiti u sigurnoj i ugodnoj okolini

Naučiti kako prikupljati i promišljeno koristiti dokaze koji bi podržali moje ideje

Bolje razumjeti kako cijeniti različitost

Razumjeti i procijeniti tuđe ideje, čak i kada se s njima NE slažem

Naučiti kako kontroverzne teme pretvoriti u smislene dijaloge

Biti ohrabren otvoreno dijeliti svoje ideje

Biti izložen različitim intelektualnim stajalištima

Istražiti mogućnost karijere nakon fakulteta

Razviti osobni identitet

Steći specifične vještine i znanja za buduću karijeru

Upoznati ljude i razviti prijateljstva

Postati bolji u pisanju analitičkih tekstova

Vidjeti svijet iz tuđe perspektive

5. Koje od navedenih su tri NAJMANJE važne stvari koje želite steći svojim fakultetskim obrazovanjem? Želim...[odaberite tri]

Pripadati sveučilišnoj zajednici koja dijeli moje vrijednosti

Istraživati kontroverzna pitanja koristeći tvrdnje utemeljene na dokazima

Rasti i učiti u sigurnoj i ugodnoj okolini

Naučiti kako prikupljati i promišljeno koristiti dokaze koji bi podržali moje ideje

Bolje razumjeti kako cijeliti različitost

Razumjeti i procijeniti tuđe ideje, čak i kada se s njima NE slažem

Naučiti kako kontroverzne teme pretvoriti u smislene dijaloge

Biti ohrabren otvoreno dijeliti svoje ideje

Biti izložen različitim intelektualnim stajalištima

Istražiti mogućnost karijere nakon fakulteta

Razviti osobni identitet

Steći specifične vještine i znanja za buduću karijeru

Upoznati ljude i razviti prijateljstva

Postati bolji u pisanju analitičkih tekstova

Vidjeti svijet iz tuđe perspektive

6. Aktivnosti u sklopu kolegija mogu pružati mnogo načina za izražavanje vlastitih ideja i mišljenja. Kako ste na kolegijima izrazili svoje ideje i mišljenja? [označite sve na koje se odnosi]

Rasprave u učionici

Prezentacije

Debate

Kreativno pisanje

Kratki radovi ili izvješća

Istraživački radovi

Rad u malim grupama ili grupni projekti

Kvizovi na nastavi

Ostalo

7. Na predavanjima se osjećam ugodno dijeliti svoje ideje i mišljenja.

U potpunosti se slažem

Slažem se

Ne slažem se

Nimalo se ne slažem

7.1. Na predavanjima ponekad podijelim svoje ideje i mišljenja iako mi to nije ugodno [ovo pitanje se otvara ukoliko je osoba na prethodno pitanje odgovorila Ne slažem se ili Nimalo se ne slažem]

U potpunosti se slažem

Slažem se

Ne slažem se

Nimalo se ne slažem

7.1.1. Koji od navedenih je bio razlog da ste podijelili svoje ideje ili mišljenja iako se niste osjećali ugodno to učiniti? [označite sve na što se odnosi] [Ovo pitanje se otvara ukoliko je osoba na prethodno pitanje 7.1. odgovorila U potpunosti se slažem ili Slažem se]

Morao sam sudjelovati u nastavi jer to utječe na moju ocjenu

Smatrao sam da je moja ideja ili mišljenje ispravno

Smatrao sam da je važno da drugi da čuju moju ideju ili mišljenje

Nitko drugi nije dijelio svoje ideje ili mišljenja

Htio sam ukazati na grešku koju je netko napravio

Htio sam iznijeti drugačiji pogled

Nisam se slagao s onime što su drugi govorili

Htio sam podržati ideju svog prijatelja ili kolege

Htio sam se zauzeti za drugog studenta koji nije mogao izraziti svoje ideje ili mišljenja

Htio sam se zauzeti za osobe koje pripadaju istoj rasnoj, etničkoj ili kulturnoj skupini kao ja

Ostalo [otvoreni odgovor]

8. Na predavanjima sam se suzdržao od dijeljenja svojih ideja ili mišljenja.

U potpunosti se slažem

Slažem se

Ne slažem se

Nimalo se ne slažem

8.1.Koji od sljedećih je bio razlog zbog kojeg ste se suzdržali u dijeljenju svojih ideja ili mišljenja na predavanju? [označite sve na koje se odnosi][Ovo pitanje se otvara ukoliko je osoba na prethodno pitanje odgovorila U potpunosti se slažem i Slažem se]

Mislio sam da sam možda u krivu ili u zabludi

Mislio sam da ću uvrijediti svoje kolege

Mislio sam da će me kolege osuđivati

Mislio sam da će me kolega prijaviti djelatniku fakulteta zbog onoga što kažem

Mislio sam da se profesor neće slagati sa mnom

Mislio sam da će me profesor prijaviti drugom djelatniku fakulteta zbog onoga što kažem

Mislio sam da će mi profesor dati nižu ocjenu

Ostalo [otvoreni odgovor]

9. Izražavanje ideja i mišljenja je nešto što se događa i izvan učionice u drugim prostorima fakulteta (knjižnica, studentska menza, hodnici, prostor oko zgrade fakulteta, društvene mreže fakulteta, ...). U prostorima fakulteta izvan učionice, kako ste izrazili svoje ideje i mišljenja? [označite sve na što se odnosi]

Raspravljanjem o mišljenjima ili idejama sa svojim kolegama ili prijateljima

Objavlivanjem o problemima fakulteta na društvenim mrežama

Pridruživanjem studentskoj organizaciji ili klubu

Prisustvovanjem na vjerskim ili duhovnim događajima

Stvaranjem ili izlaganjem umjetničkih djela za događaj na fakultetu

Dijeljenjem letaka ili pamfleta

Uključivanjem u političku kampanju

Pisanjem za publikaciju ili novine na fakultetu

Prisustvovanjem na govorničkom događaju, panelu ili debati

Prisustvovanjem ili sudjelovanjem u prosvjedu ili skupu

Organiziranjem prosvjeda ili skupa

Ostalo [otvoreni odgovor]

10. Kada provodim vrijeme na fakultetu izvan predavanja, osjećam se ugodno dijeliti svoje ideje i mišljenja.

U potpunosti se slažem

Slažem se

Ne slažem se

Nimalo se ne slažem

11. Kada provodim vrijeme na fakultetu izvan predavanja, suzdržavam se od dijeljenja svojih ideja ili mišljenja.

U potpunosti se slažem

Slažem se

Ne slažem se

Nimalo se ne slažem

11.1. Koji je od sljedećih bio razlog zbog kojeg ste se suzdržali u dijeljenju svojih ideja ili mišljenja u vremenu na fakultetu izvan predavanja? [odaberite sve na što se odnosi][Ovo pitanje otvara se ukoliko je osoba na prethodno pitanje odgovorila u potpunosti se slažem ili slažem se]

Mislio sam da sam možda u krivu ili u zabludi

Mislio sam da bih mogao povrijediti nečije osjećaje

Mislio sam da bih mogao nekoga uvrijediti

Mislio sam da bi moja ideja ili mišljenje moglo biti politički nekorektno

Mislio sam da će me netko osuđivati

Nisam htio objašnjavati svoje mišljenje ili ideju

Nisam htio ulaziti u raspravu, svađu ili sukob

Nisam htio izgubiti posao ili staž

Mislio sam bi me netko mogao prijaviti djelatniku fakulteta zbog onoga što sam rekao

Mislio sam da bih mogao imati problema s djelatnikom fakulteta

Ostalo [otvoreni odgovor]

12. Važno je biti dio sveučilišne zajednice u kojoj nisam izložen netolerantnim i uvredljivim idejama.

U potpunosti se slažem

Slažem se

Ne slažem se

Nimalo se ne slažem

13. Na predavanjima, kada drugi student kaže nešto s čime se slažem, mogao bih reagirati na sljedeći način: [označite sve na što se odnosi]

Izražavam svoje suglasje s onim što je student rekao

Dodajem studenta za prijatelja na društvenim mrežama

Objavljujem o tom iskustvu na društvenim mrežama

Postavljam pitanja studentu o tome što je rekao

Razgovaram ili šaljem e-poštu profesoru o tome što je student rekao

Razgovaram s prijateljima ili kolegama o tome što je student rekao

Surađujem sa studentom na budućim projektima ili aktivnostima

Razgovaram sa studentom izvan predavanja

Ostalo [otvoreni odgovor]

14. Na predavanjima, kada drugi student kaže nešto s čime se snažno NE slažem, mogao bih reagirati na sljedeći način: [označite sve na što se odnosi]

Izbjegavam interakciju s tim studentom u budućnosti

Objavljujem o tom iskustvu na društvenim mrežama

Izražavam svoje mišljenje o tome što je student rekao

Pokušavam razumjeti gledište drugog studenta

Postavljam pitanja studentu o tome što je rekao

Govorim studentu da šuti ili da zadrži svoje mišljenje za sebe

Razgovaram ili šaljem e-poštu profesoru o tome što je student rekao

Razgovaram s prijateljima ili kolegama o tome što je student rekao

Napuštam učionicu

Stvaram neugodnost za tog studenta na predavanju

Razgovaram s djelatnikom fakulteta o tome što je student rekao

Ostalo [otvoreni odgovor]

15. Na predavanjima, kada drugi student izjavi nešto uvredljivo (eng. offensive), mogao bih reagirati na sljedeći način: [označite sve na što se odnosi]

Izbjegavam interakciju s tim studentom u budućnosti

Objavljujem o tom iskustvu na društvenim mrežama

Izražavam svoje mišljenje o tome što je student rekao

Pokušavam razumjeti gledište drugog studenta

Postavljam pitanja studentu o tome što je rekao

Govorim studentu da šuti ili da zadrži svoje mišljenje za sebe

Razgovaram ili šaljem e-poštu profesoru o tome što je student rekao

Razgovaram s prijateljima ili kolegama o tome što je student rekao

Napuštam učionicu

Stvaram neugodnost za tog studenta na predavanju

Razgovaram s djelatnikom fakulteta o tome što je student rekao

Ostalo [otvoreni odgovor]

16. Na predavanju, kada drugi student izjavi nešto škodljivo (eng. hurtful), mogao bih reagirati na sljedeći način: [označite sve na što se odnosi]

Izbjegavam interakciju s tim studentom u budućnosti

Objavljujem o tom iskustvu na društvenim mrežama

Izražavam svoje mišljenje o tome što je student rekao

Pokušavam razumjeti gledište drugog studenta

Postavljam pitanja studentu o tome što je rekao

Govorim studentu da šuti ili da zadrži svoje mišljenje za sebe

Razgovaram ili šaljem e-poštu profesoru o tome što je student rekao

Razgovaram s prijateljima ili kolegama o tome što je student rekao

Napuštam učionicu

Stvaram neugodnost za tog studenta na predavanju

Razgovaram s djelatnikom fakulteta o tome što je student rekao

Ostalo [otvoreni odgovor]

17. Na predavanju, kada drugi student izjavi nešto rasističko, mogao bih reagirati na sljedeći način: [označite sve na što se odnosi]

Izbjegavam interakciju s tim studentom u budućnosti

Objavljujem o tom iskustvu na društvenim mrežama

Izražavam svoje mišljenje o tome što je student rekao

Pokušavam razumjeti gledište drugog studenta

Postavljam pitanja studentu o tome što je rekao

Govorim studentu da šuti ili da zadrži svoje mišljenje za sebe

Razgovaram ili šaljem e-poštu profesoru o tome što je student rekao

Razgovaram s prijateljima ili kolegama o tome što je student rekao

Napuštam učionicu

Stvaram neugodnost za tog studenta na predavanju

Razgovaram s djelatnikom fakulteta o tome što je student rekao

Ostalo [otvoreni odgovor]

18. Na predavanju, kada drugi student izjavi nešto homofobno, mogao bih reagirati na sljedeći način: [označite sve na što se odnosi]

Izbjegavam interakciju s tim studentom u budućnosti

Objavljujem o tom iskustvu na društvenim mrežama

Izražavam svoje mišljenje o tome što je student rekao

Pokušavam razumjeti gledište drugog studenta

Postavljam pitanja studentu o tome što je rekao

Govorim studentu da šuti ili da zadrži svoje mišljenje za sebe

Razgovaram ili šaljem e-poštu profesoru o tome što je student rekao

Razgovaram s prijateljima ili kolegama o tome što je student rekao

Napuštam učionicu

Stvaram neugodnost za tog studenta na predavanju

Razgovaram s djelatnikom fakulteta o tome što je student rekao

Ostalo [otvoreni odgovor]

19. Važno je biti dio studentske zajednice u kojoj sam izložen idejama i mišljenjima drugih studenata, čak i ako se razlikuju od mojih.

U potpunosti se slažem

Slažem se

Ne slažem se

Nimalo se ne slažem

U sljedećem dijelu ankete, pitat ću Vas o gostujućim predavačima koji su pozvani na fakultet od strane uprave vašeg Sveučilišta, fakulteta ili studentskih grupa. Ponovno, nema ispravnih ili pogrešnih odgovora i zahvaljujem Vam na vašem sudjelovanju!

20. Dolasci gostujućih predavača na fakultet kako bi podijelili različite poglede na politička, društvena, ekonomska i druga suvremena pitanja, bitan su dio studentskog iskustva.

U potpunosti se slažem

Slažem se

Ne slažem se

Nimalo se ne slažem

21. Na Vašem fakultetu, u kojima ste od sljedećih okruženja slušali gostujuće predavače kako govore o svojim idejama ili mišljenjima? [Označite sve na što se odnosi]

Predavanje u učionici

Svečanost povodom promocija

Događaj koji organizira studentska organizacija ili klub

Događaj koji sponzorira Sveučilište

Akademski ili stručni kongres

Sportski događaj

Ostalo [otvoreni odgovor]

Nisam prisustvovao događaju s gostujućim predavačem od početka studiranja

21.1. Zašto niste prisustvovali događaju s gostujućim predavačem? [Ovo pitanje se otvara ukoliko je osoba na prethodno pitanje odgovorila Nisam prisustvovao događaju s gostujućim predavačem od početka studiranja]

Nisam bio svjestan prisutnosti gostujućih predavača na mom fakultetu

Nisam mogao prisustvovati zbog svog rasporeda

Nisam bio zainteresiran za bilo koji događaj s gostujućim predavačem

Ostalo [otvoreni odgovor]

21.2. Nakon što sam poslušao predavanje gostujućeg predavača, promijenio sam barem jedno svoje stajalište, perspektivu ili mišljenje. [ovo pitanje se

otvara ukoliko je osoba na prethodno pitanje 21. odgovorila bilo što OSIM zadnjeg "Nisam prisustvovao događaju..."

U potpunosti se slažem

Slažem se

Ne slažem se

Nimalo se ne slažem

22. Čak i ako se NE slažem sa stajalištem gostujućeg predavača, on bi trebao moći govoriti o svojim idejama na mom fakultetu.

U potpunosti se slažem

Slažem se

Ne slažem se

Nimalo se ne slažem

23. Kada bi gostujući predavač s čijim idejama i mišljenjima se snažno NE slažem bio pozvan na moj fakultet, mogao bih učiniti sljedeće: [označite sve na što se odnosi]

Prisustvovati događaju s gostujućim predavačem

Objaviti o predavaču ili događaju na društvenim mrežama

Izraziti svoje stavove tijekom dijela pitanja i odgovora na događaju

Napisati članak za studentski list o stajalištima predavača

Bojkotirati događaj s predavačem

Ukloniti letke za događaj

Prisustvovati alternativnom događaju

Prisustvovati prosvjedu ili skupu protiv ideja predavača

Zatražiti ili planirati događaj s predavačem čija stajališta podržavam

Izraziti zabrinutost djelatniku fakulteta o događaju s predavačem

Pokušati spriječiti druge studente da prisustvuju događaju

Stvarati buku tijekom predavanja kako se predavača ne bi moglo čuti

Koristiti nasilne ili ometajuće radnje kako bi događaj bio spriječen

Ostalo [otvoreni odgovor]

24. Postoje trenuci kada bi moj fakultet ili Sveučilište trebalo reći gostujućem predavaču da više nije pozvan govoriti na fakultetu, čak i nakon što je događaj najavljen.

U potpunosti se slažem

Slažem se

Ne slažem se

Nimalo se ne slažem

25. Koji je razlog zbog kojeg bi fakultet ili Sveučilište trebalo reći gostujućem predavaču da više nije pozvan govoriti?

Ako fakultet ili Sveučilište nije u mogućnosti osigurati kvalitetne mjere sigurnosti za događaj

Ako je predavač izjavio uvredljive ili diskriminirajuće komentare

Ako je predavač sudjelovao u kriminalnoj aktivnosti ili nečasnom ponašanju vezano za njegovu struku

Ako studenti planiraju prosvjede protiv predavača

Ako fakultet ili studenti napišu pismo tražeći povlačenje poziva gostu predavaču

Ostalo [otvoreni odgovor]

Ne postoji razlog zbog kojeg bi fakultet ili Sveučilište trebalo reći gostujućem predavaču da više nije pozvan govoriti

26. Ne bih trebao morati prolaziti pored studentskih prosvjeda na svom fakultetu.

U potpunosti se slažem

Slažem se

Ne slažem se

Nimalo se ne slažem

27. Moj fakultet je mjesto na kojemu studenti mogu prosvjedovati, okupljati se i javno se izražavati.

U potpunosti se slažem

Slažem se

Ne slažem se

Nimalo se ne slažem

U sljedećem dijelu tražit ću Vas da ocijenite koliko je Vaš fakultet podržavajući prema različitim studentskim skupinama.

28. Prema Vašem mišljenju, koliko okolina na Vašem fakultetu podržava... [grid format]

[rows]

Studente imigrante

Međunarodne studente

Studente iz Hrvatske

Studente pripadnike nacionalnih manjina

[columns]

U potpunosti podržava

Podržava

Niti podržava niti ne podržava

Ne podržava

U potpunosti ne podržava

29. Prema Vašem mišljenju, koliko okolina na Vašem fakultetu podržava... [grid format]

[rows]

Studentice

Studente

Transrodne studente

Gej studente

Studentice lezbijke

Biseksualne studente

Queer studente

[columns]

U potpunosti podržava

Podržava

Niti podržava niti ne podržava

Ne podržava

U potpunosti ne podržava

30. Prema Vašem mišljenju, koliko okolina na Vašem fakultetu podržava.. [grid format]

[rows]

Studente kršćane

Studente Židove

Studente muslimane

Studente budiste

Studente hinduiste

Studente ateiste

Studente agnostike

[columns]

U potpunosti podržava

Podržava

Niti podržava niti ne podržava

Ne podržava

U potpunosti ne podržava

31. Prema Vašem mišljenju, koliko okolina na Vašem fakultetu podržava... [grid format]

[rows]

Studente Demokršćane

Studente Socijaldemokrate

Studente Zelene ljevice

Konzervativne studente

Liberalne studente

Umjerene ili politički nezavisne studente

[columns]

U potpunosti podržava

Podržava

Niti podržava niti ne podržava

Ne podržava

U potpunosti ne podržava

32. Prema Vašem mišljenju, koliko okolina na Vašem fakultetu podržava... [grid format]

Studente s teškoćama

Studente s narušenim psihičkim zdravljem

Studente niskog socioekonomskog statusa

Studente srednjeg socioekonomskog statusa

Studente visokog socioekonomskog statusa

[columns]

U potpunosti podržava

Podržava

Niti podržava niti ne podržava

Ne podržava

U potpunosti ne podržava

33. Prema Vašem mišljenju, koliko okolina na Vašem fakultetu podržava... [grid format]

Studente feministe

Studente anti-feministe

Pro-choice studente

Pro-life studente

Studente komuniste

Studente socijaliste

[columns]

U potpunosti podržava

Podržava

Niti podržava niti ne podržava

Ne podržava

U potpunosti ne podržava

U zadnjem dijelu ankete pitat ću Vas o govoru mržnje. Ponovno, ne postoje ispravni li pogrešni odgovori. Hvala Vam što sudjelujete!

34. Molim Vas da uzmete minutu vremena kako bi razmislili prije nego što napišete odgovor na sljedeće pitanje. Kada pomislite na govor mržnje, što Vam prvo padne na pamet?

[otvoreni odgovor]

35. Molim Vas da uzmete minutu vremena kako bi razmislili prije nego što napišete odgovor na sljedeće pitanje. Prema Vašem mišljenju, koji je primjer govora mržnje?

[otvoreni odgovor]

36. Molim Vas da uzmete minutu vremena kako bi razmislili prije nego što napišete odgovor na sljedeće pitanje. Kako bi definirali govor mržnje?

[otvoreni odgovor]

37. Koja od sljedećih definicija najviše odgovara Vašoj definiciji govora mržnje koju ste ponudili?

Rasistički govor namijenjen vrijeđanju druge osobe zbog pripadnosti određenoj rasnoj skupini.

Pojam koji opisuje negativne ili kontroverzne izjave.

Moćan i negativan govor koji nanosi štetu drugome (npr. uzrokuje stres ili šutnju, dovodi do isključivanja...).

Riječi usmjerene prema određenoj osobi ili skupini koje ih karakteriziraju na negativan ili stereotipan način.

Fraza koja opisuje izražavanje koje netko drugi doživljava kao mrzovoljno.

Nijedna od navedenih

Skoro smo gotovi – sljedeća pitanja će mi pomoći da Vas bolje upoznam i osiguram da je moje istraživanje reprezentativno i inkluzivno.

38. Koji odgovor najbolje opisuje Vaš spolni/rodni identitet?¹²

Ženski spol/rod

Muški spol/rod

Transpolna osoba

Interspolna osoba

Transrodna osoba

Spolno se ne identificiram

Ostalo [otvoreni odgovor]

39. Koji odgovor najbolje opisuje Vašu seksualnu orijentaciju?

Aseksualna

Biseksualna

Heteroseksualna

Homoseksualna

Panseksualna

Queer

Ne identificiram se

Ne želim odgovoriti

Ostalo [otvoreni odgovor]

---

¹² Prepoznajem određena ograničenja u ovom pitanju. Svjesna sam da se spol i rod mogu doživljavati na različite načine te da ponuđeni odgovori možda nisu dovoljni da obuhvate raznolikost iskustva. Nastojala sam slijediti originalnu anketu koja je nastala u američkom kontekstu uzimajući u obzir hrvatski kontekst. Za daljnje informacije konzultirajte ovaj rad: Milković, M. i Štambuk, M. (2019). Kako pristupiti mjerenju seksualne orijentacije, spolnog i rodnog identiteta? Preporuke za istraživanja o temama koje se odnose na LGBTIQ osobe. *Revija za sociologiju*, 49 (2), 283-304. <https://doi.org/10.5613/rzs.49.2.7>

40. Koji fakultet pohađate?

Filozofski fakultet u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti u Zagrebu

Pravni fakultet u Zagrebu

Ekonomski fakultet u Zagrebu

Fakultet elektrotehnike i računarstva

Prirodoslovno-matematički fakultet

Prehrambeno-biotehnološki fakultet

Medicinski fakultet

Akademiju dramske umjetnosti

41. Na kojem ste smjeru studija?

[otvoreni odgovor]

42. Na kojoj ste godini studija?

Na prvoj godini studija

Na drugoj godini studija

Na trećoj godini studija

Na četvrtoj godini studija

Na petoj godini studija

Na šestoj godini studija

Na apsolventskoj godini studija

Ostalo [otvoreni odgovor]

43. Kako bi se politički opredijelili na skali od ekstremno lijevo (1) do ekstremno desno (10)?

1 – ekstremno lijevo, 5 - centar, 10 – ekstremno desno

Prilog 3. – Izjava povjerenstva za etičnost u pedagojskim istraživanjima

Odsjek za pedagogiju
Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu

Zagreb, 22. prosinca 2023. godine

IZJAVA POVJERENSTVA ZA ETIČNOST U PEDAGOGIJSKIM ISTRAŽIVANJIMA

Povjerenstvo za etičnost u pedagojskim istraživanjima Odsjeka za pedagogiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu u sastavu:

- izv. prof. dr. sc. Marija Bartulović
- dr. sc. Zoran Horvat
- dr. sc. Ružica Jurčević

na sastanku Povjerenstva održanome 21. prosinca 2023. godine zaključilo je da se niže navedeni prijedlog istraživanja može proglasiti valjanim sa stajališta etike istraživanja.

Naslov predloženoga istraživanja: Perspektiva studenata o slobodi govora u visokome obrazovanju

Program: Diplomski studij pedagogije

Mentorica: doc. dr. sc. Ana Širanović

Voditeljica istraživanja: Karla Leskur

izv. prof. dr. sc. Marija Bartulović

Predsjednica Povjerenstva za etičnost u pedagojskim istraživanjima